

PROTEST SANAT BAĞLAMINDA GRAFİTİ

Muhammet BALIK

Yüksek Lisans Tezi

Resim Anasanat Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU

2020

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANA SANAT DALI

Muhammet BALIK

PROTEST SANAT BAĞLAMINDA GRAFİTİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU

ERZURUM - 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	VI
GÖRSELLER DİZİNİ.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PROTEST SANAT VE KAMUSAL ALANLARDA PROTEST SANATIN OLGULARI

1.1. PROTESTO KAVRAMI	3
1.2. SANAT VE PROTEST SANAT KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

GRAFİTİ

2.1. GRAFFİTİ SANATININ TANIMI	15
2.2. GRAFFİTİ SANATININ TARİHSEL SÜRECİ.....	16
2.3. GRAFİTİ VE HİP-HOP	25
2.4. PROTEST GRAFİTİ SANATÇILARI	25
2.5. SOKAK SANATI (STREET ART) VE GRAFİTİ ÇEŞİTLERİ.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. GRAFİTİ SANATÇILARI İLE RÖPORTAJ	36
3.1.1 Tunç Dindaş	36
3.1.2 Berkem Seçgin.....	52
3.1.3 Ulaş Çelik	59
3.1.4 Muhammet Emin Türkmen.....	67
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	87
GÖRSEL KAYNAKÇA.....	91
ÖZGEÇMİŞ	95

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****PROTEST SANAT BAĞLAMINDA GRAFİTİ****Muhammet BALIK****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU****2020, 93 Sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU (Danışman)****Doç. Dr. Üyesi Ayça ALPER AKÇAY****Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan AKPINAR**

Sanat tarihinde birçok sanatçının protest eserler verdiği görülmektedir. Bu sanatçılar çoğu zaman savaşa ve her türlü şiddete karşı isyan ve başkaldırı niteliğinde eserler vermiştir. Protest sanatın dinamiklerine baktığımızda, sanatçıyı harekete geçiren etkenin sanatçının düşünce yapısına göre haksız ve yersiz olan düşünceye başkaldırmak olduğunu görmekteyiz. Sanatçılar ürettikleri protest eserlerde yegâne amaç olarak, kitleleri mücadele etmeye davet etmeyi benimsemişlerdir. Sanat tarihini incelediğimizde Picasso'nun ünlü "Guernica" eseri de bu amaca hizmet eden en önemli protest çalışmalardan biridir.

Sanat, gerek kendi içerisinde çeşitli olguları sorgulayarak, gerekse sorgulamalar neticesinde bu olguları yıkarak gelişimine devam etmektedir. Sanatın toplumsal olaylardan beslendiği de tarih boyunca var olan bir gerçekliktir. Sanatçı, kimi zaman eserleri vasıtasıyla toplumsal olayları eleştirirken; kimi zamanda toplumdaki gelişmeleri kendi bakış açısıyla değerlendirmektedir.

Bazı sanatçılar, eleştirilerini daha ileri ve özgür boyutlara taşır. Bu bağlamda, sanat galerilerini reddeden, sanatın kurumsallaşmasına karşı çıkan bir akım olan protest sanat akımı, toplumsal gelişmelere yaklaşımını yine toplumun sıkça bulunduğu kamusal alanlarda sergilemeyi tercih eder. Protest sanatçılar eserlerini göz önü sayılabilecek, kolay

erişebilecek yerlerde sergilerler. Böylece sanatçı ve seyirci arasında hiçbir aracı bulunmaz. Sonuç olarak; sanatçı eserini geniş kitlelere istediği şekilde ulaştırmış olur.

Bu çalışmada, tez konusu olarak ‘protest sanat bağlamında grafiti sanatı’, ele alınarak araştırılmıştır. Bu bağlamda aktivist sanat ve sanatçılarının sergilediği protest tutum incelenerek grafiti sanatıyla olan etkileşimi ele alınmaktadır. Ayrıca protest sanatın Türkiye’de ve Dünya’daki örneklerine değinilmiş ve aynı zamanda Türkiye’de grafiti sanatına gönül vermiş sanatçılara ulaşılarak eserleri ve sanat anlayışlarıyla ilgili röportajlar gerçekleştirilip teze eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Protest sanat, grafiti sanatı, aktivist sanat, kamusal sanat.

ABSTRACT**MASTER THESIS****GRAFFITI IN THE CONTEXT OF PROTEST ART****Muhammet BALIK****Advisor: Assist. Prof. Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU****2020, 93 Pages****Jury: Assist. Prof. Dr. Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU (Advisor)****Assoc. Prof. Dr. Ayça ALPER AKÇAY****Assist. Prof. Dr. Alpaslan AKPINAR**

It can be seen that many artists have produced protest works in the history of art. These artists have often produced the works of rebellion and revolt against war and against all kinds of violence. When we look at the dynamics of the protest art, we understand that the factor that motivates the artist is to rebel against the injustices and inequalities. The artists have adopted to invite the masses to struggle as the sole purpose in the protest works they produce. When we examine the history of art, Picasso's famous "Guernica" is one of the most important protest works that serve this purpose.

Art has continued its development both by questioning various phenomena within itself and by destroying these phenomena. It is also a fact that art has been fed on social events throughout the history. The artist sometimes criticizes social events through his works and evaluates developments in society from his own point of view.

Some artists take their criticism to more advanced and freer levels. In this context, the protest art movement that is opposed to the institutionalization of art rejects art galleries and prefers to showcase its approach to social developments in public spaces where society is often located. Protest artists exhibit their works in places that are considered to be eye-catching and easily accessible. Thus, there is no intermediary between the artist and the audience and as a result the artist delivers his work to a wide audience in the way he/she wants.

In this study, graffiti art in the context of protest art has been analyzed as a thesis topic. In this context, the protest attitude displayed by activist art and artists is examined and its interaction with graffiti art is discussed. The focus is on the instances of protest art in Turkey and in the world. Also interviews with artists about their work and understanding of art dealing with graffiti art in Turkey have been realized and added to the thesis.

Keywords: Protest art, graffiti art, activist art, public art.

ÖNSÖZ

Protest sanat kavramının gün geçtikçe yaygınlaştığı dünyamızda protest sanat ve sanatçıları olabildiğince iyi bir şekilde anlamalıyız. Bu çalışmada protest sanat içerisinde kendine yer bulan grafiti sanatı ve Protest sanat kavramları birçok açıdan ele alınmış ve gelişimleri incelenmiştir.

Çalışmamı hayata geçirme süresince her aşamasında bilgi ve tecrübesi ile katkılarını esirgemeyen danışman hocam sayın **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU**'na, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Gülşen BALIK'a ve babam Ali İhsan BALIK'a, kardeşlerim Yusuf Erkan BALIK ve Hamra YAZICIOĞLU'na, arkadaşlarım Ercan ULUSOY'a, Orhan ÇAVDAR'a, Gülhatun ALİBAŞOĞLU'na ve Safa BALEKOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum – 2020

Muhammet BALIK

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1.1. Pablo Picasso, ‘Guernica’, 1913.....	4
Görsel 1.2. Marcel Duchamp, “Pisuar /Çeşme”,1917, 33 x 42 x 52 cm, Moderna Museum, Stockholm.....	5
Görsel 1.3. Marcel Duchamp, “LHOOQ”,1919, 19.7 x 12.4 cm, Philadelphia Museum of Art, Philadelphia, PA, US.....	6
Görsel 1.4. Joseph Beuys, Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni, 1974.	9
Görsel 1.5. Joseph Beuys, “Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni” Performansından Görüntüler.	10
Görsel 1.6. Joseph Beuys, “Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni” Performansından Görüntüler.	10
Görsel 1.7. Jiri David, Anahtar Heykel, 2010, Franz Kafka Meydanı.	12
Görsel 1.8. Jiri David, Anahtar Heykel, 2010, Franz Kafka Meydanı (Detay).	12
Görsel 2.1. Balıkesir-Dursunbey ilçesinde 8 bin yıllık olduğu düşünülen “Şaman” figürleri. ...	16
Görsel 2.2. Oklanmış At”, MÖ 20.000, Lascaux, Dordogne, Fransa.	18
Görsel 2.3. “Geyik”, MÖ 12.000, Altamira İspanya.	19
Görsel 2.4. Bizon”, MÖ 12.000, Altamira İspanya.	19
Görsel 2.5. Cornbread”, 1960, Philadelphia.	21
Görsel 2.6. Cornbread ve Cool Earl”, 1960, Philadelphia.	21
Görsel 2.7. Demetrius, “Taki 183”, 1970, New York.	23
Görsel 2.8. Demetrius, “ 21 Temmuz 1971 tarihli New York Times haberi”, 1970, New York.	23
Görsel 2.9. Keith Haring, 1982, Houston Bowery Duvarı, New York City (USA)	27
Görsel 2.10. Keith Haring, 1985, Metro Çizimi, New York City (USA).	28
Görsel 2.11. Banksy, “ Kırık Cam Teorisi”, 2004, Old St, London.	30
Görsel 2.12. Banksy “Lav Silahlı Mona Lisa” 2002, Soho, London.	31
Görsel 2.13. Kız ve Asker, Beytullahim, 2007.	31
Görsel 2.14. Çöpteki aşk, İngiltere, 2018.	32
Görsel 3.1. Tunç Dindaş, “1990'lardan spreyl boyalar”, 1990, İstanbul.....	38
Görsel 3.2. Tunç Dindaş, “S2K”, 1990, İstanbul.	40
Görsel 3.3. Tunç Dindaş, “S2K,Turbo”, 2017, Le Mur/Paris.	42
Görsel 3.4. Tunç Dindaş, “İstanbul”, 2017, İstanbul.	44
Görsel 3.5. Tunç Dindaş, “İstanbul Berlin”, 2017, Berlin.	46
Görsel 3.6. Tunç Dindaş, “SHOT 2 KIL”, 2017, İstanbul.	49

Görsel 3.7. Tunç Dindaş, “Turbo”, 2018, İstanbul	51
Görsel 3.8. Tunç Dindaş, “Turbo”, 2018, İstanbul.....	51
Görsel 3.9. Spook, “Home/Ev”, 2017, İstanbul.	55
Görsel 3.10. Spook, “Silahla şaka olmaz!”, 2015.	56
Görsel 3.11. Ulaş Çelik, “Mescid-i Aksa”, 2017, İstanbul.	61
Görsel 3.12. Spook, Ulaş Çelik, “Herkes Sussa Biz Susmak”, 2019, İstanbul.	65
Görsel 3.13. Muhammed Emin Türkmen, “Kimse Sana Özgürlük Veremez, Malcom X ”, 2016, İstanbul.	71
Görsel 3.14. Muhammed Emin Türkmen, “Muhammed Ali ”, 2017, İstanbul.	71
Görsel 3.15. Muhammed Emin Türkmen, “Ömer Halis Demir ”, 2017, İstanbul.	72
Görsel 3.16. Muhammed Emin Türkmen, “The End ”, 2017, İstanbul.	74
Görsel 3.17. Muhammed Emin Türkmen, “Buradaki Çiçekleri Siz Kopardınız”, 2017, Suriye, Azez.	75
Görsel 3.18. Muhammed Emin Türkmen, “Egypt”, 2014, İstanbul.	77
Görsel 3.19. Muhammed Emin Türkmen, “Umuda Yolculuk (Journey to Hope) ”, 2019, İstanbul.	81
Görsel 3.20. Muhammed Emin Türkmen, “Çanakkale”, 2017, Çanakkale.	81
Görsel 3.21. Muhammed Emin Türkmen, “Suspus”, 2018, İstanbul.	82
Görsel 3.22. Muhammed Emin Türkmen, Mrhure, “Peace ”, 2018, İstanbul.	82

GİRİŞ

Tarih boyunca, çeşitli sanat akımları ortaya çıkmıştır. Bu sanat akımlarının ortaya koyduğu düşünce temelini oluşturmak adına sanatçılar, eserler üreterek, eserleri üzerinden kendi perspektifleriyle gelişmeleri yorumlamışlardır. Sanat akımlarının temelinde reddetmek ve aykırı olmak vardır. Sanat, toplumda yaşanan sosyal ve siyasal sorunların aktarımını yaparken bilindik tekdüze yapıda olan kültür anlayışının dışına çıkarak eleştirel bir dille sorgulanabilmesinin yolunu açmıştır. Yeni kabul gören bir sanat akımı, kendinden öncekini reddetmekte veya sorgulamaktadır. Bu bağlamda; protest sanat akımı sanatçıları da özellikle toplumu ilgilendiren birçok konuyu kendi protest bakış açısıyla yeniden yorumlamış ve eserler vermişlerdir. Protest sanatçıları, mevcut durumda sanatın izleyici ile buluşma noktası olan; galeri, sergi vb. yerleri reddederek aslında birçok sanatçının oluşturmuş olduğu sistemi reddetmiştir. Bir sistemi reddetmek veya eleştirmek protest sanatın doğasında bulunmaktadır. İlk olarak dünya üzerindeki sanatçı, galeri, sergi gibi kavramları sorgulayıp reddederek doğasına hizmet etmiştir.

Protesto kavramının Yeni Rehber Ansiklopedisi'ndeki karşılığı; 'Bir şeyi protesto etmek, ona karşı çıkmak; onu kabul etmediğini, onaylamadığını şu ya da bu biçimde gösterme eylemidir.' şeklinde tanımlanmıştır (Bedel, Kuzu, 1994: 349).

Buradan anladığımız üzere; İnsanoğlu bir düşünceyi fikri işi davranışı benimsemediğinde veya doğru bulmadığında rahatsızlık duyduğunda sözlü veya davranışlarıyla karşı çıkma eylemi diyebiliriz.

Protest sanat ve grafitiyi birlikte ele aldığımızda bu eleştirel dilin işlevsellik kazandığı görülmektedir. Her iki sanat anlayışı da birbirinin temel unsurlarından faydalanarak bir bütünlük oluşturarak kendilerini ifade yöntemi bulmuştur. Günümüzde oldukça büyük bir öneme sahip olan bu sanatlar, sanatçının toplumsal gerçekleri ele aldığı birer sanat nesnesi olarak ortaya çıkardığı toplumsal gerçeklerdir.

Dünyada ve ülkemizde, hızla yayılan ve kabul gören protest sanatçıları, kamuya açık bölgelerde sergiledikleri sanat eserleri ile toplumsal gelişmelere bakış açılarını geniş kitlelere gösterebilmektedirler. Diğer bir ifadeyle; protest sanatçıları, sokakları ve caddeleri tuval olarak kullanmaktadırlar. Grafiti sanatı, sokakta gelişme göstermiş ve bir

tür söylem diline dönüşmüştür. Böylelikle sanatçılar, sanat için uygun gördükleri tüm boşlukları bir sanat alanına çevirmekte ve duygularını bu alanlara yansıtmaktadır.

Bu araştırmanın birinci bölümünde; protesto kavramı, protest sanat kavramı, protest sanat kavramının tarihsel gelişimi, ülkemizde ve dünyada oluşturduğu etkiler, kamusal alanlardaki protest sanat etkilerine ve protest sanatçılara değinilmektedir. ...

Protest sanat kavramı, beraberinde birçok sanatı da beraberinde getirmiştir. Grafiti sanatı, bu sanatlardan bir tanesidir. ‘Grafiti, kelime olarak çizmek, karalamak anlamına gelen İtalyanca ‘graffito’ sözcüğünün çoğul formudur. Grafiti sözcüğü hem dilbilimsel hem de içerik açısından duvar resmi olan ‘sgraffito’ sözcüğü ile ilişkilidir. Sözcüğün yaygın İngilizce kullanımı, halka açık herhangi bir alandaki yazıları (resmi olarak onaylanmamış ve büyük ölçüde istenmeyen) içerecek şekilde evrilmiştir. Günümüzde ise; grafiti herhangi bir yüzey üzerinde yazan kişinin motivasyonunun ne olduğunun önemli olmadığı herhangi bir duvar yazısı, resim, sembol veya işaretleme anlamında kullanılmaktadır’ (Blume, 1985: 137-148).

Bu araştırmanın ikinci bölümünde; grafiti sanatının tarihsel gelişim sürecine, grafiti sanatçılarına ve grafiti sanatçılarına etkileyen akımlara değinilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise; Türkiye’deki başarılı grafiti sanatçıları ile yapılan röportajlara yer verilmiştir.

Araştırmada; ülkemizde ve dünyada hızla gelişen protest sanatın, özellikle savaşlar üzerindeki eleştirel bakış açısı ile ortaya çıkardığı eserlerin protest bağlamda savaş ve şiddeti nasıl işlediği incelenmektedir. Protest sanat bağlamında, grafiti çalışmalarının artmasındaki etkiler irdelenerek ülkemizdeki başarılı grafiti sanatçılarına da yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PROTEST SANAT VE KAMUSAL ALANLARDA PROTEST SANATIN OLGULARI

1. 1. PROTESTO KAVRAMI

Protesto kavramı kelime anlamı olarak Misalli Büyük Türkçe Sözlükte şu şekillerde açıklanmaktadır:

“Protesto kavramı: 1. Bir davranışı, bir fikri yersiz veya yanlış bularak karşı çıkma, 2. Herhangi bir davranışın haksız, yersiz, gereksiz görülerek onaylanmadığını bildiren resmî açıklama, 3. İktisadi ve hukuki bir anlaşmazlığı belirlemek için noter aracılığı ile gönderilen ihbar, ihtarname. Protesto çekmek: Protesto yollamak Protesto etmek: Bir davranış veya fikre karşı çıkmak” (Ayverdi, 2005: 2530) olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere kavrama çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Günümüzde bu tanımlamalar arasında birinci tanım daha çok ön plana çıkmakta, değerini korumaya devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni ise; globalleşen dünya ile sanatın gelişiminin de paralellik göstermesidir.

İnsanlık tarihine genel perspektiften bakıldığında; insanın doğası gereği, beğenmediği ve kendisine yanlış gelen konu, fikir ve gelişmelere karşı çıktığı görülmektedir. Gerçekten de insanlık tarihi karşı çıkışlarla doludur. İnsan bazen tek başına bazen de bir topluluk ile bir işin oluşun veya hareketin gerçekleştirilmesine engel olmaya çalışmıştır. Bu engel olma durumu protesto ile gerçekleşebilmiştir. Protesto, hâlihazırda yapılması gereken bir işi yapmamakla birlikte, yapılmaması gereken bir işi yapmak şeklinde de eyleme dönüştürülebilir. Özellikle toplu protestolar, hüküm ve karar verici mekanizmalar üzerinde oldukça etkilidir. Öyle ki tarihteki birçok rejim değişikliği toplu protestolarla gerçekleşmiştir (Bedel, Kuzu, 1994: 349).

1.2. SANAT VE PROTEST SANAT KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ

Sanat tarihinde bugün olduğu gibi Sanatçılar; protesto etmek istedikleri fikir ve düşünceleri sanat eserini bir araç olarak kullanarak karşı çıkmışlardır. Birçok akıma öncülük eden sanatçılarda sanatı protesto aracı olarak kullanmışlardır. Sanatın etkili söylem üslubuyla yanlış buldukları olay ve fikirleri şiddetli bir şekilde eleştirmişlerdir.

Her sanatçı, öncüsü olduğu sanat akımın argümanlarını kullanarak haksızlığı ve zulmü anlatmak istediğini çok etkili üst bir şekilde ifade etmiştir. Protest sanatçıları, dünya üzerindeki; savaş, şiddet ve zulümlerin neden olduğu insan hakları yıkımına eleştirel üslup ile protest sanat iletişim aracı olma yönü kullanılarak muhalif olunmuştur.

Sanat tarihine bakıldığında birçok protest sanat örneği görülmektedir. 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Kübizm, görünmeyeni göstermeyi hedefleyen, karmaşık olan ve tek bir açıdan yani, sadece görünen yönü değil aynı zamanda görünmeyen yönleri de resmetmektedir. Kübizm akımında da birçok protest tavırlar içeren örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerin en çok ses getireni ise Picasso'nun 'Guernica' isimli tablosudur. Paris Dünya Fuarı'nda sergilenmesi için İspanya Cumhuriyeti tarafından sipariş edilen bu tablo, faşist hükümete karşı yapılmış bir isyan ve protesto örneğidir. Picasso bu eserinde faşist hükümete karşı isyanını resme dökmüş ve bir anlamda sanatıyla hükümeti protesto etmiştir. Görsel 1.1'i incelediğimizde 1937'de İspanya'daki iç savaş sırasında Guernica bölgesine yapılan bombardımanı eleştirmekte ve savaşın yarattığı kasvet ve vahşeti işlemektedir. Picasso'nun bu eseri savaşın simgesi haline gelmiştir. Resmin göz dolduran etkisi ise Picasso'nun kendine has formlarının başarısından kaynaklanmaktadır. Formları ve simgeleri ile içindeki öfke patlamasını dışa vuran Picasso adeta her bir figürü ile dönemin liderlerini eleştirmiştir. Sürrealizmi hiçbir zaman temsil etmemiş Picasso'nun bu eserinde sürrealizmden etkilendiği ve eserini kübist bakış açısıyla harmanladığı söylenebilir (Farthing, 2012: 434-435).

Görsel 1.1. Pablo Picasso, 'Guernica', 1913, 349 x 776 cm.

(<https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/guernica-1937> Erişim Tarihi: 01.5.2019)

Protest Sanatın, belirgin bir şekilde Dada hareketi ile başladığını söylemek mümkündür. Özünde dada hareketinin içi boşalmış, sığ kanılara karşı bir hareket, isyan olduğunu söyleyebiliriz.

“Ancak Dada akımı, bir kalite kavramından yoksun olduğundan, savaşını paradokslar, blöfler ve esprilerle kuvvetlendirmek istiyordu. Dadaizm'in anlamı, sanat eseri, yücelik, ebedilik değeri değil; şüphe, protesto ve benliğin kurtuluşu idi” (Turani, 1991: 607).

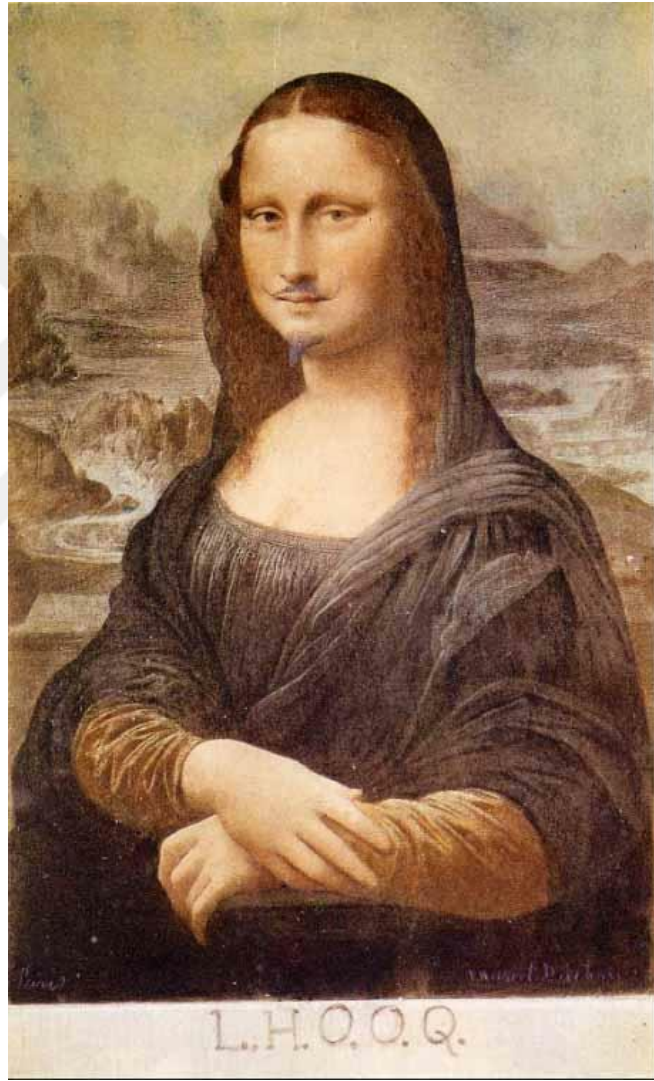

Görsel 1.2. Marcel Duchamp, “Pisuar /Çeşme”, 1917, 33 x 42 x 52 cm, Moderna Museum, Stockholm.

(<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/rmutt-rose-ya-da-marcel-duchamp-2d4fcb14b77a> Erişim Tarihi: 01.12.2019)

Bu hareketin ise önde gelen eserlerinden Marcel Duchamp’ın Pisuar isimli eseri sanattaki sınıflandırmaları sorgulamakta ve tümüyle reddetmektedir. Marcel Duchamp bu eserini R.Mutt adıyla imzalamıştır. Marcel objelerin kendi fonksiyonları üzerinde

değişiklikler yapılarak farklı kalıplara sokulabileceğini savunmuş ve pisuar isimli eseri ile bu görüşü desteklemiştir. Eser, nesneyi günlük yaşamdaki formundan soyutlayarak yeni bir kalıba sokmuştur. Böylece nesnenin mevcut özelliklerinden ayrı bir kalıpta yeniden yorumlanması işlevi ortaya çıkmıştır. Burada yine sanatçının, geleneksel sanattaki yargıları ve sanatta var olan tüm sınıflandırmaları reddederek yeni bir bakış geliştirdiği görülmektedir. Duchamp Çeşme adlı eserinde sanat eserinin satılmasına protest tepki olarak pisuvarı müzeye yerleştirmiştir (Lyon, 1991: 327).

Görsel 1.3. Marcel Duchamp, “LHOOQ”, 1919, 19.7 x 12.4 cm, Philadelphia Museum of Art, Philadelphia, PA, US.

(<https://www.wikiart.org/en/marcel-duchamp/l-h-o-o-q-mona-lisa-with-moustache-1919> Erişim Tarihi: 14.01.2020)

Görsel 1.3'te görüldüğü gibi bir diğer etkileyici eseri olan “LHOOQ” ile Duchamp, alternatifler üretmeye devam etmiştir.

Birçok eğilimin öncüsü olan Marcel Duchamp sanata karşı farklı bir tutum sergilemektedir. Yeni bir alternatif süreci ele almaktadır. Bu tutumu daha çok görsel anlamda beğenilen sanata ve bundan duyulan hazza karşıt olarak sergilemektedir. 1919 yılında yaptığı LHOOQ isimli çalışması ile hazır nesne olgusuna geçiş sağlayan Duchamp, göze hitap eden güzellik olgusunu izleyiciye aktaran Mona Lisa'yı bu olgudan uzaklaştırıp karşıt tepkisel bir yaklaşım ile Mona Lisa'ya bıyık ekleyerek bu tutumunu destekleyen protest bir tavır sergilemektedir. Bu tavrıyla ele aldığı bir yazıda; düşünce ve estetik yan yana geldiği zaman düşüncenin estetikten önde olması gerektiğine teorik düşünmeye bağlı olması gerektiğini belirtmektedir (Eroğlu, 2007: 384).

Sanat tarihi açısından incelediğimizde sanat eseri ve protesto kavramlarının ilişkisinin bir hayli eski olduğunu görmekteyiz. Birçok sanatçı, toplumu ilgilendiren; siyasi, ekonomik, toplumsal meselelerde toplumu bilinçlendirici, yönlendirici ve harekete geçirici çalışmalara imza atmışlardır. Bu çalışmaların çoğu, çeşitli sanat akımlarına bağlı olarak oluşmuştur. Bu akımlarda dada ve fluxus akımı ile birlikte ise; sanat eserleri yeni bir boyut kazanmıştır. Sanat galerilerinden kurtularak sokağa çıkarılan ve topluma mal edilen sanat eserleri şehrin sokaklarında kendine yer bulmuştur ve artık sanatın yeni bir alanı daha vardır.

1960'lı yıllarda kendini gösteren kavramsal sanat ise; biçimsellik kavramını eleştirmiş ve geleneksel sanatı tümüyle reddetmiştir. Daha demokratik bir anlayışa sahip olan kavramsal sanat, hızlıca yaygınlaşmış ve sanat akımı haline gelebilmiştir. Kavramsal sanatçılar bütünüyle sorgulama içerisindedir. Bulundukları çevreyi, yaşanan hayatı, kendisini, insanları ve davranışları sorgulama eğilimindedir. Gelişen teknolojilere oldukça açık olmakla birlikte teknolojiyi de sorgulayabilirler. Sanatsal gelişime katkısı oldu diye teknolojinin de olumsuz yönlerini görmezden gelemezler. Kavramsal sanatçılar, sanat üzerine düşünceler yaparken amacı ve anlamı üzerine yoğunlaşmaktadır. Kavramsal sanatçılar, hemen her malzemeyi, nesneyi sanat eseri olacak şekilde yeniden yorumlayabilirler. Geleneksel sanattaki durağanlığı ve katılımsızlığı reddederek izleyicinin de katılım göstermesini beklerler. Geleneksel sanattaki duygusallığa yer vermemeye özen gösterirler. Kavramsal sanat, sanatın işlevi üzerine yoğunlaşmış iken estetiği de sorgulamaktadır. Üretilen anlam, düşünce ve işlevi birleştirerek önemli kılar.

Bu önemseme ile birlikte nesne olabildiğince önemini yitirir. Nesnesinden kendini soyutlamış olan sanat eseri birçok alt tür ile birlikte üretilir.

Kavramsal sanata Joseph Beuys'un "Amerika'yı seviyorum Amerika'da beni" isimli çalışması örnek teşkil etmektedir. Kavramsal değer de ele alınan bu çalışmada şunlara değinilmektedir;

Amerikan başkanı ile aralarında sorun yaşayan Beuys bu durum sonucunda bir daha Amerika'ya ayak basmama kararı almaktadır. Amerika'da bir galeri için gösteri yapması istenilen Beuys bu galeride bir performans gerçekleştirmeyi kabul eder. Bu performansı ile dikkat çekmek istediği husus Amerika kapitalizmi ve de orada yaşamakta olan eski yerli halkın yaşadığı dramı gözler önüne sermekti. Böylelikle bu performansı ile protest bir tavırla gerçekleştirmiş olacaktı. Bu performansı süresince ve aynı zamanda kullanmış olduğu gerek objelerle gerekse kurt ile bu protest tavrına vurgular yapmaktadır. Amerika'ya ayak basmak istemediğini belirten Beuys bu performansı süresince hiçbir şekilde Amerika'ya ayak basmayacak ve Amerika adına bir şey görmeyecekti. Bu isteği üzerine Beuys Amerika'ya uçak ile getirilip indiği andan itibaren gözleri bağlı ve bir sedye üzerinde sergi alanına getirilecektir bu sayede Amerika'ya ayak basmamış olacaktır. Performansı için Amerika coğrafyasına özgü bir kurt talebinde bulunmaktadır ve performansı süresince bir kafeste bu vahşi bir kurt ile 3 gün boyunca yaşayacaklardı. Kurdu, Amerika olarak görmektedir. Kafesin içerisine kurt, saman, türbin sesi yayan cihaz ve Wall Street gazetesi bulunmaktadır. Sanatçı kafeste keçeye sarılı bir şekilde ve kurdun ona alışması için hareket etmeden beklemektedir bu süre de kurt keçenin etrafında sürekli dönmekte ve onu koklamaktadır. Kurdun kendisine alıştığını düşünen Beuys bir süre sonra yavaşça eldivenlerini çıkardı ve kurda attı bu hareketi ile dostluk elini uzattığını betimlemekteydi. Bir süre sonra birbirlerine alışan kurt ile Beuys birbirlerinin yataklarında yatmaya başlamaktadırlar. Kurt keçe üzerinde Beuys ise saman üzerinde yatmaktaydı. Bu performans süresince kurt ile yaşayan Beuys vahşi bir kurt ile yaşanılabilirliğini göstermektedir. Performansını protest bir tavırla sergilemekte olan Beuys Amerika'yı vahşi bir kurt ile betimlemekte ve kafes içinde birlikte yaşadıkları sürede kurdun ona zarar vermemesi üzerine "Amerika'yı Seviyorum Amerika'da Beni" demektedir (Yılmaz, 2013: 349-350).

Görsel 1.4. Joseph Beuys, Amerika'yı Seviyorum Amerika da Beni, 1974.

(<https://thevision.com/design/arte-povera/> Erişim Tarihi: 05.01.2020)

Görsel 1.5. Joseph Beuys, “Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni” Performansından Görüntüler.
(http://www.dilekkutzli.com/beuys_t.html Erişim Tarihi: 1.01.2020)

Görsel 1.6. Joseph Beuys, “Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni” Performansından Görüntüler.
(http://www.dilekkutzli.com/beuys_t.html Erişim Tarihi: 1.01.2020)

Bir diğerk kavramsal anlamda protest oluşumdan ortaya çıkan sanat eseri ise; Jiri David'e aittir;

Jiri David'in Prag'da yapmış olduğı Anahtar Heykel çalışması Kadife devriminden bu zamana dek yaşanan 20 yılı sembolize eden, 85.741 tane metal anahtarlardan oluşmaktadır. Sanatçının çalışmasında amaçladığı Çek Cumhuriyeti'ndeki gelişmeleri kişisel bir tartışma yaratarak ele almak ve dikkat çekmektir. Franz Kafka meydanında sergilenen bu heykelde kullanılan anahtarlar telekomünikasyon şirketi olan Vodafone tarafından sağlanmıştır. 6 metreden oluşan çalışma üst üste dizilen harfler ile yukarıdan aşağıya doğru "Revoluce" (Devrim) kelimesi oluşmaktadır. Üst üste duran harflerin sıralamasına göre en başta ve en büyüğü olan 'R' harfi alttaki harfleri ezen, Rude Pravo Komünist Günlüğünü, 'E' tuvalet kâğıdını, 'V' pamuk yününü simgelerken en altta bulunan 'E' harfi ise komünist kimlik kartlarını simgeleyerek ifade etmektedir. Jiri David'in üst üste sıralanan bu harflerden alta inildikçe harflerin küçölüp ezilme formu verilmesi, üstteki en büyük harf olarak konumlanan R harfi altta kalan harfleri ezmektedir. Burada sanatçının amaçladığı o dönemin biçimsel özelliklerini Kadife Devrimini ifade etme uğraşıdır. Her harfin bir olayı simgeliyor oluşu da bütün unsurların bir bütünlük içinde anlamsal ifadeler de bulunmasıdır (Anahtar Heykel, Tarih Yok: 2.-3. Paragraf).

Jiri David'in anahtar heykel çalışmasında görüldüğü üzere mevcut düzene olan bir tavır göstermek için yapıldığı söylenebilir. Protesto etmek olarak da ele alınabileceğı gibi eleştirel bir dille sanat eserini ortaya çıkarmıştır. Böylelikle sanatsal becerisini kullanarak, kendi iç dünyasında yaşadığı eleştirel tavrı, dış dünyayla paylaşmıştır.

Görsel 1.7. Jiri David, Anahtar Heykel, 2010, Franz Kafka Meydanı.

(http://www.artatsite.com/Prague/details/Jiri_David_Klicova_Socha_Key_Sculpture_Franz_Kafka_Square_socharstvi_Umeni_statues_sculptures_kunst_Art_at_Site_Praque.html Erişim Tarihi: 1.010.2019)

Görsel 1.8. Jiri David, Anahtar Heykel, 2010, Franz Kafka Meydanı (Detay).

(http://www.artatsite.com/Prague/details/Jiri_David_Klicova_Socha_Key_Sculpture_Franz_Kafka_Square_socharstvi_Umeni_statues_sculptures_kunst_Art_at_Site_Praque.html Erişim Tarihi: 01.10.2019)

Politik ve ekonomik şartları eleştirerek şekillenen protest sanat, toplumsal olay ve hareketlerinden etkilenecek ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde bulunduğu döneme uyum sağlamak ve kendini güncellemektedir. Protest sanat; grafiti ve sokak sanatı arasındaki tüm sınır ve kapsamı da zorlayarak disiplinler arası bir duruş sergilemektedir. Bu sanat türlerinin başlıca kaygısı, mesaj vermek olduğundan fikirlerini geniş kitlelerle paylaşma eğilimindedirler. Bu nedenle kavramsal sanat içerisinde değerlendirilebilir ve sınıflandırılabilir. Güçlü mesajlar söz konusu olduğunda grafiti sanatçısı Banksy'nin işlerini incelemek önemlidir. Banksy, her ne kadar grafiti sanatçısı olarak anılsa da sadece duvarlarda değil, nesnelerde de etkili mesajlar veren işler yapmıştır. Kavramsal sanatla uğraşan sanatçıların, ticari kaygılarla açılan galerileri eleştirdiği ve reddettiği görülmektedir. Protest sanat, herhangi bir topluluk veya ülkeye ait değildir. Bunun örneklerini birtakım uluslararası organizasyonlarda görmekteyiz. Irkçılıkla mücadele etmek amacıyla kurulan Direnç Sanatı isimli hareket, protest sanat bağlamında incelenebilir. Harekete bağlı sanatçılar oldukça farklı konularda sanat eserleri ortaya koymaktadır. Ancak tüm eserlerin ortak paydası bir durum hakkında seslerini duyurmak ve direnç sağlamaktır. Kavramsal sanat için iş üreten sanatçılar, geleneksel malzemeleri de reddeder ve böylece sanat eseri üretimine giden yolda ortaya çıkan süreçleri de değiştirmişlerdir. İzleyicilerin her zaman işin içerisinde olduğu kurguları önemseyen kavramsal sanatçılar, sanat galerilerini reddederek sanatı özgürleştirmiş ve izleyici açısından da erişilebilir kılmıştır. Bununla birlikte, kitlesel katılımı hedefleyen bir başka sanat ise aktivist sanattır. Aktivist sanat, politik sanattan metodoloji, strateji ve aktivist hedefleriyle ayrılmaktadır ve politik, ekonomik ve toplumsal güçlerin yanında toplumsal değişimlerdeki rolü önemlidir. Kökeni hem sanatsal hem de politik olaylardan gelir. 1960'ların sonundan itibaren performans sanatı, görsel sanatlar ile geleneksel tiyatronun estetik sınırlarını genişleterek aralarındaki katı ayrımı bulanıklaştırmıştır. Performans sanatı; geçici, disiplinler arası, melez doğası ve kitleleri katılıma davet ederek, izleyiciyle etkileşime izin vermesi nedeniyle o dönemde ana akım medyanın ilgi odağı haline gelmiştir. Feminizm ve gelişen feminist sanat aktivist sanatın şekillenmesinde etkili olmuştur. Feminist hareketin de ana temalarından biri olan “kişisel olan politiktir” fikrinden hareketle, kişisel (özel) olanı sanat yoluyla paylaşmanın siyasi bir araç olduğu söylenebilir” (Felshin; 1995: 9).

Böylece aktivist sanat, çalışma alanlarını genişletmiş ve kişisel deneyimleri aşarak toplumsal boyuta taşımıştır. Aktivist sanat sürekli içinde bulunduğu sorgulamaların yanı sıra toplumsal sorunların ifadesi olarak geliştirilmektedir.

İrkçılık karşıtı sanat yapan Resistance Art/Direnç Sanatı protest sanat kapsamı içinde değerlendirilebilir. Alman Nazi Partisinden Willie Bester ırkçılığa karşı yaptığı protest sanatıyla tanınmaktadır. Bester, çalışmalarında atık malzemeleri kullanarak zeminler oluşturur ve bu zeminleri yağlı boya ile işler. Siyahi Güney Afrikalı figürler onun eserlerinde önemli bir yeri oluşturur ve toplum içinde onların varlığına dikkati çeker. Yine direnç sanatçısı olarak bilinen Jane Alexander da ırk ayrımına ve yapılan zulümleri konu edinir. Alexander, Güney Afrika'daki ırkçılık çatışmaları sonrasında devam eden sağlıklı toplum konusu üzerine sanatını icra eder.

İKİNCİ BÖLÜM

GRAFFİTİ

1. 1. GRAFFİTİ SANATININ TANIMI

Graffito sözcüğünün çoğul formu olarak tanımlanan grafiti sözcüğü, duvar resmi olan “sgraffito” sözcüğü ile yakından ilişkilidir. Bu ilişkiyi gerek dilbilimsel, gerek içerik açısından açıklamak mümkündür. Sözcüğün İngilizce kullanımını incelediğimizde yaygın anlamının “halka açık herhangi bir alandaki yazılar” şeklinde olduğu görülmektedir. Bugün ise; grafiti sözcüğü, yüzey bağımsız olarak oluşturulan resim, sembol veya işaretleme anlamında kullanılmaktadır. Oluşturulan bu resim, sembol veya işaretleme çalışmaları oluşturan kişinin motivasyonun ne olduğu ile alakalı olmaksızın ortaya çıkabilmektedir (Blume, 1985: 137-148).

Grafiti sanatı, halka açık alanların (duvarlar, panolar ve vb. yüzeyler) çeşitli mesajları aktarmak adına tuval olarak kullanıldığı bir sokak sanatıdır. Grafiti sanatı, çeşitli kültürlerle ilişkilendirilmiştir. Bu kültürlerin başında Hip-Hop kültürü gelmektedir. Öte yandan, grafiti sanatının devlet mülkü veya özel mülklere izinsiz uygulanması çeşitli çevrelerce vandaliz olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Grafiti tarihini incelediğimizde mağara resimlerine dayandırılmış olduğunu görmek mümkündür. Çağdaş grafitinin New York metrosu grafitilerinden hareketle günümüze ulaştığı görülmektedir (Kolektif. 2011: 124).

Grafitinin tipografik değeri yadsınamaz durumdadır. Bu tipografik değer grafitiyi herhangi bir yazıdan ayırtırmakta ve güçlendirmektedir. Bu biçimsel ayrımın yanı sıra içerik olarak da bir ayrımın olduğu görülmektedir. Öyle ki birçok nedenle oluşturulan duvar yazıları bu zenginliği besler niteliktedir. Grafitinin en önemli unsurlarından birisi de isimdir. Genellikle sanatçılar tarafından takma isim olarak kullanılmakta; her sanatçının kendine özel bir takma ismi bulunmaktadır. Gizli bir ün oluşturma arzusu bağlamında değerlendirilen takma isim unsurunun grafiti sanatçıları nezdinde oldukça büyük yer tutmaktadır. Grafiti, modern dünyada kent kültürünün içerisinde kendine yer bulabilmiş bir sanat dalıdır. Grafiti günlük hayatta her yerde karşımıza çıkabilmektedir. (Ambrose, Harris, 2010:60). Duvarlarda, kaldırımlarda, elektrik trafolarında, doğalgaz panolarında, metro duraklarında, metruk mekanlarda sıkça görülürken, kimin imzası

olduğu genelde bilinmemektedir. Ancak toplumun kültürel, ahlaki, dinsel, politik ve etnik yapısının yüzü olarak ifade edilebilir.

2.2. GRAFFİTİ SANATININ TARİHSEL SÜRECİ

Grafitinin resmi olmayan geçmişine bakacak olursak; grafiti sanatında olduğu gibi insanlar kendilerini ifade etmek için iletişimsel mesajlar vermeye çalışan tarih öncesi dönemlerden kaya resimlerini ele alabiliriz.

Grafiti sanatına henüz kâğıdın icat edilmediği dönemlerde rastlamaktadır. Bu dönemde insanlar, günlük hayattaki birçok deneyimini çizimlerle mağara duvarlarına yansıtmaktaydılar. Grafiti açısından değerlendirdiğimizde, bu çizimlerin ilk grafitiler olduğunu söylemek pek mümkün olmayabilir. Ancak; herhangi bir yüzeyin, iletişim aracına dönüştürülmüş olması önemli bir gelişmedir. Yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte insanlar yeni yüzeyleri iletişim aracı olarak kullanmaya devam etmiş, protest söylemlerini bu yüzeylerde dile getirmişlerdir. Dolayısı ile yüzeylere sanatsal çizimlerin yapılmasına ilham kaynağının mağara duvarlarına çizilen çizimler olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Görsel 2.1. Balıkesir-Dursunbey ilçesinde 8 bin yıllık olduğu düşünülen “Şaman” figürleri.

(<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-arkeolojik-bulgulara-gore-anadoluda-samanlar-onbin-yildir-dans-ediyor-22279/> Erişim Tarihi: 1.01.2019)

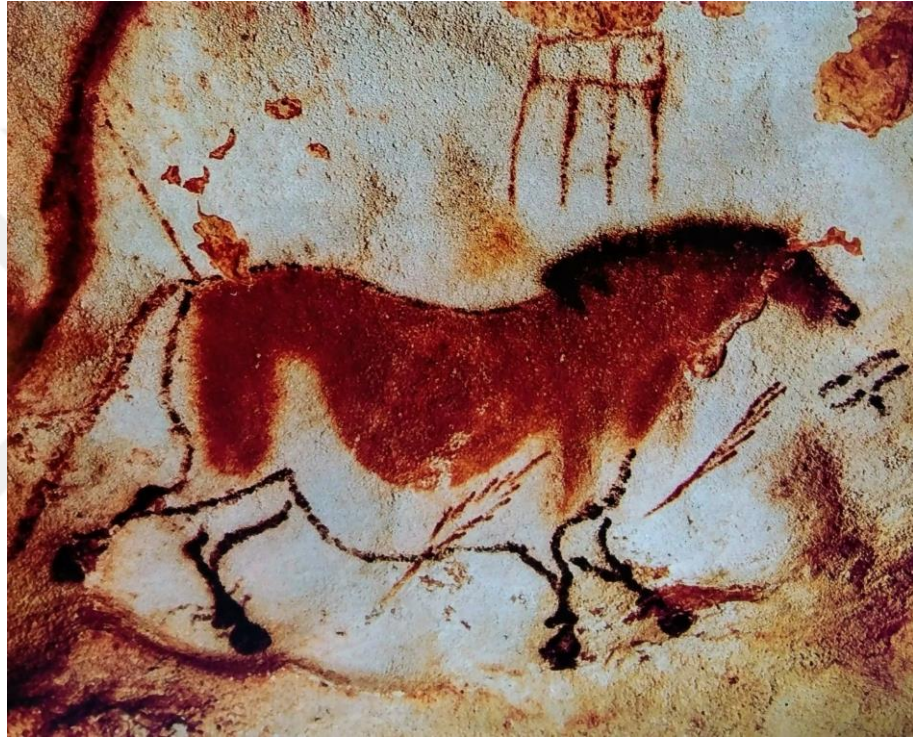
Grafitinin, ilk çağlarından beri oldukça eski bir tarihe dayandığı bilinmektedir. Kayalık yüzeylerde, mağara duvarlarında, antik şehirlerde yapıların üzerlerinde grafiti olarak tasvir edilecek duvar yazıları ve resimler gibi çok çeşitli örneklerine rastlamak

mümkündür. Grafitinin gelişim sürecinin başlangıcı; tarihsel olarak mağara duvarlarına çizilen şekillerden Pompei'deki duvar yazılarına ve eski Mısır dönemindeki yazılara kadar uzandığı düşünülmektedir. Örneğin ülkemizde Balıkesir-Dursunbey ilçesinde iki mağarada yaklaşık 8 bin yıllık olduğu varsayılan “Şaman” figürleri bulunmuştur (Görsel 2.1).

Sanatın ilkel yıllarını incelediğimizde, günlük yaşamdan olguların mağara duvarlarına çizildiğini görmekteyiz. Bu çizimler soyut ifadeler taşımamakla birlikte tamamen hayatın akışı içerisinde bulunan görseller içermektedir. Zira o dönemde, çoğunlukla kişiler çevresinde olan objeleri veya kişileri duvarlara çizmekteydiler. İlkel sanat ürünlerinin ahşap veya kil gibi maddelere işlendiği de bilinmektedir. Ancak çok uzun bir zaman geçtiğinden bu eserler ciddi anlamda zarar görmüş ve çok büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Mağara resimlerinin günümüze kadar korunabilmesi ise, şüphesiz, mağara ortamında tahribat olasılığının oldukça az olduğuyla ilgilidir (Read 2018:31-32).

Paleolitik çağda, birçok resimler bulunmaktadır ve yapılan bu resimler araştırmacıların ilgisini oldukça çekmektedir. Birçok keşfe kılavuzluk eden Altamira mağaralarında da resimler bulunmaktadır. İnsan figürlerinin de bulunduğu bu mağarada kadın figürüne az sayıda rastlanmaktadır. Genellikle kadın figürleri doğal oluşumlarla yani doğal kaya oluşumlarının yontulması ile meydana gelmektedir. Mağarada bulunan resimlerinde insan figürlerinin yanı sıra belli bir kısmını hayvan resimleri oluşturmaktadır ve at, bizon, geyik gibi çeşitli birçok hayvan bulunmaktadır. Genellikle bu hayvanların çizilmesi fiziki olarak iri, güçlü çizilmektedir ve gücü temsil ettiği öngörülebilir. Tarih öncesine dayanan resimlerinde olduğu gibi Lascaux'da kullanılan boya maddesinde bulunan sıvı da maden cevheri bulunmaktadır ve çoğu mağara resimlerinde bulunan sıvı karışımının içerisinde reçine, yumurta akı gibi maddelerin kullanıldığı izlenmektedir. Bu çağların sona ermesi ormanlık alanların çoğalmasına sebep olmakta ve avcı toplayıcı konumundan tarıma geçiş sağlamakta yeni bir sürece adım atılmaktadır. Bu yaşamı terk eden insanlar artık toplu konut yaşamlarına geçiş sağlamakta ve yaşamlarına bu şekilde devam etmektedirler. Günlük yaşamlarında kullanmakta oldukları bir takım araç gereçleri geliştirmekte ve bu araçlar içerisinde tabak, bardak gibi araçlara soyut motifler uygulamaktadırlar. İnsanlık tarihi genellikle insanın çevresini aletlerle geliştirmesi sonucunda şekillenmekte ve zaman içerisinde insanlar özel amaçlara göre aletler üreterek

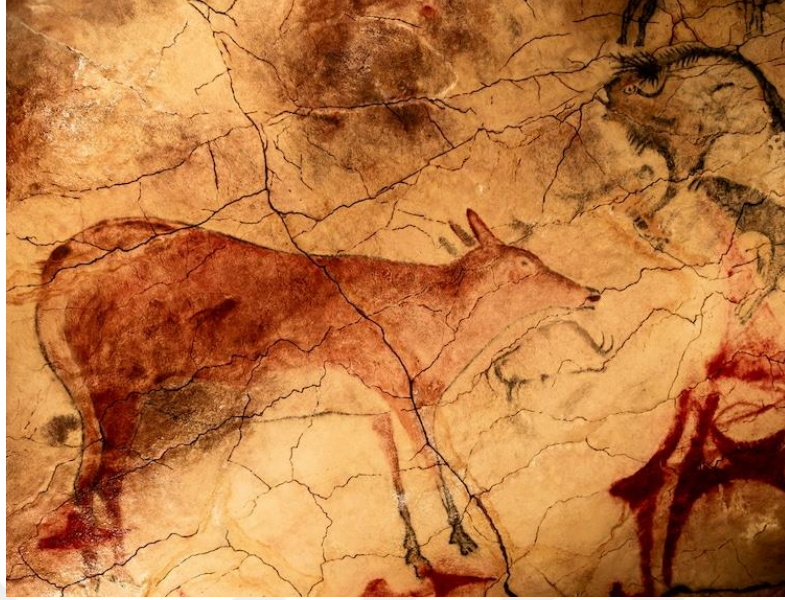
kendilerini diğer canlılardan farklı tutmaktadır. Avcılık ve toplayıcılık faaliyetlerinde ateşi farklı şekillerde daha verimli kullanmaktadır. Modern insanın ortaya çıkışı ise yaklaşık 40 bin yıl öncesine dayanmaktadır. Modern insanın balıkçılıkta kullandığı çeşitli aletlerin yanı sıra dekoratif ve estetik amaçlarla da geliştirdiği aletler bulunmaktadır. Daha çok sembolik anlamlar içeren ve yontma yöntemiyle ortaya çıkan, doğrudan bir alet yapma amacı gütmeyen, sanat olarak görülen bu araç gereçlerin üretimine geçiş sağlanmaktadır (Hollingsworth, 2009:21-25).

Görsel 2.2. Oklanmış At”, MÖ 20.000, Lascaux, Dordogne, Fransa.

(<https://evrenatlasi.com/2019/06/ilk-insanlarda-yerlesik-duzen-ciftcilik-zanaat-ve-catalhoyuk/>
Tarihi: 02.01.2019)

Erişim

Görsel 2.3. “Geyik”, MÖ 12.000, Altamira İspanya.

(<https://www.muyinteresante.es/ciencia/fotos/pinturas-cuevas-altamira/4> Erişim Tarihi: 03.01.2019)

Görsel 2.4. Bizon”, MÖ 12.000, Altamira İspanya.

(<https://www.frammentiarte.it/category/dalla-preistoria/> Erişim Tarihi: 02.01.2019)

Tarih öncesi mağara resimlerini ele aldığımızda mağara duvarına çizilmesi günümüzde popülerliği oldukça artmakta olan grafiti sanatı ile benzerlik gösterdiğini kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda grafiti sanatının tarih öncesi dönemlerle karşılaştırılması söz konusu olduğunda göze çarpan konu duvarların ortak üretim alanı olmasıdır.

Tarih öncesi insanlar günlük hayatlarında yaşadıklarını mağara duvarlarına resmediyordu. Bunun yanı sıra iletişim aracı olarak da kullandıklarını söylemek mümkündür. Bu resimlerin bazı durumlarda haz almak adına yapıldığı da söylenebilir. Günümüz grafiti sanatçıları da bazı eserlerinde grafiti sanatını mesaj verme veya iletişim aracı olarak kullanırken bazen de sadece haz almak ve imzalarını duyurmak adına gerçekleştirmektedir. İlkel insanla günümüz grafiti sanatçılarını karşılaştırdığımızda aynı içgüdünün hakim olduğu görülmektedir. Grafiti sanatçıları nasıl kendini anlatmak ve haz almak için grafiti yapıyorsa, tarih öncesi ilkel insanların da kendini rahatlatmak ve haz almak amacıyla aynı içgüdüğü beslediğini söyleyebiliriz. Tarih öncesi dönemlerde insanlar duygularını anlatmak için nasıl mağara duvarını seçmişlerse, günümüz grafiti sanatçıları da duygularını ifade etmek için mecra olarak duvarları seçmişlerdir.

Grafiti sanatçıları, toplumu bir konuda bilinçlendirmek için toplumun göz önünde tuttuğu duvarlar üzerinde grafiti sanatı icra etmektedirler. Grafiti sanatçıları, genellikle toplumu yakından ilgilendiren konular üzerine eleştirel bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısı ile toplumun göz önünde tuttuğu fiziksel noktalarda sanatlarını gerçekleştirmektedirler. Günümüzde dünyada ve ülkemizde grafiti sanatçılarının ürettiği eserler toplumda kendine yer bulmakta ve medyanın dikkatini çekmektedir.

Duvar çizim ve yazıları insanlık tarihiyle başlayan bir ifade şekli olmuştur. Lord Byron Akropol, Arthur Rimbaud'nun önemli medeniyetlerden miras kalan Mısır'daki Luksor Tapınağı gibi kalıntılara isimlerini yazarak bıraktıkları mesajlar bir çeşit "Ben buradayım!" mesajı içeren iletişim ögesi olmuştur. Grafiti örneklerine geçmişten örnek vermeye devam edersek eğer bu sürecin askeri alanda da ilgi gördüğü söylenebilir. 2. Dünya Savaşı'nda dikkat çeken bir olay şu şekilde gerçekleşmektedir; tersane müfettişi olan James J. Kilroy'un yazdığı "Kilroy was here" (Kilroy buradaydı) sözü bilinen ilk örneklerdendir. Zafer, fetih ve hâkimiyet ifadelerinden farklı olarak baskı altında olan ve ötekileştirilen grupların duvar yazıları ise direniş ve başkaldırının ifadesi olarak görülmektedir. Grafiti yaklaşımlarını şu şekilde özetlemek gerekirse; içinde bulunan

dönemin özelliklerine göre gelişmeler göstermiş, politik anlamlarla yüklü birer akım olarak duvar yüzeylerinde yerini almıştır. Yaşam mücadelesi içerisinde olan duvarlardaki imgeler(grafiti) bir süre sonra başka grafiticilerin müdahalesiyle ve zamanın etkisiyle değişikliğe uğruyor ancak kapatılan her yazı bir şekilde tekrar ortaya çıkıyor, bir diğerini doğuruyordu (Kolektif. 2014: 10).

Görsel 2.5. Cornbread”, 1960, Philadelphia.

(<https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s>
03.01.2019)

Erişim

Tarihi:

Görsel 2.6. Cornbread ve Cool Earl”, 1960, Philadelphia

(<https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s>
1.010.2019)

Erişim

Tarihi:

Bu yeni garffiti formunun en eski örnekleri Philadelphia'da 1967'ler görüldü. CORNBREAD (Mısır ekmeği) takma adını seçen genç bir adam adını şehrin her yerinde yazmaya başladı. Kısa süre sonra COOL EARL ve TITY, çabalarında CORNBREAD'e katıldı. Onların bu atılımları (serüven, macera) toplumun ve yerel basının dikkatini çekti. CORNBREAD, COOL EARL, ve CITY ilk seri "tagger"lardı. Tagging; etiketleme, imzanızı kamusal alana yazma uygulamasıdır. Philadelphia'nın seri grafitisi New York City'nden önce olsa da, iki hareket arasındaki doğrudan bağlantı belgelenmemiştir. Grafiti serisi, New York'ta bağımsız olarak başlamış gibi görünüyordu. New York şehri, grafiti kültürünün yeşerdiği, olgunlaştığı ve en eski grafiti formlarından kendini en çok ayırt ettiği yerdir. New York hareketi, dünyanın diğer şehirlerinin izlediği kültürel bir model yarattı (Felisbret, Prigoff, 2009: 10).

Her ne kadar resmi olmayan grafiti tarihinde antik çağlara kadar uzansa da grafiti sanatı 1960'larda Philadelphia, Pensylvania'da, grafiti ile ilgili ilk olarak etkileyici toplumsal ve sosyal konuları da ele alarak daha geniş kitlelere hitap etmeye başlıyordu. "Cornbread" ve "Cool Earl" isimlerinin öne çıktığı görülmektedir.

1970' lere gelindiğinde; New York'ta "Taki 183" yazısı dikkat çekmeye başladı. 1971 yılında New York Times Gazetesi manşetten "Kim bu Taki 183?" haberini yayınlayarak grafiti için farklı bir pencere açılmış oldu. Yunan asıllı olan sanatçının Demetrius olan doğum adının kısaltması olan Demetaki'den "TAKI" rumuzu türetilmiştir. 183 ise; sanatçının adresi olan 183. sokak Washington Heights, Manhattan adresindeki sokak numarasından gelmektedir. 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında New York'ta kurye olarak çalışırken rumuzunu grafitileriyle New York caddelerinde yerlere yazarak ün kazanmıştır (Elçin, 2008).

1976'lı yıllarda ise Lee Quinones ismi metrolara çizdiği resimlerden ötürü dikkat çekmeye başlamış ve en iyi bilinen grafiti artisti olarak tarihe geçmiştir.

Görsel 2.7. Demetrius, “Taki 183”, 1970, New York.

(<https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s>
1.010.2019)

Erişim

Tarihi:

Görsel 2.8. Demetrius, “ 21 Temmuz 1971 tarihli New York Times haberi”, 1970, New York.

(<https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s>
1.010.2019)

Erişim

Tarihi:

Grafiticiler duvarlara isimlerini yazarak şehirdeki varlığını ortaya koyarken ilerleyen süreçlerde amaçları sanata evrildi. Grafiti ile ilgilenenler kendilerine “writer” derken artık kendilerini sanatçı olarak tanımladılar. Çünkü artık kullandıkları tag’lerden çok yaptıkları çalışmalarda sosyal ve toplumsal konuları işleyerek çok daha geniş kitlelere hitap etmeye başlamışlardı. Bu değişim sırasında teknikler ve yöntemler çeşitlenerek gelişti. Böylece grafiti sokak sanatının bir kolu olmuş oldu. Grafiti, sokak ve metrolarda hızlıca yayılmaya devam ediyor ve grafitiye ilgi artmaya devam ediyordu. Hayatın doğal akışı içerisinde grafiti de artık kendisine rahatlıkla yer bulabiliyordu. Grafitinin uygulandığı alanlar ve boyutlarda gelişmeye başladı. Tag’ler sadece yazı olmaktan çıkmış, yeni stil denemeleriyle çok farklı boyutlara ulaşmıştır. Kaligrafik (harfleri güzel biçimler vererek yazma sanatı) çalışmalar grafitiyi daha da büyüleyici kılıyordu. 1972’de Phase2, önce Softie adını verdiği teknikle kelimeleri yuvarlak ve şişik formda yazmaya başladı. Bu teknik günümüzde Bubble Style olarak bilinen yazım şeklidir. 1974’te ise Tracy168, Wild Style tarzı olarak adlandırdığı, kelimenin okunurluğunu yok edebilecek kadar karmaşık bir yazım tekniği geliştirdi. 1976’ya gelindiğinde ise Fabulous 5 ekibi ve Lee Quiñones bir metronun tüm yüzeylerini özgün grafitileriyle doldurdu. Grafiti sanatının doğası gereği yapılan çalışmalar hızlıca yok olabiliyor, başkaları tarafından zarar verilebiliyor ve bulunduğu mekana bağlı olarak zamanla silinebiliyordu. Fotoğrafçılık sayesinde grafitinin bu negatif yönü aşarak eserlerin yok olmasına engel olundu. Paris fotoğrafçılarıyla ünlenen ve dünyanın en önemli fotoğrafçılarından olan Brassai yaklaşık 30 yıl boyunca Paris’te duvar yazılarını fotoğraflamıştır. Çekmiş olduğu fotoğrafları 1956 yılında Language of the Wall (Duvarların Dili) başlıklı sergisinde sergilemiştir. Böylelikle zamana karşı fazla direnemeyip yok olmaya mahkûm olan grafiti sanatı, fotoğrafçılık sayesinde artık yıllar boyunca güvenle korunabiliyordu. Brassai grafiti için şöyle demiştir: “Grafiti, insan ve doğa arasındaki kopukluğu sanatla dengeler”. Londra’daki Thames and Hudson yayınevi tarafından yayınlanan Subway Art başlıklı kitapta yer verilen Martha Cooper ve Henry Chalfant gibi çalışmalar özellikle wild style tarzının benimsenmesinde de büyük rol oynamıştır. Öyle ki kitap yıllarca birçok genç grafiti sanatçısını etkilemiştir. Grafitiye damgasını vuran bir diğer çalışma ise, grafiti ve hip hop kültürünü işleyen Style Wars belgeselidir. Grafitinin yükselişinde büyük katkısı olan bu çalışmalar halen kapsamlı bir arşiv niteliği taşımaktadır (Kolektif. 2014: 11).

2. 3. GRAFİTİ VE HİP-HOP

Hip-Hop grafiti; yazıdan- harften gelişmektedir. Stencil (duvar baskısı) ise; grafitinin büyük çoğunluğunu ikonografik (simgesel dil) ya da piktografik (temsili ve grafiksel çizimler) oluşturmaktadır. Stencil imaj açısından oldukça kısıtlı olan süreç sanatçı üzerinde düşünme esasına yönelmektedir. Bu yönelme ile sanatçı ikonik çizimler oluşturmaktadır (Manco, 2006:16).

Stencil (duvar baskısı); kullanılacak olan resmin şablonu çıkartılıp uygulanacak zemine spreyl boya ile içini doldurma işlemidir. Stencil grafitinin kurucularından Blek le Rat Paris'in grafiti artisti olarak tanınmakta ve 1960'larda grafiti kavramını 'Hip-Hop', 'New York stili' ile bağdaşan etiketler veya takma isimler olarak görülmektedir. Grafiti de yoğun olarak kullanılmakta olan Hip-Hop kültürü bu sanatın en çok esinlendiği felsefedir. Bu kültür üzerinde önemli etkiye sahip olan Bronx ve Queens gibi daha dış mekânlarda mahallelerde uygulanan sosyal konut projeleridir. Bunun önemli sebeplerinden olan devasa büyüklükteki konutlar ve bu konutlarda yaşayan kişilerde zaman içerisinde hızlı ve yaygın bir biçimde kimlik kaybı ile tecrit hissi yaratmaktadır. Aynı zamanda yoksulluk ve işsizlik şiddetle birlikte uyuşturucu kullanımını, bölge içerisinde bulunan hâkimiyetlik kurma ve çete savaşlarını da tetiklemektedir (George, 1994: 9)

2. 4. PROTEST GRAFİTİ SANATÇILARI

Dada hareketiyle başlayan protest temsiller; 1968 Gençlik 'Hippi Hareketi', 1970'lerde Hip-Hop Kültürü, 1970'lerde Break Dans ve Rap giderek gelişim göstermiş ve hiç durmaksızın katlanarak büyümüştür. 1968 tarihli M.Luther'in ölümüyle başlayan Siyahi Ayaklanma, protest hareketlerin temelinde var olan yaşanan sosyal sorunların dile getirilmesi, sisteme karşı gösterilen tepkinin birer sonucudur. Sisteme karşı duyulan komünist ve faşist olgulara ve devletin resmi ideolojilerine karşı başkaldırı gelişmesinde etki göstermiştir. Aynı zamanda ırksal üstünlüklerin gösterimi ve toplumları yermek adına yapılan unsurları bir performansla ifadesi birçok toplumsal eleştirinin oluşmasındaki dinamitler halini almıştır. Anlaşılacağı üzere protest ifade, zamanla içerisine müziğinde dâhil edildiği içerisine dans ve performansların da girdiği çok dil ile birçok alanda yapılacağı gözler önüne serilmiştir (Aykut, 2016: 45).

Protesto, sembolik olarak bir değerin dile getirilmesini aynı zamanda görülür ve duyulur olmasını sağlarken bir diğer yandan farklı ve çatışan güçleri de bir araya getirerek hareketlerin organize edilmesi ve yapılanmasını sağlayıp kurucu bir nitelik kazanmasını sağlar. Bu kavramları ele aldığımızda iki anlamda protestoyu ifade biçimi olarak açıklamaktadır. Bu ifade çeşitli toplumsal katmanlara yönelerek var olan hareketin kendisine, diğer hareketlere, iktidara, hegemonik toplumsal ilişkilere, kamuoyuna ve medyaya yansımaktadır. Steyerl, bu çoklu yapıları tanımlarken toplumsal hareketler literatürüne yabancı bir kavram olan montaj kelimesini kullanır. Montaj denildiğinde farklı seslerin, görüntülerin, taleplerin, toplumsal güçlerin zaman-mekân eksenleri içerisinde organize edilerek, kurgulanması ve düzenlenmesiyle gerçekleştirilen, bir kavram, düşünce, duygulanma ve çatışma ortaya çıkarmasına denilmektedir. Montaj unsuru olarak kolektif eylem bedenleri, mekânları, arzuları, duyguları bir araya getirerek; anlamını ve gücünü bu ilişkiler arasında kazanır. Bu açıdan politik bir deneyim olarak protesto estetik bir boyutla biçimlenir (Bakçay, 2013: 10).

Deitch'in (2011), 'Sokaktaki Sanat' (Art in the Street) adlı makalesinde yer verdiği gibi; sokak sanatının 1970'li yıllarda 13-19 yaş arasındaki gençler tarafından sokağa rastgele yapılan resimler ve boyamalardan oluştuğunu dikkat çekmektedir. 1980'lerde ise bir sanat olarak kabul görülüşünü ancak siyasi protesto aracı olarak eleştirilmesiyle çeşitli sansür ve kısıtlamalara maruz kalmıştır. Sokak sanatında sanatçının 'ben buradayım' mesajı vererek kendini öne çıkarma çabasında olduğu görülmektedir. Bu kanıya ise; sanatçının tipografik bir karakter veya bir işaret ile oluşturduğu kendine ait imzasından anlayabiliriz. Sanatçılar mahlaslarını duvarlara yazarak ya da çalışmalarının altına imza şeklinde ekleyerek gündeme gelme çabası içerisindeyler. Böylece sanatçı gündemde kalarak ününü koruyabilmekte ve çalışmalarının getirdiği seste doğru orantılı olarak artmaktadır. Grafiti sanatının tanımlanmasıyla ilgili olarak, bu görüşe katılmayan Gauthier sokak sanatını iki kategoride incelemiştir. Sokak sanatını "politik" ve "kişisel" olarak inceleyen Gauthier, kişisel kategoride sanatçıların tamamen ünlenmek adına eser ürettiklerini söylemektedir. Buna karşın politik kategoride ise sanatçıların grafitiyi kültürel gerekçeli olarak hayata geçirdiğini savunmaktadır (Olberg, 2013: 431-32).

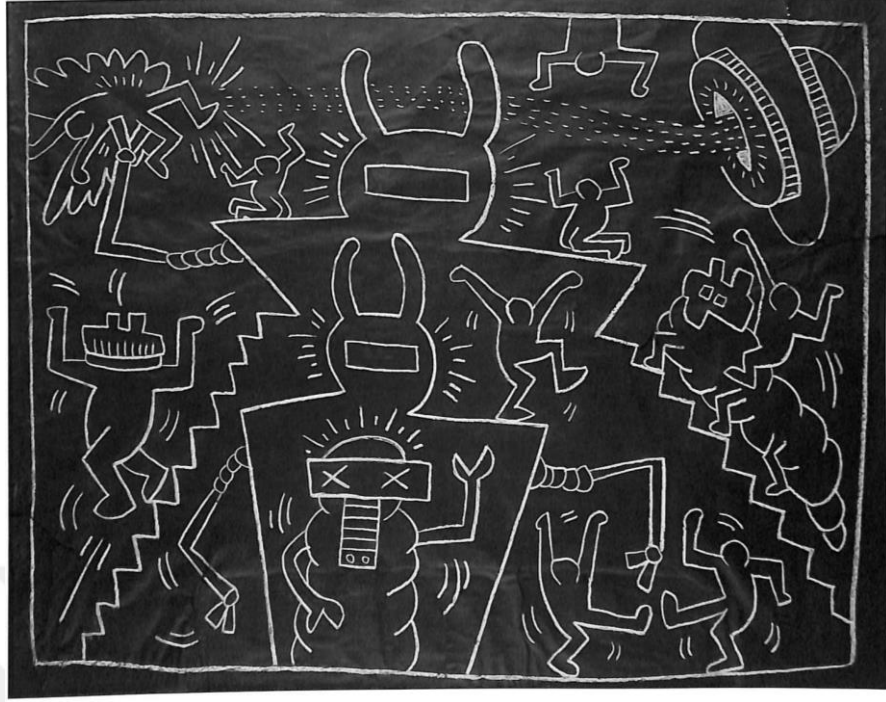

Görsel 2.9. Keith Haring, 1982, Houston Bowery Duvarı, New York City (USA).

(<https://m.theartstory.org/artist/haring-keith/> Erişim Tarihi: 2.010.2019)

Aktivist sanatçı Keith Haring; çalışmalarında oldukça basit görüntülere, metinlere ve bununla birlikte AIDS, uyuşturucu bağımlılığı, ırk ayrımını, yasadışı aşk gibi ciddi konuları ele almakta ve bu konuları çizgi ve canlı renkler kullanarak eğlenceli ve canlı hale getirmektedir. Diğerler çağdaşların, dışavurumcu resimlerin aksine çalışmalarında kullanmakta olduğu basit çizgileri görüntüleri ile resimde ki figürleşmeye yeni bir yaklaşım getirmektedir. Sanatsal ve politik anlamlar içeren mesajları belirli bir kitleye iletmek için çoğunlukla sanat olgularının bulunduğu kamusal alanlarda oluşturmaktadır (The Art Story Modern Art Insight, Tarihi Tarih Yok: 2.-3.-4. Paragraf).

New York metro reklam şirketi, tuhaf bir uygulama yaptı süresi dolmuş reklamları siyah platform kağıtlarıyla kapladı. Reklam satışları 1980'lerin başında yavaşladı ve bazı istasyonlar bu boş tahtaların satırları vardı. Ancak Keith Haring New York'a gelene kadar kimse onları bir sanat kampanyası için kullanmayı düşünmedi.

Görsel 2.10. Keith Haring, 1985, Metro Çizimi, New York City (USA).

(<https://m.theartstory.org/artist/haring-keith/> Erişim Tarihi: 2.010.2019)

Haring bir tahta için bariz ortamı kullandı: Beyaz tebeşir. Şaşırtıcı bir hızla çalıştı, bir istasyondaki her tahtayı kapladı ve bir sonrakine geçti. Projeye başladıktan birkaç ay sonra bir fenomen oldu; binlerce New Yorklu bu işin içindeydi.

Metro çizimleri hem Pop hem de gelecekle ilgiliydi. Keith, Andy Warhol'un ikonik seri görüntüleri üzerine çalışmasını Görsel Sanatlar Okulu'nda Joseph Kosuth ile çalışmayı öğrendiği göstergebilimle birleştirdi; görüntüler, William S. Burroughs'un okumasıyla filtrelenen İncil üzerine yaptığı çocukluk çalışması üzerine çekildi. Çizimler aynı zamanda Haring'in metro kulaklarını kaplayan etiketlerle diyaloguydu. Hem grafiti kültürüne hem de kendi güzel sanat eğitimine dayanan bir dil geliştirdi, basılı reklamcılığın nasıl çalıştığına dair sezgisel bir anlayış ve kendi araçlarıyla nasıl sarsacağına dair bir kavrayış ekledi.

“Haring'in metro çizim projesinin önemli bir unsuru arkadaşı fotoğrafçı Tseng Kwong Chi ile işbirliği. Tseng, neredeyse tüm forays'lerinde, metro istasyonlarına Keith'e eşlik etti ve binlerce tebeşir çizimini belgeledi. Tsene'nin dikkat çekici fotoğrafları, grafiti

ve fotoğrafçılığın nasıl birbirine bağlandığına bir örnektir. Grafitinin geçici doğası nedeniyle, iş sadece fotoğraflanırsa hayatta kalır” (Dench, 2011:100).

İnsanlığın en büyük dramı olan savaşlar, dönemin bazı grafiti sanatçıları tarafından ortaya koydukları sanat eserlerinde eleştirilmiştir. Toplumun savaş karşıtı tutumu grafitiyle dile getirilmiştir. Banksy’nin çalışmalarını incelediğimizde savaşa karşı olan tutumunun sanatına nasıl yansıdığını görmekteyiz.

Banksy, İngiltere’nin en ünlü grafiti sanatçısı olmuştur. Banksy, gerçek adı değildir rumuz ad olarak kullanmaktadır. Bristol’de büyüdü ve 80’lerin kargaşasının sonunda şehrin uzun süre ayakta duran grafiti sahnesinde yer aldı. Kapitalizmin sorumsuzca üzerimize yağdırdığı satış ve promosyon mesajlarına aynı mecraı kullanarak yanıt verdi.

1990’lı yıllarda sokaklarda resimler yapıp ve serbest grafiti sanatçısı olarak bilinen Banksy, çalışmalarında yer verdiği konular genellikle anti-savaş, anti-kapitalist, anti-kuruluş gibi konulara değinmekte ve bu konuları görsel olarak aktarmaktadır. Dünya üzerinde yaşanan ve insanlığı derinden etkileyen konuları el almakta ve çatışma ortasında yaşanan problemlere değinmektedir. Çalışmalarında genellikle çocuklar, balonlar, askerler gibi imgeler kullanmaktadır. Londra ve Bristol’de bulunan grafitileri oldukça önem kazanmaktadır (Özen, Eken, 2017: 502).

Kendi mitini yaratmayı başarmış bir sanatçı olan Banksy; grafiti enstalasyon, video, heykel gibi pek çok sanat disiplin ve tekniklerinin ayırıcı vurgularını kullanabilmiştir. Kolay anlaşılır bir dil aracılığıyla farklı kitlelere ulaşabilen sanatçı, başarısını toplumun temel duyarlılıklarına titiz bir şekilde inceleyebilmesine borçludur. Çok farklı kamusal alanlar kullanarak ve bağlamı saptırma yoluyla birlikte farklı estetik kodlardan yararlanmak suretiyle mesajını iletmeyi başarmıştır. Farkındalık yaratan tasarımlara sahip olan Banksy, kişisel motivasyon kaynaklarını kullanarak kamusal açık alanlarda özellikle sokaklarda kendi hikayesini oluşturmuş. Bu alanlarda koyduğu kurallar ile ortaya çıkardığı anonim toplumsal ürünler arasında ilişki kurabilmek mümkündür. (Selvi, Koca, 2016: 284).

Görsel 2.11. Banksy, “ Kırık Cam Teorisi”, 2004, Old St, London.

(<https://www.flickr.com/photos/areyarey/173942428> Erişim Tarihi: 2.010.2019)

1980’lerden sonra egemen bir söyleme dönüşen ‘Kırık Cam Teorisi’ne göre, tıpkı bir binadaki kırık bir camın tamir edilmediği takdirde başka birçok camın kırılmasına yol açması gibi, bir mahallede çöplerin birikmesi ile duvarlar üzerine grafitiler yapılmaya başlanması, suç oranının yüksek olduğu bir mahallenin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böylece, grafitilerin yer aldığı semtler veya mahalleler doğrudan suçla ilişkilendirilmektedir (Banksy, 2006).

Banksy’nin işleri İngiltere ile sınırlı kalmamıştır. Sanatçı küresel platformda, New York’tan Barcelona’ya, Paris’ten Batı Şeria’ya kadar pek çok ülkede grafiti yapmıştır. Duvarlara hep bağlı kalsa da mekânlara bağlı kalmamıştır. Bu küresel çerçeve içinde en çok ses getiren işlerinden birisi 'Tatil Enstantaneleri' adını verdiği çalışmasıdır. Kuşkusuz bu çalışma, önemini içeriği kadar yapıldığı duvardan da almaktadır. Çünkü tarih en son Batı ve Doğu Almanya arasında aynı zamanda dünyanın ideolojik kutuplaşmasını da simgeleyen Berlin Duvarını hafızalarımıza not düşmüştür. 1989’da Berlin Duvarı’nın

yıkılmasından sonra dünya ‘duvarsız’ ve aynı zamanda ‘kutupsuz’ yeni bir düzene girmiştir.

Banksy özellikle stencili yoğun olarak kullanan bir kimlik olarak sanatçının dünya üzerindeki durumlara duyarlı siyasal duruşuna yeni bir boyut kazandırmıştır. Banksy 2001 yılında Soho’da Mona Lisa’nın omzuna bir roketatar yerleştirerek bir çalışma sergilemiştir. Bu çalışması ile Banksy kendisini bir ‘gerilla sanatçısı’ olarak sunmaktadır.

Görsel 2.12. Banksy “Lav Silahlı Mona Lisa” 2002, Soho, London.

(<https://www.theartstory.org/artist/banksy/artworks/> Erişim Tarihi: 2.010.2019)

Görsel 2.13. Kız ve Asker, Beytullahim, 2007.

(<https://www.theartstory.org/artist/banksy/artworks/> Erişim Tarihi: 2.010.2019)

Banksy'in 2007 yılında İsrail duvarının Beytüllah bölgesine yaptığı Kız ve Asker isimli bu çalışmayı aynı zamanda Santa's Ghetto'nun sergisinde de kullanmaktadır. İsa'nın doğum yeri ve aynı zamanda bütün insan hakları ihlallerinin de merkez odağı olan bu bölgeyi çalışmayı yapmasında büyük etken olmaktadır (Özen, Eken, 2017: 505).

Balonlu Kız (2006) adıyla bilinen Banksy'nin tablosu bir performans sanatı ürününün sergi sonucunda kendi yaptığı bir mekanizmayla tahribata uğraması ona kavramsal bir boyut kazandırmış ve sanat eleştirmenleri tarafından bu yeni yapıt Çöpteki Aşk (2018) olarak adlandırılmıştır (Oral, 2019: 203).

Görsel 2.14. Çöpteki aşk, İngiltere, 2018.

(<https://www.theartstory.org/artist/banksy/artworks/> Erişim Tarihi: 2.010.2019)

2. 5. SOKAK SANATI (STREET ART) VE GRAFİTİ ÇEŞİTLERİ

Halka açık alanlarda gerçekleştirilen sanat etkinliklerine 'sokak sanatı' denir. Ancak, sokakta gerçekleştirilen her sanat etkinliği sokak sanatı değildir. Bu terimle asıl anlatılmak istenen, herhangi bir resmi destek ya da izin almaksızın sokakta yaratılan sanat ürünleridir. Sokak sanatının grafiti, şablonla boyama, çıkartma yapıştırma poster asma, gerilla sanatı, video projeksiyonu ve sokak yerleştirmesi gibi pek çok türü vardır. Sokak sanatçıları; koleksiyoncu, sponsor, küratör gibi kişilerin sanatın insanlara ulaşmasını engellediğine inandıklarından, kendi sanatsal çalışmalarını müze ve galeri gibi steril' mekânların dışında gerçekleştirirler (Kolektif, 2011:244).

Sokak, gündelik düzeyde sanatçıların kişisel vizyon, değer ve düşüncelerinin bir ifade aracına dönüşmüştür. Gündelik görsel kültürün değişmez bir parçası olan sokak üzerinden yapılan bu iletişim şekli, iki farklı şekilde belirmiştir: Sokak sanatı ve grafiti. Sokak sanatı, grafiti hareketinden doğmuş ve bu iki sanat çoğunlukla birbirlerinden beslenerek varolmuşlardır. Sokak sanatı, yakın tarihte doğmuş bir harekettir. Doğrudan grafiti devriminin bir sonucudur. Bununla birlikte, sokak sanatının estetiği ve teknikleri, 1970’ler ve 1980’lerde ortaya çıkan grafiti sanat hareketinde gözlenmez (Hughes, 2009: 6).

Bu bağlamda; sokak sanatı grafitinin aksine, daha esnek bir yapıya sahiptir. Bu esneklik sokak sanatını biçim ve içerik olarak her türlü yoruma açık hale getirmiştir. Sokak sanatçıları, kullandıkları araçlara, grafiti sanatçıları tarafından kullanılan spre y boya, kalıcı kalem ve keçeli kalemle rin dışında, tebeşir, boya, kolaj, boya tabancası ve hamur afiş gibi araçları eklemişlerdir (Hughes, 2009: 6-7).

Burada görüldüğü üzere, sokak sanatı grafiti sanatına göre daha yenidir ve biçimsel teknik farkları ile birbirlerinden ayrılırlar. Örneğin, street art ile sokakta bazı malzemelerle çok hızlı uygulama yapılabilioyur. Bir grafiti çalışması en az 5-10 dakika vakit alıyor. Ama Street Art tekniğiyle evde hazırlanan bir stencil şablonunu kullanarak duvarda 3 saniyede ortaya çalışma koyuyor. Ya da sticker hazırlayıp duvarlara uyguluyor. İşlem süresi oldukça sınırlı olduğı için daha avantajlı ve güvenlidir (Tunç Dindaş ile kişisel iletişim, 15 Aralık 2019).

1960’lı yıllarda New York’un kenar mahallerinde sokak çetelerinin seslerini duyurmak için başlayan grafiti sanatı kendini farklı disiplinlerde de göstermeye başlamış ve farklı tekniklerin kullanılmasıyla grafiti türleri doğmuştur. Sprey boya ve marker kalem ile başlayan bu sokak sanatı, grafiti sanatçılarının anlatımı verilmek istenen mesajı güçlendirme amacıyla farklı disiplin ve tekniklerde kullanılarak çeşitlenmiştir. Kolaj, Mozaik, stencil, sticker uygulamaları v.b gibi.

Diğer bir grafiti çeşidi olan “Kolaj (ing. Collage), Dadacılarca yaratılmış bir resim sanatı tekniğidir. Elde mevcut her tür basılı, çizili ya da fotografik malzemenin bir yüzey üzerine yeni bir kompozisyon oluşturacak düzende yapıştırılmasıyla elde edilir. Böylelikle, kendileri sanatsal nitelikte olmayan çeşitli malzemeler, yalnızca yeni bir kompozisyon oluşturmak için kullanılmaları sayesinde bir sanat yapıtı meydana getirirler.

Bu durumda sanatsal üretim süreci, sadece bir kompoze etme etkinliğine indirgenmiş olur (Sözen, Tanyeli, 1992: 134)''.

Bir diğer grafiti çeşidi olan mozaik yöntemi tarih öncesi dönemlerden beri kullanılan bir yöntemdir. Grafiti sanatında bu yöntem kullanılmaktadır.

Mozaik (İng. Mosaic). Küçük boyutlu renkli parçacıkların bir düzlem üzerinde birbirlerine bitişik olarak yerleştirilmesiyle oluşturulan bezeli yüzey. Uruk kazılarında ortaya çıkarılan MÖ. 2600'e ait bazı kalıntılar, mozaik tekniğinin Mezopotamya Sanatı'nda bile uygulandığını kanıtlamıştır. Bunların bir kısmı taban kesimi renkli sivri konilerin duvara çakılmasıyla yapılmıştı. Diğer bir uygulama ise; geometrik biçimlerde kesilmiş küçük, renkli öğelerin bir yüzeye bitümle yapıştırılması tekniğiyle gerçekleştirilmişti. Küp biçimli öğelerin sıva üzerine yapıştırılması tekniği, yani gerçek mozaik, ancak Antik Roma'da ortaya çıkar. Bunlar duvar ve zemin kaplaması olarak kullanılmışlardır. Mozaik tekniği, bu dönemden sonra pek değişmeden, Bizans'ta ve Rönesans öncesi dönemin İtalya'sında geniş ölçüde uygulanmıştır. Türk sanatında hiç görülmez (Sözen, Tanyeli, 1992: 166).

Kullanılan küçük parçalar örneğin seramik, metal, plastik gibi çeşitli malzemeler ile de yapılan Mozaik sanatı birbirine benzemeyen parçalar bir araya getirilip oluşturulmaktadır. Genellikle küçük parçalar halinde kullanılan bu malzemeler aynı boyutta veya boyutları birbirinden farklı konumlandırılabilir.

Grafiti sanatında en çok tercih edilen türü olan stencil grafiti hızlı pratik yöntemlerden biri olan şablon tekniği protest mesajlar verilirken sıkça kullanılır. Şablon (stencil); pleksi, plastik, karton, kâğıt ve metal gibi malzemelerden üretilip görsel veya yazının kesilerek çıkarılması sonucu elde edilmektedir. Hazırlanmış olan şablon herhangi bir yüzeye spreyci boya veya rulo boya ile uygulaması yapılır. Şablon yöntemi ile çok hızlı ve çoğaltılabilir; iş üretilmeye olanak verir. Sanatçıların protest mesajlar içeren çalışmalar yaparken hızlı olmaları oldukça önemli bir husustur. Sanatçılar, Grafiti sanatında kullanılan şablon yöntemini politik, illegal ve eleştirel mesajlar verirken yakalanmamak ve hızlı olmak adına bu yöntemi kullanmaktadır. Bu yöntem Grafiti sanatçıları tarafından zor karmaşık uzun zaman alacak işlerde kolay ve hızlı olması için sürekli olarak yararlandıkları bir yöntemdir. Şablon tekniğini kullanmaktaki amaç zamandan kazanıp mesajın fikir odaklı olmasıdır. Böylelikle sanatçı, daha çok alanda sanatını ortaya

koyabilme imkânı bulmaktadır. Ülkemizde de 80’li yıllar sürecinde şablon grafiti çalışmaları bayağı bir yer almıştır. Özellikle o dönemde yaşanan siyasal ve askeri gelişmeler bunun en önemli nedenidir.

Günümüzde şablon tekniğini kullanmak birçok teknik ile kolay elde edilebilir hale gelmiştir. Lazer kesim, dijital baskı, projeksiyon ile yansıtma ile kolay ulaşılabilir bir araç haline gelmiştir.

Bir diğer grafiti türü sticker grafitidir. Sticker sayı yazı ya da görsel içeren verinin yapışkanlı folyo üzerine çıktı alınarak kamusal ve özel alanlara uygulanmasıdır. Bu yöntem hızlı ve kolay uygulanabilir olması açısından protest grafiti sanatçıları tarafından mesajın alıcılara hızlı ve kolay iletilebilir olmasından dolayı tercih edilen yöntemlerdendir.

Görüldüğü gibi birçok grafiti sanatı vardır. Değişen gelişen Dünyamız her alanda olduğu gibi teknolojinin hayatımıza katmış olduğu yenilikler çağdaş sanatta birçok yenilik getirmiş ve getirmeye devan etmektedir. Bugünden sonra önümüzdeki yıllar içinde gelişen teknoloji ile birlikte daha nice grafiti türlerinin ortaya çıkabileceği ihtimali oldukça yüksektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2. 1. GRAFİTİ SANATÇILARI İLE RÖPORTAJ

Türkiye'nin önde gelen grafiti sanatçılarıyla gerçekleştirdiğimiz kişisel röportajda, protest sanat bağlamında protest grafitiye bakış açılarını, grafiti çalışmalarındaki kavramsal anlamları ve felsefeleri, üzerine çalıştıkları temaları, çalışmalarına kaynaklık oluşturan temel ideolojik görüşlerini, beslendikleri kültürel ve evrensel ilham kaynaklarını, grafitinin geleceğine yönelik düşüncelerini öğrenmeye yönelik sorular yönelttik. Yapmış olduğumuz röportajlar birebir görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir.

3.1.1 Tunç Dindaş

Takma Adı: Turbo

İsim: Tunç

Soyisim: Dindaş

Yaş: 48

Eğitim: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Meslek: Art Director

Bağlı olduğu grup: S2K

Tecrübesi: 30 yıl

Röportaj Tarihi: 15.12.2019

-Grafiti yolculuğunuzu anlatır mısınız, grafitiye nasıl başladınız?

-Ben 1971 doğumluyum. Küçüklüğümde beri resim işlerine merakım vardı. Rahmetli babam müzisyendi. Dolayısıyla bizim evde bir sanat hep vardı. Grafiti merakım 1984 yılın da Break Dance ile başladı. Türkiye'de Turgut Özal'dan sonra büyük bir modernizm, büyük bir açılma ve özgürleşme oldu. Türkiye Dünya' ya açıldı. Özal ile birlikte serbest piyasa ortamının gelmesiyle birlikte yabancı markalarda Türkiye'ye gelmiş oldu. O dönemlerde müzikal anlamda akımlar da Türkiye'ye girmeye başladı

mesela break dance popülerdi. Benim de break dance merakım doğdu. Zaten mahalledeki herkes break dance ile ilgileniyordu. Break Dance yaparken plakların arkasındaki renkli resimler görüyordum ve resme kabiliyetim olduğundan onları taklit etmeye başladım. Break dance ile alakalı olduğu için resimleri bir kağıda çiziyordum. 1984-1985 yıllarında, Beat Street adında bir film seyretmişim. O filmde grafitinin ne olduğunu görmüştüm. Grafiti, gece kaçak yapılıyordu. Sabah insanlar uyandığında grafitiyi görüyorlardı. Grafiti çalışmasını yapan kişi ise, gizli bir kahraman gibi görünüyordu. Ben de bunu Türkiye’de yapmalıyım diye düşünerek yola çıktım. O dönemde spreyci boyalar öyle kolay bulunamıyordu. Filmler de 50 tane, 100 tane renk ile rengârenk işler yapılıyordu. Ben çıktığımda sadece beyaz renk vardı. Beyaz eşyaları boyamak için sadece beyaz renk üretilmişti ve başka bir renk yoktu. Başta sadece beyaz renkle duvarlara yazmaya başladım. Takriben bir yıl sonra o şirket siyah ve kırmızıyı da çıkardı 3 rengimiz oldu. 1986-1987 yıllarında, artık yurtdışından yabancı boyalar gelmeye başlamıştı. İlk gelen boyalar Levis ve Krylon'du. Bu boyaları görünce renk çeşitliliği beni çok heyecanlandırdı fakat fiyatları kullandıklarımıza oranla daha pahalıydı. Tek bir grafiti yapmak için ciddi bir bütçe gerekiyordu. O dönemler çocuk olduğumuz için zar zor harçlığımızı biriktirip ayda bir iki tane kutu alıp denemelere başlamış olduk. Bazı dükkânlarla samimiyet kurup daha uygun fiyatlara almak veya tanımadığım yerlerden çalmak suretiyle boyamaya devam ediyordum. Fakat boyayı videolarda gördüğüm şekilde kullanmayı başaramıyordum!

Görsel 2.1. Tunç Dindaş, “1990'lardan spreyl boyalar”, 1990, İstanbul.

(<http://tuncdindas.com/> Erişim Tarihi: 05.01.2019)

Ortaokul üçe geçtiğimde sınıfımıza Berlin'den gelen arkadaşım Uğur ile boyayı doğru kullanmakla ilgili kaygılarımı paylaştım. O da bana deodorant başlıklarını kullanabileceğimi söyledi. Böylece deodorant başlıklarını araştırmaya giriştik ve kısa zamanda hangisi nasıl sıkılıyor öğrendik. Bu başlıkları parfümerilerden çalmak oldukça kolaydı bizim için. Yaşadığımız yerde yeni parfümeri dükkânları keşfedip elimizden geldiğince bizim tabirimizle "cap patlatıyorduk". Her biri bizim için hazine değerindeydi! Zamanla bazı dükkânlar kaybolan capleri fark edip kapaklarını kutularına bantlamaya başladı. Çok kullandığımız capleri barındıran deodorantların zamanla piyasadan kalkması veya ambalajların değişmesi de bizim için problem oluyordu. Benim grafiti yapmaya başladığım dönemlerde 'break dance'ın popüleritesi düştü. Çevremde birlikte break dance yaptığım arkadaşlarım hepsi bir anda heavy metalci, rockçı oldular. Saçlar uzatıldı ve heavy metal rock furysı gelmiş oldu. Ben heavy metal müziği dinledim ama bana bir şey ifade etmedi, dinleyemedim, bıraktım. Break dance müziği dinliyordum ama rap olduğunu bilmiyordum.

Daha sonrasında da eski break dance m¼ziklerini dinlemeye devam ettim. Bir yandan plakçılar ve m¼zik marketlerini gezip yeni break dance m¼zięi var mı diye aradım. Daha sonra break dance diye bildiğimiz t¼r¼n artık rap olarak anıldığını öğrenmiş oldum.

O yılların polisi ile şimdiki polis arasında dağlar kadar fark vardı. Bize kom¼nist gözüyle bakılıyordu. Ben ilkokulda okurken sınıf arkadaşımın ablası başımıza bir şey gelmesin diye sabahın erken saatlerinde bizi okula getirip götür¼rd¼. Duvarlara yazı yazanları gör¼rd¼k. Solcular çoğunluktaydı.

Polis, duvara ne yapılırsa yapılsın, illegal politik bir yazı veya illegal siyasi bir duruş varmış gibi bizi karakola götür¼rd¼. Başımıza bir şey gelecek diye, o kadar korkardık, öyle kovalanırdık, öyle kaçar dık ki!

1989 yılında Zeytinburnu'nda bir tren yolunda köprüye grafiti yaparken yakalandım. Karakolda “kom¼nist misin sen? Hangi örg¼te üyesin?” gibi sorular ile karşı karşıya kaldım. Yakalandığımda da 18 yaş altındaydım. Bir yıl hapis cezası aldım ama daha önce bir suçum ve ya sabıkam olmadığı için hapis cezası para cezasına çevrildi. Bu iş ciddiye biniyordu ve ucunda hapis de vardı. Ayrıca 5 yıl aynı suçu işlemeye devam edersem bir sonraki ceza daha büyük olacaktı. O dönem biraz korkmuştum.

Commodore Amiga bilgisayarım vardı. Ona daha çok yönelip grafitiye dijital olarak devam ettim. 1-2 yıl grafitiden uzak durdum sadece tag yaptım. Zehri kaptığım için tag imzalarıyla devam ettim.

Görsel 2.2. Tunç Dindaş, “S2K”, 1990, İstanbul.

(https://www.instagram.com/p/Bm_IR5eH8yW/ Erişim Tarihi: 05.01.2019)

Break dance’ı seneler önce bırakmıştım. Bakırköy’de break dance yapan çocuklarla karşılaştım ve tanıştık. Break dance’tan dolayı grafiti biliyorlardı. Onlara grafiti yapmayı öğrettim. Kalemli, boyaları ve detayları anlattım. Onlar da ufak ufak yazmaya başladılar.

1995 yılında Cartel’in gelmesiyle Türkçe rap, hip hop kültürü başladı. Etrafımda Cartel’i Türkçe duyup: “Ooo İngilizcesi de varmış bu işin, yabancı gruplar da var, ne kadar iyi” diyen yabancı gruplar olmaya başladı. Sonra Blue Jean dergisine gittim. Bu dergide; rap, grafiti ve break dance sayfaları yapmak istediğimi söyledim. Onlar da imkân verdiler. Temmuz 1997’de ilk grafiti ve break dance sayfaları yapmaya başladım. İlk yabancı grafitileri yayınladım. Çünkü grafitiyi yazmaya başladığım zaman kaynak yoktu. Bu benim için büyük bir sıkıntıydı. İnternet yoktu, grafiti bulmak zordu. Ancak yurt dışına gelip gidenlerden ısrarla dergi, kitap temin edebiliyordum.

Türkiye’de gençlerin bu grafiti görsellerine ulaşması çok zordu. Öncelikle yabancı grafitileri yayınlayarak gençlerin bilgi edinmesini amaçladım. Böylece Türkiye’de grafiti başladı.

Bazı röportajlarda 1994'te başladıklarını söylüyorlar. Ancak benden öncesi yoktu. Herkes Blue Jean'den görüp başladı. Sonra gelen resimleri yayınlamaya başladım. Bu, gençler arasında büyük bir rüzgâr esmesini sağladı. Dergide grafitilerinin yayımlanması, gençlerin daha da şevklenmesini, bir hedeflerinin olmasını da sağladı. Bu şekilde grafiti günümüze kadar devam etti. Ben grafitinin günümüze kadar gelebilmesi için elimden geleni yaptım.

Şu anda video animasyon üzerine çalışıyorum. Hareketli grafik yapıyorum. Mesleki kariyerim şu şekilde başladı: Ben ilk bilgisayarlar dergilerinde illüstrasyon denilen yazıların kenarlarına resimler çizdim ve sonrasında resimli roman yaparak başladım. Daha sonra bilgisayar grafiğine hakim olduğum için televizyona geçtim ve grafiker oldum. Hareketli grafikler daha yapılabilir hale gelmeye başlayınca video tarafına geçtim. 2004'e kadar televizyonda grafiker olarak çalıştım. 2004'ten sonra da reklam sektöründe donuk kare yani tek tasarımlık tasarımcı olarak çalıştım. Video art olarak şu anda çalışmaya devam ediyorum. Bir yandan da sergilerim var.

-Grafitilerinizin kavramsal anlamları var mıydı?

-Grafiti, Latince Grafito (duvar yazısı)'dan gelir. Grafiti yapanların takma adı vardır. Grafiticiler öncelikle isimlerini çok fazla duvarlara yazarlar. Bu, ben de bu şehirdeyim demektir. Kendi lakaplarıyla gizli bir meşhurluk yaratırlar. Bir yerden sonra bu durum insanların ilgisini çeker. 'Bunu yazan kimdir?' algısı oluşur.

Herhangi bir kavramsal mesajı ben yapmıyorum. Çünkü başladığım dönemlerde; solculuk, komünist vs. gibi yargı durumlarından çok sıkıntı çektim. Hatta 'Blue Jeans' dergisi döneminde bizi satanist olarak lanse ettiler. Sokakta grafiti sanatını izinli bile yapsak, bize satanist gözüyle bakılıyordu. Biz insanlara renkleri, grafitinin bir sanat olduğunu, her türlü kötü bağlamdan uzak olduğunu anlattık.

Ben betonlarla yığılı şehirleri bu sanatla renklendirmeyi amaçladım. Sokaklarda çeşitli afişler, reklamlar yer alıyorsa; grafitinin de sokakları renklendirmesinde sakınca olmadığını düşündüm ve bu yönde kendimi haklı buldum. Görmek istemediğim imajlardansa, görmek istediğim görsellerin var olmasını istedim. Yaptığım işte kavram diyebileceğim şey budur. Yani mesaj kaygım yoktur. Amacım sadece yaşadığım yeri renklendirmek, güzelleştirmek, burada grafiti sanatımı icra etmek.

Son iki yılda yapılan sanatların fotoğraflarının olduğu dergi yayınlanıyor, orada benim işim de yayınlanıyor. Yurt dışında yaptığım işlerin sevilmesinin yaptığım işlerin sevilmesinin nedeni şu: ben İstanbul'dan besleniyorum. Benim yaptığım işlere, yurtdışında İstanbul stili deniyor. Çünkü ben başından beri neredeyse izole bir şekilde başladım bu işe. Bu işe başladığımda, gördüğüm resim sayısı neredeyse üçü beşi geçmezdi. Bu nedenle kendi stilimi inşa ettim. Benim beslendiğim şey, İstanbul. Benim çizdiğim karakterler; özgündür, fesi, tesbihi vardır, kopya yoktur. Yaptığım orjinal hip hop karakterlerin bile kendine özgü karakteri vardır. Yurtdışında saygı, ilgi görmemin nedeni de budur. Kendime has, özgün çalışmamdır. Yurtdışında en çok şaşkınlıkla karşılaştığım şey, İslami bir ülkede nasıl grafiti yaptığım konusundadır. Ülkemiz hakkında dar fikirli oldukları için ön yargı ile bakıyorlar. 'Sizde günah değil miydi?' gibi sorular soruluyor. Tabi bunda medyanın, filmlerin etkisi büyük. Ben bunun böyle olmadığını, İstanbul kültürünü başka coğrafyalara anlattım. Gerek sözel olarak, gerek sanatımla... Ben çeşitli ülkelere gittim. Yurtdışından gelen adam, şaşıyor ama bizim için ülke ülke gezmek normal. Onca ülkeyi gezmiş olmam benim için Kadıköy'den Beşiktaş'a geçmek gibi bir şey ama yabancılara garip geliyor. Gezdikçe kendi ülkenin güzelliklerini görüyor insan. İstanbul yabancılara olsa, orayı başkent yaparlardı.

Görsel 2.4. Tunç Dindaş, “İstanbul”, 2017, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/tuncdindas/> Erişim Tarihi: 05.01.2019)

-Grafitinin vandalizm veya sanat olduğu yönündeki tartışmalara yönelik görüşleriniz nelerdir?

-Özünde grafitinin gerçeği illegal olanıdır. Zaman ilerledikçe olaylar başka bir hal alıyor. Yaşlar ilerledikçe kişinin sorumlulukları büyüyor, sosyolojik durum, aileye sahip olma, geçim, vs. Bu nedenle legal olmaya başlıyor insan, yaptığı işi daha sanatsal platforma çekmeye çalışıyor. Bu işe ilk başladığımda galeride sergi açacağımı biri bana söyleseydi, dalga geçiyorsun derdim. Ama grafiti yaptıkça biliniyorsun, talep artıyor ve legal tarafa çekilmeye başlıyorsun. Grafitinin uygulama alanına baktığımızda, illegal kısmında bir

vandalizm var. Sokakta bizim için iki alan vardır; biri devlete ait olan, diğeri özel mülktür. Kamusal alana grafiti yapabilirsin ama özel mülk sahibi beğenmeyip yaptığın işin üzerini kapatıp, emeğini çöpe atabilir. İzinsiz boyayıp özel mülke zarar vermek vandalizmdir. Sana göre güzel olan ona göre çirkin olabilir, hoşnut olmayıp kıza da bilir. Kişinin camına, arabasına, evinin duvarına resim yapmak, vandalist bir tavidir ve yanlıştır. Ben hiç yapmadım, ama yapanlar vardır. Grafiti sanat mı, değil mi konusuna gelecek olursak bana göre sanattır. Üniversiteyi bitirmedim, ama yaptığım işler sanattır. Okul kitaplarında adım çağdaş sanatçılar arasında yer alıyor. Grafitinin metrolara yapılmasının nedeni New York'tan geliyor. Metro, yürüyen duvar gibi görülüyor. Görseller daha çok insana ulaşmış oluyor. Zamanında ben de bir iki tren boyadım ama cama taşımak bana göre yanlış. Grafiticilerin dikkatli olması gerektiğini düşünüyorum. Grafiti, New York'ta dünya ülkelerine yayılmış, gittiği her ülkede değişkenlik göstermiştir. Coğrafyalara göre evrimleşmiştir. Türkiye'deki en büyük fark, öteki Avrupa ülkelerinde şehirdeki tüm araçlara, kamyonu kadar boyarlar ancak Türkiye'de kamyonu kimse bir şey yazmaz. Çünkü ekmek teknesidir o. Bunu yabancılara anlatsan, gülerler, 'ekmek teknesi de ne' derler. Türkiye'de tarihi yapıtlara, camilere; vs. kimse bir şey yazmaz. Bu bizim kültürümüzle alakalıdır. Yurt dışında böyle bir durum yok. Önüne gelen duvara yazarlar.

-Çalışmalarınızda genel olarak işlediğiniz temalar nelerdir?

-Ana temam İstanbul'dur. Bende klasik old school grafiti ruhu da var. Benim yaptığım dönemden bu yana grafiti de modernleşti. 1980-1990'lara, 1990-2000'lere, 2000'lerden günümüze kadar olan bir değişim var. Farklı teknikler ve stiller geldi ama ben hala en eski grafiti şeklinde çalışıyorum. Bazen old school oluyorsun diyorlar ama ben buyum. Bununla grafitide var oldum, bunu benimsedim. Yurtdışında da işlerimin beğenilmesinin, saygı görmemin sebebi old school çalışmamdır. 80'lerde ki grafitiyi yapar, İstanbul temasını da üzerine sos gibi serper, yerleştirir, kullanırım. Şu anlamda temalara çok fazla grafiti anlayışı girdi. Sanki photoshoptan hazırlanıp, bilgisayardan çıkarıp kullanılmış gibi.

Görsel 2.5. Tunç Dindaş, “İstanbul Berlin”, 2017, Berlin.

(<https://www.instagram.com/p/BTMaGo2Dddt/> Erişim Tarihi: 05.01.2019)

-Türkiye’de şu anki grafiti ne durumdadır, geleceğe dair yorumlarınız nelerdir?

-Diğer ülkelere göre Türkiye’de ki grafiti yapanların sayısı daha azdır. Blue Jean dergisinde yazdığım dönemlerde Berlin’de, belediye tarafından yayımlanan bir belge elime geçmişti (2000’de). Makalede sadece Berlin’de sokağa iş yapan (grafitici, street art’çı ...) 25.000 kişi vardı. O dönemde Türkiye’de kaç kişi vardır diye düşündüğümde 100 kişi bile değildik. Şuan günümüzde de taş çatlasa 300 kişiyizdir.16.000.000’luk İstanbul nüfusunda yok denecek kadar az bir sayı... Günümüzde gerçekten grafiti ruhu ile yapan var. Ancak ekonomik sebeplerden dolayı grafiticilerin çoğu paralı yapma

hevesine girdi. Sosyal medyanın çıkması da buna etken oldu. Çünkü yaptığı işi çekip, paylaşp; belki biri görür, talep eder düşüncesi yaygınlaşmaya başladı. Eskiden bir grafitiyi görmek için; önce haber gelir, sonra resmin yanına giderdik. Şimdi yapar yapmaz hesaplarda paylaşıyor. Bu iş o kadar gelişti ki yurt dışındaki arkadaşlarımızın yapmış olduğu çalışmaları günlük olarak takip edebiliyoruz.

Eski grafiti ruhu kalmadı, garip bir hal aldı. Hatta eskiden başımıza bir şey gelmemesi için izbe yerlerde grafiti yapıyorduk. Birinin haberdar olabilmesi için bizim fotoğrafını birilerine göstermemiz gerekiyordu. Eskiden bilinmemesi gibi durumlar vardı, fakat artık bu durumlar kalmadı. Artık grafiticiler instagramda kolayca bulunabiliyor. Örneğin; bir dükkânın kepengini boyayan grafiticiyi dükkân sahibi Instagram'dan bulabiliyor. Önceden böyle bir tehlike yoktu. Grafiti değişti, geleceğini iyi görmüyorum. Artık amaç sadece para kazanmaya dönüyor. Yurtdışında sanat için yapanlar var ve Türkiye'de de az da olsa sanat için yapanlar var. Bana göre doğru olmasa da Türkiye'nin ekonomik koşullarından dolayı grafiti sanatçılarının hayatını idame ettirebilmek için ticari amaçlı grafiti yapmalarını anlayabiliyorum.

-Sokakta, kamusal alanlarda özgürce iş yapabiliyor musunuz?

-Aslında yapamıyoruz. Bir iş yaparken ince düşünmemiz gerekiyor. Örnek olarak; sarı, kırmızı, yeşil renklerini yan yana kullanmak istemiyoruz çünkü 'PKK'lı mısınız?' diye ithamlara maruz kalıyoruz. Bazı bölgelerde ise, takım renklerinden dolayı yapamıyoruz. Örneğin; Kadıköy'de sarı-kırmızı renklerle grafiti yapamıyoruz çünkü Galatasaraylı oluyoruz. Beşiktaş'ta sarı-lacivert yapamadığımız gibi.

Çankırı'ya gittiğimde Robotla piramit yaptım. Gücün ve sistemin simgesi olan piramidi yıkan bir robot karakter çizdim. Onu yanlış anladılar. Siyonizm'in simgesi olarak görüp üstünü karaladılar. Bazı yerlerde suret çiziyoruz günah diye karalayanlar var.

Özgür değiliz aslında. Hiçbir grafiti sanatçısı özgür değil! Hala toplumun bu konuda aşamadığı şeyler var. Yaptığımız işlerin altında bir şeyler arıyorlar. Geziden sonra da benzer şeyler oldu. Gezide yazılar, sloganlar yazdılar ama onlar aslında grafiti değil.

Yurt dışından yabancı basın da bana gelip sanki yazıları biz yazmışız, geziyi biz yapmışız gibi sorular sordular. Grafitiyi, gezinin içine dahil etmeye çalıştılar. Gezinin

içindekilerle bizim yaptığımız bambaşka bir şey. Onlar duvar yazılarıydı. Elbette grafiticiler de yaptıkları çalışmaların içinde slogan yazıyorlar. Ama bunu yapan 100 kişiden bir iki kişidir. Genelleme yapmamak gerekiyor.

Bir de bizim toplumda duvara bir şey yazıyor veya yapıyorsan ‘o muhakkak politiktir’ algısı var. Oysa benim yaptığım iş sadece duvarı renklendirmektir. Ayrıca herhangi partiye de üye değilim. Örneğin; grafiti yaparken yaşlı biri geliyor ve bize ‘Niye yazıyorsun, örgüt müsün?’ gibi sorular soruyor. Bu aniden düzelebilecek bir şey değil tabiki. Zamanla düzeleceğine inanıyorum. Maalesef yeni jenerasyonda da grafiti çalışmalarına zarar verme durumları söz konusu oluyor. Grafitilerimizin karalanması saygısızca bir davranıştır. Kimsenin buna hakkı yok!

-Grafiti Grubunuzdan ve Genel Olarak Grafiti Gruplarından Bahseder Misiniz?

-Grafiti gruplarının oluşması genellikle, beraber takıldığın ve iş yapmaktan zevk aldığın insanlarla beraber bir grup haline geliyorsun. Tek olarak başladığın anlaştığın bir grafiti sanatçısı ile bir olup beraber daha büyük bir duvar yapıyorsun. Ya da güzel karakter, resim yapan birisi var onu gruba dahil ediyoruz yaptığımız iş daha da güzelleşsin diye. Genelde grafitide gruplar arkadaş gruplarıdır aslında. Tek başına grafiti yapan da var. Ya da aynı mahallede arkadaş olanlar beraber grup kurabiliyorlar. Bu gruplar çok farklı insan faktörünü içerir. Hristiyan, Yunan, Siyahi gibi. Çünkü Hiphop kültüründe birlik kültürü vardır.

-Grubunuzun Kuruluşunu Anlatabilir Misiniz?

-Benim daha önce 80’lerde grubum vardı. Mesela BAD diye bir grubumuz vardı. Türkiye’de ilk grafiti grubu bildiğim kadarıyla. Gruptaki arkadaşım yurtdışına gitti orada trafik kazası geçirdi ve 15 yıl kadar bitkisel hayata girdi. Ve birkaç yıl evvel vefat etti. Ondan sonra ZPB "Zombie Boys Posse" grubunu kurduk. Sonra ZBP yazarken 90’larda sonda P harfinin bulunmasından dolayı ‘siyasi parti’ algısı oluşturunuyordu. Biz de öyle bir isim koyalım ki içinde sayı olsun ve parti algısı olmasın. S2K olarak kararlaştırdık açılımı Shot Two Kill. Bu yıl grubun adını SZK olarak değiştirdik. Şu an grubun adı bu. İlk kurduğumuzda iki kişiydik. Jenny diye bir arkadaşım ile kurduk. Sonra liseye giden bir çocuğu yetiştirdik ve grubumuza aldık. İyi insanlarla karşılaştık. Şu anda Türkiye’nin en eski grafiti grubuyuz.

-Grafiti ile Sokak Sanatı Hangi Noktalarda Birbirinden Ayrılır?

Görsel 2.6. Tunç Dindaş, “SHOT 2 KIL”, 2017, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/BaJ66YiAdDU/> Erişim Tarihi: 06.01.2019)

-En büyük farklı street art’çı daha politik daha sosyal içerikli. Mural’larda daha çok büyük bir yüzeye resim yapmak yani dev bir tablo yapmak gibi geliyor bana. Aşağılamak için söylemiyorum elbet. Yapılanlara baktığım zaman herhangi bir içerik veya mesaj göremiyorum. Sadece çok güzeller ama içerik yok. Street Art’çılar politik ve tepkililer grafitide öyle bir şey yok. Türkiye’de sanat icra etmek gerçekten zor. Gençliğimi yaşadığım 90’larda daha özgürdük diyebilirim. Toplumun hoşgörüsü bitti. Türk insanının yardımseverlik, misafirperverlik gibi ana değerleri de zaman içinde bitti. Medyanın son yıllarda sağ kesimde olmasına rağmen toplumda bu değerlerin eksilmesinde demek ki başka sorunlar var. Değerler nasıl etkileniyorsa, sanatta aynı şekilde etkileniyor. Şehir merkezlerinde insanların sosyalleşebileceği parklar, yürüyüş alanları, meydanlar yok denecek kadar az. Beşiktaş’ta sadece Abbas Ağa kaldı. Fırsat olsa orası bile betonlaştırılabilir. Yerel yönetimler ve devlet insanlara nefes alacak yer bırakmadı. Dolayısıyla insanlarda paranoyaklaştı. Eskiden biz yan komşumuzun ırkına, dinine bakmaz, komşuluk hukukumuz neyi gerektiriyorsa onu yapıyorduk. Evde pişen yemek

mutlaka komşulara da verilirdi. Şu anda insanları sınıflandırdığımız şeyler aslında kimseyi ilgilendirmeyen, kişinin kendisinin ilgilendiren şeylerdi. İnsanlar kişisel şeyleri sorgulamakta kendinde ak görmeye başladı. Bu bence yanlış. Çünkü her şeyi etkilediği gibi sanatı da etkiliyor. İnsanlar önüne gelen her şeyi eleştirme hakkını kendilerinde görüyorlar. Youtube'a biri video çekip yüklüyor. Altına insanlar kötü yorumlar yapıyorlar. Beğenmiyorsan neden izliyorsun ki? Ücretsiz yayın yapan bir mecrada, izlemek için herhangi bir bedel ödemediğin, izlemek zorunda olmadığın bir videoya neden kötü yorum yaparsın? Ne izlemek zorundasın ne de yorum yapmak zorunda değilsin ki. Ücret veya bedel ödeyerek aldığın bir sanat eserini kötüleme hakkına da, bunu diğer insanlarla paylaşma hakkına da tabi ki sahipsin. Senin ve ya benim beğenmeyeceğimiz bir müziği dinleyen, beğenen insanlar var. Neden o kişilere saygısızlık yapalım? Ben de daha önce söylediğim gibi sorunlar yaşıyorum. Kürdistan dedikleri yerin temsil ettiği renkleri Jamaikalılar da kullanıyor. Belki de ben Regi duvarı yapacağım. Yani bir rengin dini, dili, ırkı nasıl olabilir? Kaldı ki politik bir şey de yapmama rağmen bunları düşünmek zorunda kalıyorum. İşte bu hoşgörüsüzlük ortamı ortaya koyduğumuz işleri de etkiliyor. Yani sokakta da sergide de resim yaparken yanlış anlaşılma endişesi taşıyorsun. Bu da özgünlüğü ve yaratıcılığı köreltiyor. Sanat, toplum tarafından kısıtlandığı için sanatın geleceğini iyi görmüyorum. Ben protest iş yapmıyorum. Herkesin mesaj kaygısı var benim yok. Çünkü yaptığım işlerden ötürü birçok kez sorgulandım. Haklı olarak bunlarla uğraşmak istemediğim için zevk alarak bunları düşünmeden iş yapmak istiyorum. Benim işim politik veya sosyolojik değil. Benim işim en güzel “Turbo”yu yazmaktır.

Görsel 2.7. Tunç Dindaş, “Turbo”, 2018, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/Bmiwz4vnbUB/> Erişim Tarihi: 05.01.2019)

Görsel 2.8. Tunç Dindaş, “Turbo”, 2018, İstanbul.

(<https://www.uplifers.com/turkiyenin-ilk-graffiti-efsanesi-turbo-ile-graffiti-sanati-ve-hiphop-kulturu-uzerine/> Erişim Tarihi: 06.01.2019)

3.1.2 Berkem Seçgin

Takma Adı: Spook

İsim: Berkem

Soyadı: Seçgin

Yaş: 30

Eğitim: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Dekor Kostüm Tasarımı

Meslek: Grafiti Sanatçısı

Bağlı olduğu grup: Soistreet / Boyalı Eller

Tecrübesi: 17 yıl

Röportaj tarihi: 5.12.2019

-Grafiti yolculuğunuzu anlatır mısınız, grafitiye nasıl başladınız?

-Grafitiye 14-15 yaşlarında başladım. İlk başladığımızda bir söylemimiz olmuyordu. İsmimizi yazmak yani takma ad çok önemliydi. Başlamakta ki amacımız kendi adlarımızı duyurmak, belki biraz da ego tatmini idi. Vereceğim örnek belki illegal yapanlar için uygun değil ama biz genel kavramlar üzerinden grafiti çalışması yapıyorduk. Örneğin özgürlük gibi evrensel kavramlar üstüne çalışıyorduk. Bu kavramları İngilizce olarak yazdığımızda da yaptığımız iş dünyaya açılmış oluyordu.

-Savaş ya da şiddet odaklı bir çalışma yaptığınız oldu mu?

-İsrail Filistin çatışmalarını dorukta olduğu dönemlerde Kudüs'ün İsrail'in uyguladığı zorbalığı, zorba yönetimi eleştirmek adına Filistin halkını destekleyici grafitiler yaptık. Ayrıca Türkiye'de Kudüs ile ilgili bir seminerde grafiti çalışmamızı yaptık. Beş grafitici farklı kompozisyon çıkardı. Bu çalışmamız çok ilgi gördü ve bizim için gurur verici bir işti. Çünkü manevi yönü, insan hakları yönü ve çocuk hakları yönü olan bir çalışmaydı. İnsan hakları açısından iki taraf birbirini haksız görebilirken bir çocuk hiçbir zaman düşman olarak adlandırılmaz. Bir çocukla ilgili veya bir hayvanla ilgili bir iş yaptığımızda

mutlaka bunun herkes tarafından kabul görür. Bu tip konularda alternatif bir zıt görüş oluşmaz. O yüzden hassas ve benim için çok önemli bu konuları ele aldığım çalışmalarım var. Yapmış olduğum işler bana ‘iyi ki bu mesleği yapıyorum’ dedirtiyor.

-Savaşı eleştiren grafiti çalışmalarınızın toplum üzerindeki olumlu etkilerini gördünüz mü?

-Tabi ki gördüm. Daha öncede belirttiğim gibi savaşı her iki tarafa da savaşı istemiyordur. O yüzden savaşı kabul eden bir anlayış olabileceğini düşünmüyorum. Barışı herkes ister. Bu yüzden savaş karşıtlığı herkesin onayladığı bir konudur. Silah tüccarlarının aklına yatmıyor olabilir; bu kesimle çok muhatap olmadığımız için. Biz, yaptığımız işle övünmemiz gerektiği ile ilgili olumlu tepki alıyoruz. Bu da bizim yanlış yapmadığımızı gösterir. Ben barışla ilgili yeni bir görsel yaparken başka birine savaş da açıyor olabilirim. O yüzden dikkat etmek gerekiyor. Evet, insanların birçok konuda yanlış yaptığı konular var. Bu yanlışları eleştiriyor olmamız gerekiyor. Ama herkesin olumlu tepkiler verebileceği konular olması için direkt şahıs hedef göstermemeye gayret ediyoruz. Küresel ısınma gibi genel dünya üzerindeki herkesin kabul edebileceği durumlar ile ilgili bir çalışma yaptığım da hiç kimse hayır olmaz öyle şey diye bir tepki vermez. Bizim ülkemiz de duygusal bir ülke çok basit bazı olaylara hemen duygusal olarak yaklaşabiliyor halkımız. Örnek veriyorum; bir milli maçta savaş tankı gibi algılanan işler olabiliyor. O yüzden çok hassasiyetler var. O yüzden genelde seçtiğim konularda hassasiyete önem veriyorum. Ben olumlu eleştiri olumsuz eleştiri hepsini almaya razıyım ama bunu direkt duymak ürkütücü çünkü o an neyle karşılaşacağım belli olmaz. Bugün bana yaptığım işten dolayı birisi aniden zarar vermeye kalksa belki o an savunmasız olduğum bir haldeyken zarar görebilirim. O yüzden boyama anında uzun uzun zaman harcadığım için zarar görmeyeceğim işler üretmeye çalışıyorum. İnsanların çok negatif dönüşü olmayacağı işler yapmaya çalışıyorum. Genelde dini konular hassas konular olduğu için bu konuda işler yapıldığında tepkilere yol açılabilir. Onun dışında cinsel yönelim özgürlüğü hakkında örneğin onur yürüyüşleri adı altında yapılan eylemleri savunduğum zaman belki başkaları da buna tepki gösterecektir. Bunları biraz daha söylemek evet tehlikeli söyleyenlere de bir şey diyemem ama ben bu çok tartışmalı olan konuları tercih etmiyorum. Dediğim gibi duygusal yönlerimiz çok baskın o an herkesin fikrimi anlayışla karşılayabileceği bir dönem olmayabilir. Örnek verecek olursam bir gün

çok eğlenceli olabiliyorken bir şehit haberiyle üzüntü içerisine girmemiz, daha sonrasında ise her şeyi unutup günlük hayatımıza devam etmemiz bizim anlık reaksiyonlarla hareket ettiğimizi ve karar verdiğimizizi gösteriyor. O yüzden o an bir işe karar vereceğim zaman insanların nasıl reaksiyon vereceğini kestiremeyebilirim ama dediğim gibi standart konular için her zaman savunucusu olurum. Diğerlerinde biraz daha kendi fikirlerimi dışarı çıkarmayı çok sevmiyorum kişiye göre değişkenlik gösterebiliyor. Bugün savunduğum bir şeyi ertesi gün savunmayabilirim. Bir kere söylediğim bir şeyin yıllarca arkasında duracağım anlamına gelmiyor. Bugün öyle düşünmüş olabilirim yarın fikrim değişmiş olabilir. Ben yanlış anlamış olabilirim. O yüzden siyasi işleri çok tercih etmiyorum ben daha genel konulara yer veriyorum.

-Savaş içerikli işlerinizi anlatabilir misiniz?

-Bir çalışmamda bir çocuğun gözünden Mescid-i Aksa'nın yansıması var. O çocuklar orada doğmuş, orada yaşamışlar fakat İsrail toplumu onları Kudüs topraklarından çıkarmak istiyor. Mescid-i Aksa'nın altını bir bahane ile kazıp yıkmak istiyorlar. İzlediğimiz haberlerde çocukların orada zulme uğradıklarını görüyoruz. Yetişkinler İsrail'deki Yahudiler için düşman olabilir ama çocuk her zaman çocuktur. Ancak İsrail'deki Yahudiler tüm Filistinlileri terörist ilan etti. Evlerinden alınıyorlar belki okula giderken sorguya çekilip terörist ilan edilerek öldürüle biliyorlar. Çocukların evlerinden (Kudüs) atılmasıyla ilgili yani oradan uzaklaştırılmasıyla ilgili konu üzerine çocuk göz bebeğinden Kudüs'ü hem grafik hem grafiti ile sosyal mesaj olarak işledim.

Görsel 2.9. Spook, “Home/Ev”, 2017, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/BcXtxMfB1ru> Erişim Tarihi: 06.01.2019)

Savaş ile ilgili, milli duygulara hitap eden Sakarya Meydan Muharebesini, Kurtuluş Mücadelesini anlatan bir çalışma yaptım. Bu çalışma yabancı misafirlerin ağırlandığı bir fabrikanın ofisinde güç gösterisinde bulunmak maksadıyla bana yaptırıldı. Milli değerlere sahip çıkmaya çalışıyoruz. Amerika gibi bizler kadar büyük tarihi, zengin kültürü olmayan bir ülke hiç olmamış kahramanlarını birçok vasıta kullanarak var edebiliyor. Yani kendilerine yapay kahraman üretebiliyorlar. 700 yıllık Osmanlı Devletimiz, milyonlarca şehit verdiğimiz İstiklal Harbimiz tarihimizde övünç duyabileceğimiz birçok olay varken bunları gururla anlatamıyoruz. Savaş konuları genelde Cumhuriyet konuları ile ilgili gidiyor. Altı aylık askerlik döneminde projelerim oldu milli değerlerimizi anlatan ‘Ne Mutlu Türküm Diyene’ gibi. Sprey boya kullanmak bir tekniktir. Dolayısıyla elimin körelmemesi gerekir. Bundan dolayı askerlik dönemimde elim körelmesin diye alay komutanına kadar giderek askeriye'nin bazı duvarlarında grafiti yapmak için izin aldım.

Onlar da anlayışla karşıladılar ayrıca tüm masrafları karşıladılar. Askerlere uyarı olması için ‘Silahla şaka olmaz!’ diye çalışma yaptım ve çok beğenildi.

Görsel 2.10. Spook, “Silahla şaka olmaz!”, 2015.

(<https://www.instagram.com/p/0aGgkkFmZ-/> Erişim Tarihi: 10.01.2019)

-Sizce grafiti vandallık mı sanat mı?

-Benim anlayışıma göre, vandallığı kesinlikle kabul etmiyorum. Kamuya alanı olmayan, kişinin özel malına zarar vermek vandallık oluyor. Kişiye özel bir alanda kendimi dışa vuruyorum dersem; o kişi de benim evime gelip spreylere boya ile değil de ‘kendimi çekiçe dışa vuruyorum’ diyebilir ve çekiçe evimin camlarını kırabilir. Yaptığı iş de ‘sanat yapıyorum’ diyebilir. Dolayısıyla; grafitinin de kişiden izin alınmadan şahsın malına izinsiz uygulama yapılmasının vandallık olduğuna inanıyorum. Grafiti bir sanat olsa da mutlaka sınırları olmalıdır. Bulduğum ilk duvara grafiti yapmayı ben uygun görmüyorum. Bu sebeplerden ötürü illegal grafitiden de kendini geri çekenlerdenim. Çünkü yaptığım işin niteliği daha detaylı, daha yoğun uğraş gerektiren bir iş olduğundan ve bunu hızlıca yapmak için bir stil geliştirmediğimden grafitiyi illegal yapmak bana mantıklı gelmiyor. İlegalde, kesinlikle birinin malına zarar vermeyi sevmiyorum ve kabul etmiyorum. Devlet malına da illegal olarak zarar vermeyi kabul etmiyorum. Bu biraz da benim inancım, manevi değerlerim ile ilgilidir. İlegal yapılan işleri, kul hakkı olarak görüyorum. Ayrıca izin almadan hiçbir iş yapmak istemiyorum. İzin almadan yapanlarda

vandal olmadıkları sürece ve zarar vermediği sürece kabul edilebilir. Tarihi eserlere, illegal olarak yapılan grafitileri vandallık olarak görüyor ve onaylamıyorum. Bu konuda farklı düşünenlere hak verenler varsa da illegal çalışmaları ben doğru bulmuyorum. İlegal anlayışı da tamamıyla yanlışır deyip bir anda kestirip atamayız. Belki bir eleştiriyi yapılması için gerçekten o yapılan illegal davranışla herhangi bir yanlış düzeltiliyor olabilir. Bir fikir, duvara yazılıp gerçekten birilerinin dikkatini çekerek yanlış yapıldığı fark edilebiliyorsa bu illegal bir başarıdır. Yani illegal olup da legal hale gelmiş bir başarıdır. Bu şekilde doğru zamanda ve doğru yerde illegal söylemler bir başarı olabilir. Örneğin; benim bölgemde bin tane mahalleli, bin tane esnaf var. Ben bu insanlarla aynı fikirdeysem, bu bölgeyi yönetenler de bölgemizde yanlış bir çalışma içerisinde iseler, bu yanlışla karşı çıkıp illegal olarak fikrimizi kabul ettirebilir isek, onları yanlıştan döndürebilsek bu legal olabilir. Toplumun değer verdiği onayladığı bir düşünceyi dile getirdiğimiz için haklı olabiliriz. Bölgemizdeki yöneticiler için, yaptığımız iş illegal gözükebiliriz ancak biz bir yanlışın düzeltilmesi için onları uyarıyoruz. Yanlış düzeltmek için illegal iş yapmayı uygun görüyorum. Ancak keyfi olarak yapılan illegal işlere karşıyım. Yersiz bir şekilde, ‘ben istediğim yerde illegal yaparım, boyarım’ denildiğinde bu bir kargaşaya veya kaosa dönüşebilir. Toplumun hemfikir olmadığı konular için çok da illegal davranışları desteklemiyorum. Grafitinin, vandallık kısmına gelecek olursam grafitiyi duvara yapmam gerektiği için duvar sahibinden izin almam gerekir. İzin almak da çok kolay bir şey değil insanlar referansı merak ediyorlar. Özgür alanlar sunulmuyor. Avrupa’da, insanlara boş stres duvarları bırakılmış. İnsanlar istedikleri gibi gönül rahatlığıyla bu duvarlara yaptıkları işlerle deşarj olabiliyorlar. Bunu yaparken de yeteneklerini geliştiriyorlar. Bizde ise; alanlar kısıtlı olduğu için boş olan duvarın değeri fazla. Bize alan sağlanmadığı için illegale yönelim de bu şekilde oluyor. Günümüzde, parklarda kaykay alanları yapılıyorsa bu tip boş duvarlar da olması gerektiğine inanıyorum. Bu tip farklı yetenekler günümüzün yeteneği. Nasıl ki hat sanatı geliştirdiğimiz bir alan ise; bence günümüzün hat sanatı grafitidir. İçimizde ne cevherler varsa bunları kendi değerlerimizle bağdaştırıp iyi konumlara getirebiliriz. Dünyada ses getirebiliriz yani bu alanda dünyada tanıtabiliriz kendimizi. Geleneksel ebru sanatımıza, yeni bir bakış açısı kazandıran bir sanatçımız var. Bu sanatçımız tarihimizdeki; önemli kişileri, sembolleri, mihenk taşlarını ebru sanatını bir tablo gibi kullanarak üzerine resmediyor. Bizim sanatımıza farklı yorumlar katarak bizi

ve kültürümüzü dünyaya tanıtıyor. Grafiti, bize Avrupa'nın getirmiş olduğu teknolojik sanat sonuçta spreylere boya teknolojinin bize getirmiş olduğu bir teknik. Ancak biz onu kendi kültürümüzle sentezleyip kültürümüze göre yorumlayıp yeni ürünler ortaya koyabiliriz.

-Yaptığınız işlerin kavramsal anlamları var mı?

-Ben genelde portre çalışıyorum. Dolayısıyla, portre çalıştığım için temaları hikâye üzerine inşaa ediyorum. İşin hikâyesi olması gerekiyor, anlamı olması gerekiyor, duygusal anlamı olması gerekiyor. Her çizgiye bir anlam yüklemeye çalışıyorum. Ayrıca kesin bir tarz çalışıyorum diye sabit bir stilim yok. Ancak portre ağırlıklı işler yapıyorum. O günün gündemi, konusu neyse güncel çalışmalar yapmaya gayret ediyorum.

-İlham aldığınız sanatçı var mı?

-2003 yılında grafitiye başladığımda materyal yetersizliği vardı. Avrupa'ya göre boya renk çeşitleri çok sınırlıydı. Dolayısıyla, Avrupalı grafiti sanatçıların eserlerini hayranlıkla takip ediyorduk. Elimize onların kullanmış olduğu spreylere boyalar geçince tekniğimizi geliştirmek için onların yaptığı eski işleri adeta kopyalarcasına ilham kaynağı olarak gördük. Gerçekçi portreler üstüne çalışıyorum. Bu alan üstüne el tekniğini çok takdir ettiğim, Almanya'dan Tasso adlı grafiti sanatçısını takip ediyorum. Boya tekniğinde ise; son zamanlarda spreylere boya ile suluboya efektli işler yapmayı tercih ediyorum. Bu alanda da Mexi adlı İsviçreli kadın grafiti sanatçısının işlerini beğeniyorum.

-Grafitilerinizi daha çok hangi felsefeyle gerçekleştiriyorsunuz?

-Bulduğum çevrede antipati toplamayı istemiyorum. Dolayısıyla, karakterim gereği her aklıma geleni resmetmiyorum. Kimileri aykırı olayım, daha çok tanınayım görüşünü benimsemiş olsalar da benim için uygun bir yaklaşım değildir.

- Protest grafiti için neler söyleyebilirsiniz?

-Grafiti sokağa yapılan bir iş. Benim için grafiti çok iyi bir iletişim aracıdır. Ben, sınırlı protest eserler ortaya koyuyorum. Tamamen protest işler yapan kişileri eleştirmiyorum ama vandallık olunca haklıyken haksız durumuna düşmek kaçınılmaz oluyor. Belki o anda doğru bir iş yapmış olabilirsin fakat onun kararını verecek olan toplumun ne şekilde algılayacağıdır. Verdiğin mesaj doğru şekilde topluma lanse edilirse orada başarı elde edebilir. Dolayısıyla, önemli olan kendinizi iyi şekilde ifade edebileceğiniz kanallarla işinizi ortaya koymanız gerekiyor.

3.1.3 Ulaş Çelik

Röportaj tarihi: 3.12.2019

Takma Adı: Madman

İsim: Ulaş

Soyadı: Çelik

Yaş: 30

Eğitim: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Sahne Tasarımı

Meslek: Grafiti Sanatçısı

Bağlı olduğu grup: Boyalı Eller Grubu

Tecrübesi: 15 yıl

-Grafiti yolculuğunuzu anlatır mısınız, grafitiye nasıl başladınız?

-Ben küçükken, Cartel'in bir kasetine denk gelmiştim Hip Hop yolculuğum onun kaseti ile başladı diyebilirim. Daha sonra hip hop ve rap nedir diye araştırırken grafitinin de bunun bir kolu olduğunu öğrendim. İstanbul Güngören'de büyüdüm ve orada bir grafiti gördüm 'vatan' yazıyordu; biraz da milliyetçi duygulara sahiptim. Hip Hop'un etkisine kapılmamdan birazda o görmüş olduğum "vatan" grafitisi etkili oldu. Sonra da kendimi

onu taklit ederken buldum. Daha sonra kendime bir nickname bulup denemeye başladım. İlk başladığımızda, nickname benim ve arkadaşımın adlarımızın baş harflerinden oluşuyordu. Grafitide ki adrenalin tutkusu beni heyecanlandırmıştı. Çünkü biz başladığımız zamanlar grafiti illegal sanat akımı gibi görülüyordu. O yıllarda Güngören’de de grafiti yapmak adrenalinli bir durumdu. Ben de biraz adrenalin tutkusunu seven bir çocuktum bu şekilde grafiti yolculuğum başlamış oldu.

-Grafitiyi bir ideolojiye dayandırıyor musunuz?

-Her şey yerine göre güzel. Mesela bugün yapmış olduğumuz çalışmada bir ideoloji sergiliyoruz ve bu bizi çok tatmin ediyor. Ama her zaman bu tarz işlerin yapılması benim tarzım değil. Yani grafiti çok kişisel bir yaklaşımdır mesela bugün canınız döner yemek ister yarın sebze ile beslenmek isteyebilir. İdeoloji olarak da tek bir hassas noktamız yok. Ben şahsen belli hassas kriterleri olan ve toplumsal problemleri sorun olarak kabul eden biriyim ve bunlara yönelik çalışmalar üretiyorum. Ama bazen eğlenmek için grafiti yaparsın bazen de ticari amaçla... Kendi cebimizden 7 tane devlet hastanesinin çocuk acillerini boyadığımız zamanlar da oldu. Çocuk esirgeme yurtlarını boyadığımız zamanlar da. Ya da İstiklal’in ortasında herkesi eleştiren çok protest bir çalışma yaptığımız da oldu.

-Savaş ya da şiddet odaklı bir çalışma yaptığınız oldu mu?

-Mescid-i Aksa ile ilgili bir festival kapsamında Kudüs’le ilgili bir sergi yapmıştık. Biz "Boyalı Eller" ekibi olarak eserlerimizle duruşumuzu belli etmiştik. “Kudüs'e sahip çık- bu zulme sessiz kalma !” söylemiyle İsrail’i kınayan protest grafiti çalışmalarımız oldu. Önce canlı performans olarak yapmıştık sonra sergi dolaştırıldı. Mavi Marmara ile ilgili yapmış olduğumuz İsrail’i protesto eden protest grafiti çalışmalarımız oldu. Düşünsem bu konu ile ilgili birçok çalışma aklıma gelir. Grafitiyi iletişim aracı olarak kullanmayı seviyoruz. Denk geldiğimiz zaman ve kendi fikirlerimizle, düşüncelerimizle örtüşen

uygun ortamlar olduğu zaman yapmayı seviyoruz. Ama sürekli yapalım şeklinde bir takıntımız yok.

Görsel 2.11. Ulaş Çelik, “Mescid-i Aksa”, 2017, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/BccuWdn1oU/> Erişim Tarihi: 10.01.2019)

-Genel olarak işlediğiniz bir temanız var mıydı?

-Genel olarak bir temamız yok. Dediğim gibi bugün müzik üreten bir sanatçı slow şarkı üretirken yarın başka türde üretebilir. Çünkü insan olarak değişiyoruz, geliyoruz ve dünya görüşlerimiz de değişiyor. Ben grafiti yapmaya başladığım zamanlarda 12 yaşlarındaydım. O zamanki farkındalığımla şuan ki farkındalığım bambaşka. İlk başladığımız zamanlar her yere adımızı yazmak her yerde nickname' mizin oluyor olması bize gizemli ve büyülü geliyordu. Bunlardan besleniyorduk. O zamanlar yaptığımız biraz da vandalizm

çizgisindeydi. Ama şimdi geldiğimiz noktada bunu kamu yararına projelerde de kullanabiliyoruz ticari olarak hayatımızı idame etmek için de kullanabiliyoruz.

-İlham aldığınız kişi veya karakter var mıydı?

-Mesela ben küçükken Kovboy69 diye Türk grafitici vardı. Ama Almanya’ da yaşıyordu en eski grafiti sanatçılarından. Biraz da gangster bir tavrı vardı ve stil konusunda kendine has efsane bir stili vardı. Ona çok hayranlık beslerdim. Kovboy’un takılma modeli grafitiler bana ilham veriyor ve beni besliyordu. Ama ben boyalı eller diye bir ekibin koordinatörüyüm. Bu da biraz bireysel bir şey muhtemelen hepimizin farklı farklı ilham aldığı isimler vardır.

-Sokağa özgürce iş yapabiliyor musunuz?

-Bizim millette herkes her şeye karışmayı sever. Birisi seninle diyalog kurmak ister ‘ne boyuyorsun?’ diye giriş yapar. Gelip merhaba ya da kardeşim nasılsın diyemez. Az önce olduğu gibi anlayış ve saygıdan yoksun kimselerin; sataşmalarına maruz kaldığımız oluyor. Gelip aksilikler yaşatanlar olabiliyor. Ancak yılmadan biz özgürce istediğimiz çalışmayı yapmaya devam ediyoruz. Bu durumlara alışkın biri bunları ciddiye almaz, işini yapar ama çok aşına olmayan biri olsaydı paniğe kapılabilir ya da bir polis geldiğinde çalışmasını yarım bırakabilir. Ben şahsen sokakta özgürce sanatımı yapabildiğime inanıyorum. Hiçbir engel görmüyorum problemler çıkabilir ama engel olamazlar.

-Size göre grafiti sanat mı, vandalizm mi?

-Bana göre doğru bir sorgulama biçimi değil! Dünyada belki binlerce vandalizm ayağı da var ben şimdi her yeri bombing dediğimiz estetik kaygısı gütmeyen veya tek Truva atı dediğimiz sadece karalamak (ama doğru kelime değil) dışardan görünen bu bu tür çalışmalara yaparsan bu vandalizm olur. Bu benim kişisel tatminim için yaptığım bir çalışma olur. Güzel özenli bir çalışma yaptığım zaman bu sanat eseri olur. Bu biraz sanatçının kişisel yolculuğuyla alakalı. Örnek veriyorum; Banksy de grafitici, spreya alıp her yere Ahmet yazan da grafitici. Birine vandalizm yapıyor diyebiliriz diğerine sanat yapıyor diyebiliriz. Grafiti çok genel bir tanım olduğu için bu tartışma bence yersiz. Vandalizm için bu çizgiden gidenler vandaldır; sanatsal üretimin yoğunluğuna ulaşanlar sanatçıdır yani bu artık grafiti sanat mı değil mi tartışması bugün bence çok geride kaldı.

Grafiti resmen modern çağın sanatı. Sanat akımlarını takip ediyorum. Klasik sanat akımlarına olan ilgi kaybolmaya başladı. Popüler kültür her şeyi çiğneyip öğütüyor başka bir trend (akım, moda) geliyor. 90'ların sonu 2000'lerin başı Modern sanat diye bir kavram çıktı ve popülerite oldu. 2010'lardan sonra da sosyal medyanın bu kadar yaygın hale gelmesiyle biz underground (yeraltı kültürü) bir sanat koluyken popüler kültür akımı haline geldik. Yani biz grafiticiler birbirimize bile kimliğimizi deşifre etmezdik. İnternette belli platformlar üzerinden nickname ile konuşurken şimdi rock yıldızı gibi binlerce takipçisi olan grafiti sanatçıları var. Markalaşmış sanatçıları var demek ki bunun toplumda bir karşılığı da var. Endüstriyel anlamda da pazar oldu hayatlarımızı bu sanattan idame edebilecek hale geldik. Sanatsal anlamda da grafitinin girmediği müze sanat etkinliği vesaire kalmadı. Tabloları milyon dolarlar eden grafiti sanatçıları var. Demek oluyor ki bu sanat mı değil mi tartışmalarını artık geride bırakmışız.

-Yapmış olduğunuz grafiti çalışmalarının şiddete olumlu bir katkısı olduğunu gözlemleyebiliyor musunuz?

-Bunun en olumlu örneği; olarak kendimi örnek vereyim. Benim için 20'sini görmez ya cezaevine girer ya da hayatını kaybeder diyorlardı. Grafiti sanatı sayesinde ehlileştirdim ve ben de başka çocuklar için bunun gerçekleşmesini sağlayabildim. Mesela Tarlabası'nda grafiti yapıyorsun oradaki çocuk sizi görüyor ve onun da ilgisini çekebiliyor yaptığınız grafiti. Taklit edebiliyor ve başka bir yol olduğunu da göstermiş oluyorsunuz. Anadolu'da bir köy okulunda duvarı boyadığımız zaman 100 çocuk varsa 5'i grafiti sanatçısı olmak istiyor ve onları küçük yaşta bu yola hevesli hale getirebiliyoruz. Ülkemizde gençlerin çok farklı alanlarda sosyal aktivitelere yönlendirildiğini düşünmüyorum. Ya futbola gidiyorsun spor diye ya okula gidiyorsun. Hâlbuki aileler soruyor çocuğum grafiti yapsın mı diye? Genç bir insanın deşarj olması gerekiyor bunu grafiti ile yapmasının hem görsel algısının gelişmesi açısından hem de kişisel gelişim açısından olumlu bir şey olduğunu düşünüyorum. Ayrıca kitleleri etkilemiş oluyorsun. Grafiti çok etkili bir iletişim aracı bence. Cihangir'in girişine bir çalışma yapıyoruz milyon tane insan geçerken tercihen veya mecburen gözünü alıyor. Vermek istediğimiz mesajı görüyor ve bazısı etkileniyor. O anlamda grafiti çok çok kuvvetli bir iletişim aracıdır.

-Yapmış olduğunuz grafiti çalışmalarının şiddete olumlu bir katkısı olduğunu gözlemleyebiliyor musunuz?

-Elbette oldu. Mesela bizim ‘Henzap’ diye bir karakterimiz var. Protest keyfi olarak sokaklara yapıp mesajlar verdiğimiz tiplerimiz. İstiklal’in ortasında Yapı Kredi tadilata alındığı zaman böyle bir çalışma yapmıştık. Büyük bir kitle tarafından epey takdir toplamıştı. Doğrusu grafitinin protest tavrı müthiş ilgi çekiyor. Çünkü ülkemizdeki siyasi atmosfer buna katkı sağlıyor. İnsanlar rahatsızlıklarını dile getirmekte çekindikleri için bunu görsel anlatım ya da başka bir şekilde ifade edebilen cesaretli insanlara destek veriyorlar.

-Dünya üzerindeki mazlumlara, zulme uğrayan çocuklara vs. desteklediğiniz çalışmalar var mıydı?

-Şuan ‘Sıfır 1’ adına yapmış olduğumuz bugünkü projemiz sinema filmi olarak çıkacak olan ‘Herkes Sussa Biz Susmak’ filmi içindir. Filmde çocuk istismarına dikkat çekiliyor. Burada biz de bir kampanya tasarladık. ‘Herkes Sussa Biz Susmak’ sloganı ile ilgili şablonları tüm Türkiye’ye, ekiplerimize dağıttık. Bunu sokaklara basıp farkındalık projesi oluşturacağız. Bununla ilgili güzel grafitiler yapıyoruz. Uygun şartları bulduğumuz zaman sosyal içerikli mesajlar veriyoruz ve insanlarda farkındalık oluşturma adına harika bir yöntem oluyor. Birkaç hafta içinde bu çalışma tamamlanacaktır. Grafitiyi kullanarak, tek bir fikir düşünce kapsamında insanların hassas olduğu bir noktada bir araya getirmeyi planlıyoruz. Siz de bugün ilk gününe denk geldiniz. Bura da bu çalışmayı yapacağız, görenler önünde fotoğraf çekilecek sosyal medyasına yükleyecek ve bizim mesajımızı yayıyor olacaklar. Bir de şablonlarımızı her tarafa uygulayacağız dikkat çekecek ve insanlarda merak uyandıracak. Bizim bu kampanyamıza bütün tribün grubu da destek verip onlar da bunun pankartını açıyor olacaklar ve farklı çalışmalarla yine bu sembolümüzü logomuzu iyice hafızalarda bilinir hale getireceğiz. Volkswagen Arena’da organize etmek için çabalıyoruz o konserde de ünlü rap sanatçıları olacak. Tahminimizce 500-600 bin TL kadar maddi kaynak elde edeceğiz ve bu kaynağı da istismara uğrayan çocuklara kullanılmak üzere Ahbap’a aktarıyor olacağız. Bu sırada filmin piyarını da yapmış olacağız. Hem farkındalık oluşturma açısından reklam kampanyamızın da bu şekilde daha etkili daha akılda kalıcı hale geleceğine inanıyorum. Zaten “Sıfır 1”

tamamen ticari amaçlarla yapılmış bir proje değil açık ve net mesajlar veren mesaj kaygısı güden bir projedir. Marka işbirliği olduğu için böyle bir projeye başvurduk.

Görsel 2.12. Spook, Ulaş Çelik, “Herkes Sussa Biz Susmak”, 2019, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/B652LudJ1Iv/> Erişim Tarihi: 10.01.2019)

-Grafiti Türkiye de sistemli halde midir?

-Hayır. Şöyle ki grafiti içinde belli farklı odaklar var herkesin farklı sistematığı yaklaşım tarzları kendi algıları ve görsel çizgileri var. Bizim başka bir yolumuz var, bunu bir kalıba sokmak pek mümkün değil. Bazısı çok fazla marka ile işbirliği yapıyor, koleksiyon yapıyor, sokakları çok aktif boyuyor, biz onlar kadar sokakları aktif boyamıyoruz. Ama biz sosyal sorumluluk projelerinde çok daha fazla aktifiz. Çok fazla kurumsal şirketin ofisinde binasında girişinde sağında solunda sipariş üzerine yapmış olduğumuz çalışmalar var. Başka bir ekip ilköğretim okullarını boyamaya yoğunlaşmış. Bunun dışında görsel anlamda da sokağa yapılan işlerde tekelleşme yok olmaz. Herkesin kendine has stili ve yolculuğu var. ‘Neden grafiti yapıyorsun?’ sorusunu 100 grafiticiye sorsan 100’ünden de farklı cevap almak mümkün. Bu işin içinde 5 vakit namaz kılan da var çok uçuk tipler de var. Benim gibi sokaktan gelen bir elinde tesbih bir elinde sprey tutan tipler de var. Hepimiz çok farklıyız. Aldığımız tatlar başka gittiğimiz yollar başka. Yollarımız

kesiştğinde kolektif çalışabiliyor ama herkes başka telden çalışıyor. Ama böyle bir sistemin içerisine girmesi mümkün değil bir kurumun el altında birleştirip tutması hiç mümkün değil. Ses çıkarmak istediğimiz zaman tüm Türkiye'ye yayabiliyoruz. Ses çıkarma konusunda problem yaşayan insanlar değiliz. Topluluk olarak da aşmamız gereken bir sorun yaşamıyoruz. Belki öncesinde bu işi illegal yaparken vardı sanatçılar ortak bilinçli veya bilinçli bir şekilde hareket halindeydi ama. Grafiticilerin birlik olması mümkün değil çünkü herkes çok farklı karakterlere sahip. Birisi hard rock dinliyor, öbürü imam hatip ortaokul liseyi bitirmiş diğeri 12 yaşında uyuşturucu kullanmış şimdi bunları aynı potada bir gün iki gün eritirsin ama bir topluluk olarak bunları aynı çizgide yürütemezsin. Biri sağa sola vandalizm yapıyor biri sadece ticari ilgileniyor bir diğeri de sanatsal kaygı güderek devam ediyor. Bu çok geniş bir yelpaze. Bir arkadaş, gündüz bankacı, yangın söndürme tüpünü sprej haline getirip içine boya basıyordu. Gündüz beyaz yakalı bankacı iken akşam bina cephesini tek seferde boyuyordu. Bu adamın almış olduğu grafiti hazzı ile grafiti yaklaşımı benimkisi ile bambaşka.

-Protest grafiti için neler söyleyebilirsiniz?

-Hip hop kültürünün temelinde protest bir kültür vardır. Sokakta ezilen insanların müzik ve sanat yolu ile kendilerini ifade ettiği bazen şarkılarla alay ettiği; bazen bunu melodik hale getirdiği ya da görsel hale getirdiği bir kültürdür. Muhakkak evrimleşen şeyler var ama bana göre grafiti Dünya üzerindeki söylem içeren en protest sanat akımı denilebilir. Ve sanatsal anlamda protest bir mesaj için kullanılabilecek en güçlü enstrümanlardan bir tanesidir. Çünkü benim Taksim İstiklal Caddesini markalar gibi doldurmak için yüzlerce binlerce para harcamam gerekmiyor. İki üç kutu sprej ile mesajımı her yere yapabilme özgürlüğüne ve operasyonel kabiliyeti olan ekibe sahibim. Bu anlamda çok fazla hayatın içinde olduğumuz için çok fazla insanla oturup kalkıp ve çok fazla insana ulaştığımız için toplumsal kaygılarımızın oluşmaması çok güç. Bu hassasiyetleri gördükçe mutlaka oluşuyor ve mesajımız protest olsun veya olmasın bunu çok kolay hayata geçirebiliyoruz. Çağımız teknoloji çağı olduğundan burada yapmış olduğumuz iş Çin'deki insana ilham olabiliyor. Yapmış olduğun tek bir çalışma ile bütün Dünyada bir algı yapma şansına sahip olabilirsin bu anlamda etkili bir silahtır grafiti. Birçok grafiti sanatçısı, bunun farkında bile değildir ama iletişim anlamında ve toplumlara etki anlamında çok etkili bir silahtır. Yanlış ellerde de kötü amaçlı kullanılabilir. Bütün grafiti sanatçıları bu bilinçte

midir? Zannetmiyorum. Eskiden beri bu işle uğraşan bu bilince sahip olan ve bu bilinçle hareket eden çok fazla sanatçı da azımsanmayacak derecede mevcuttur. Sadece biz de değiliz öyle bir duruş sergileyen. Belki objektif düşünüyorum belki en fazla sergileyen bizizdir. Ama başka arkadaşlar da vardır. Bu tarzda hakkını veren bizimde takdir ettiğimiz projelere imza atabiliyorlar.

3.1.4 Muhammet Emin Türkmen

Takma Adı: MET

İsim: Muhammet Emin

Soyadı: Türkmen

Yaş: 35

Eğitim: Üniversite terk.

Meslek: Grafik tasarım

Bağlı olduğu grup: -

Tecrübesi: 22 yıl.

- Grafiti yolculuğunuzu anlatır mısınız, grafitiye nasıl başladınız?

- Grafitiye 1998-99 yıllarında başladım. O yıllarda; Türkiye’de grafiti hakkında kimsenin pek bilgisi yoktu. Hatta neredeyse Türkiye'nin yoktu. Ben de grafitiyi Maltepe'de otururken mahalleme gelen gurbetçilerden, yabancılardan görerek; mahalleme gelip, sokağımıza attıkları imzalar taklit ederek başladım. O dönemlerden sonra grafitiye böyle bir hayranlık duymaya başladım. Grafiti ile tanışmam böyle gerçekleşti. Lakabım olan MET; Muhammed Emin Türkmen ad soyadımın baş harflerinden geliyor. Normalde grafik tasarımla uğraşıyordum. Fakat şu anda tamamen grafitiye hayatımı ikame ettiriyorum. Herhangi bir gruba bağlı değilim lakin beraber çalışmalar yaptığım arkadaşlarım, kardeşlerim var.

- Yaptığınız grafitlilerin kavramsal anlamları nelerdir?

- Yaptığım grafitiler; herhangi bir ideolojiye dayanmıyor fakat bir kültüre dayanıyor neticede. Amerika'da gettolarında ortaya çıkmış Amerikan kültürünün doğurduğu

protest bir sanat. Genelde söylem olarak eleştirel protest tavrı olan bir sanattır. Aslında varoluş sebebi bu değil, var oluş sebebi esasen ‘ben de varım, beni de görün, beni de fark edin, ben bir bireyim’ söylemlerinden ortaya çıkan bir sanattır. Doğrusu, aşağılık kompleksinden ortaya çıkmış bir sanat; belki günümüzde böyle değil. 1970’li yıllarda o gettodaki zencilerin toplum içerisinde var olmaya çalışması, halk tarafından fark edilmeye çalışması tanınma isteği idi. Günümüzdeki grafiti elbette böyle değil çünkü; günümüzde insanlar bunu aşağılık kompleksinden yola çıkarak yaptıklarını söyleyemem; grafitiyi artık gerçekten sanat olarak algılanıyor. Günümüzde böyle midir? Hayır! Günümüzde grafiti sanatı, böyle değil artık zaten hali vakti yerinde olan insanların yaptığı, özellikle ülkemizde boyaların fiyatları dar gelirli bir insanın çok zor yapacağı pahalı bir sanat. Bugün bir öğrencinin kalkıp grafiti yapması ucuz bir maliyet değil. En kötü grafitinin maliyeti, bugün herhalde 250 liradır ve bunda bir öğrenci haybeye sırf duvara sıkmak için 250 lira para veremez. Bizler bu konuda şanslıyız, kismetliyiz, işimizi bundan kazanıyoruz ve bu sayede yapabiliyoruz. Dediğim gibi grafitinin çıkış noktası bu. Günümüzde yaptığımız grafiti kavramsal anlamda nereye dayanıyor dersen ya benim mesaj olarak elbette yaptığımız çalışmalarda genellikle esasında hayatı sorgulayan bir duruşu var çalışmalarımın. Şöyle ki; ölümü anlatan çalışmalar yapmaya çalışıyorum; işin doğrusu daha çok kabul gören hatırlanan bir konu değil çünkü kimse ölümü hissetmek ya da ölümle an be an yaşamak ve hatırlamak istemiyor. Zira; onların moralini bozuyor, hâlbuki hayatın bir gerçeği ve aslında bunu bilerek yaşamamız gerektiğini bazı şeylere çok fazla değer verdiğimiz ve bunların aslında bir hiç olduğunu bilincinde olmamız gerektiğini sürekli çalışmalarım ile insanlara anlatmaya çalışıyorum. Benim son sergide de yaptığım çalışmalarında ‘su damlasından kurukafa’ vardı. Esasen oradaki su damlasından kurukafa şunu anlatıyordu; Su, yaşamı hayatı anlatır; esasen sembolize eder. Susuz yaşam olmaz! Su damlasının kurukafa dönüşmesi ise; esasen yaşam ve ölümün nasıl dip dibe olduğunu esasen ikisinin de bir olduğunu fakat bizim çoğu zaman suyu görüp o kuru kafayı görmememizden kaynaklı bir hayat biçimimiz oluyor. İnsanların, ölümü unutmaları daha fazla bencil yaşamalarına insanların sebep oluyor maalesef. Genelde bu tarz çalışmalarla toplumsal olaylara tepkiler veririm. Bunlar genelde milli ve manevi değerler ile alakalı çalışmalarımıdır. Şöyle ki; bir şehidimiz olmasına ya da bir kültürümüzün yok olmasına yönelik olsun veya klasik ‘Savaşa Hayır’ gibi söylemlerde bulunanlar gibi çalışmalar yapmam hiçbir

zaman. Şöyle söyleyeyim; kendimi bildiğimden beri belli bir ideoloji belli bir dünya görüşüne sahip olduğumdan beri ben hiçbir zaman ‘Savaşa Hayır!’ diyen bir insan değilim. Çünkü ben ‘Alice Harika Diyarında’ yaşamıyorum. Savaş dünyanın bir gerçeği! Habil’den Kabil’den beri insanoğlu savaşıyor. Asıl mesele şu; biz hangi taraftayız ‘Habillerden miyiz? Kabillerden miyiz?’ önemli olan tarafımızı seçmemiz. O Hippiler gibi böyle kalkıp da slogan atmanın bir manası yok. (Savaşa hayır çocuklar ölüyor) Ölüyor maalesef! Keşke ölmese! Önemli olan biz çocukları öldürenleri öldürebiliyor muyuz? Veyahut çocukları öldürenlere mani olabiliyor muyuz? Dolayısıyla; eğer senin onlar kadar cesaretin olmazsa onlar daha çok azıtırılar. Mesele ‘Savaşa Hayır!’ demektense; çünkü dünyada savaşan kimse keyfinden savaşmıyor ya bugün Suriye’deki insanlar: ‘Ya canımız sıkıldı hadi insanı öldürelim diye savaşmıyorlar’ savaşmaktan başka çaresi kalmayan insanlar savaşıyor. Esasen öncesinde diyalog oluyor bilmem ne oluyor en sonunda olmuyor savaşıyorlar mesele bu biz kimlerdeniz. Tamamen bu! Ben bundan dolayı eğer ortada savaş varsa ezilen mazlum taraftan olmayı tercih eden ve çalışmalarında bunu yansıtmaya çalışan biriyim. Gerçekten hiçbir türlü hiçbir şeyden haberi olmayan çocukların yanında olmaya çalışan bir görüşe sahibim.

- İlham aldığınız kişi veya ilham kaynaklarınız nelerdir?

- Benim ilham aldığım kendi sanatımda belli bir yaşa kadar ilham aldığım sanatçılar oldu. Özellikle İsviçre’den bir sanatçı olan Dare’den almıştım. Bu işe başladığım yıllardan beri Dare’den sonra çalışmalarını takip ettiğim, esinlendiğim sanatçılar açıkçası olmadı. Çünkü eğer sürekli olursak ben tarzını kendi stilini oluşturamazsın. Benim için gerçekten grafitiye flow(akım) kazandıran yani harflerle çok güzel geri siliyorsun. Grafitinin kelime manası duvar yazısı demektir. Doğrusu harflerle oynama sanatıdır aslında kendi ismini en iyi şekilde yazma sanatıdır grafiti buradan geliyor. Dedğim gibi var olma çabasıdır. Esasen insanlara kendini duyurmak tanıtmak amacıyla şehrin her yerine ismini (tag atmak) yazmaktır. Evet aslında ismi en güzel şekilde yazma çabasıdır ve bunu en iyi yapan isimler bana kalırsa 'Dare' bana işe başladığım andan itibaren uzun yıllar ilham kaynağı oldu. Bana ilham veren başka sanatçılar olmadı çünkü olursa kendi tarz stilini oluşturamazsın. Bana ilham veren genelde dediğim gibi toplumsal olaylar oluyor. İşin doğrusu yaşam oluyor hayatı sorgularken iş tasarlamış oluyorsun. Böyle esasen benle

aynı manevi değerleri taşıyan sporcular belli liderler. Bunlar bana ilham kaynağı oluyor benim manevi değerleri en çok bana ilham kaynağı onlardan yola çıkıyorum. Örnek verecek olursam; Muhammed Ali, Malcolm X, Habib Nurmagomedov bugün bende ortak diye bazı ortak değerleri olan kişiler ve hepsi de kendi alanında başarılı kişiler. Ve ben bunları resmettim Mesela ben kalkıp bir Batman'ı çizmektense bunları çizmeyi tercih eden bir insanım. Benim kültürümü yaşıyorlar, benim kültürümün bireyiler ve benimle aynı manevi değerleri taşıyorlar. Bir süper kahraman değiller belki, gerçek manada halk kahramanılar fakat uydurma karakter değiller. Amerika'nın hayali karakterini ben kalkıp bir şey falan mı insan benimle alakalı hiçbir şey anlatmıyor bilgi vermek istemiş mesajı da vermiyor. Şöyle ki ben Malcolm X i çizmekten daha fazla keyif alıyorum. Sokakta bir çocuğun duvar da onun resmini gördüğü zaman annesine sormasını istiyorum 'Anne bu kim' diye annesi ona anlatsın Malcolm X'in kim olduğunu, yada Ömer Halis Demir gördüğü zaman çocuk sokakta anne babasını sorsun 'baba bu adam kim?' desin. Bunları gelecek nesillere aktarmamız lazım. Ve ben bunları çizmeyi tercih ediyorum. Bunlar çok hoş karşılanmıyor sanat camiasında bu tarz çalışmalar ama ben elimden geldiği kadar yapmaya çalışıyorum. İnsanlar onlara ne faydalı, ne zararlı artık toplumda karışmış durumda. Sözün özü Peygamber efendimiz Muhammet (sav) buyurduğu gibi; "Ey insanlar! Ahir zamanın alametlerini size söyleyeyim mi? O zamanda amirler zalim, vezirler fasık, başkanlar zalim, eminler ise hain olacaklar. İyi işler kötü ve kötü işler ise iyi sayılacak; hain emin sayılacak, emin ise hıyanet edecek; yalancı doğrulanacak, doğru konuşan ise yalanlanacaktır! Peygamberimiz günümüzü özetler niteliğinde çok güzel söyledi. Bugün dünyanın en büyük ahlaksızlığı yapan insanlar toplumda en büyük saygı gören insanlar, lakin en fazla ilim sahibi olan bilime yönelen İnsanlar bir bakın bir bilim adamının en basitinden takipçi sayısı ne! Ne yaptığı belli olmayan ahlaksız birisinin yaptığı işi yaptığı bir tipin takipçi sayısına bakın aradaki farkı görürsünüz esasen. Doğrusu maalesef böyle bir çağda yaşıyoruz. Asla bilimin ya da iyiliğin iynin değer gördüğü bir dönemde değiliz. Bu yüzden iyi ya da kötü, kime göre iyi, kime göre kötü hale geldi. Demek ki bugün birisini küfretme dediğin zaman aslında iyi bir şey söylüyorsun lakin artık o bile yanlış anlaşılıyor hak edene 'hak ettiğini söylemeyecek miyiz?' diyor böyle değişik tepkiler geliyor bilmiyorum.

Görsel 2.13. Muhammed Emin Türkmen, “Kimse Sana Özgürlük Veremez, Malcom X ”, 2016, İstanbul.

(<http://www.meturkmen.com/tag/meturkmen/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

Görsel 2.14. Muhammed Emin Türkmen, “Muhammed Ali ”, 2017, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/BcUrvG4h2As/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

Görsel 2.15. Muhammed Emin Türkmen, “Ömer Halis Demir ”, 2017, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/BWiTqCJhFLf/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

- Grafitilerinizi hangi felsefe ideolojiye dayandırıyorsunuz ?

- Böyle bir belirli bir ideolojiye dayalı bir şey yok. Hip-hop kültürünün içinden geldim doğrusu bu kültür ile büyüdüm. Şunu fark ettim eğer yaptığın işe ben benim gerçekten son zamanlarda kendim düşünüp söylediğim bir motto(Slogan) bu yani kendime nasihatim; ‘Batı sanatı yap fakat batı gibi yapma, doğu sanatı yap fakat doğulu gibi yapma, sen nasıl yapıyorsan yap kendinden bir şey kat da yap kendi kültüründen bir şey katta yap’. Sen bugün keman çalıyor olabilirsin, keman bir batı çalgısı da olabilir fakat sen onu öyle bir yorumla ki senin kültüründen bir şeyler alsın ve onu dinleyen insan onda batıyı değil senin coğrafyanı dinlesin. Grafiti Amerikan kültürü Amerikan sanatı fakat ben grafiti ile öyle bir şey çizerim ki İnsanlar oraya baktığı zaman Ortadoğu’yu görür benim coğrafyamı görür. Esasen birebir Amerika'nın kopyasını yaparsam sanatını batılı gibi yaparsam batının taklidi olarak kalırım, bu böyle çok aşağılık bir durum bence şöyle ki taklitten öteye geçemezsin mesele Batı sanatı yapmak kötü bir şey değil iyi bir şey

varsa al oradan yani doğu sanatı yapmak da kötü bir şey değil ama kendinden bir şey kat da yap. Önemli olan sana özgün olması, senin coğrafyandan senin halkının kimliğini yansıtması. Amerika'daki direkt bir şeyin aynısını çizdikten sonra bir anlamı yok taklitten öteye gidemezsin. İşte benim esasen yaptığım ideolojim budur.

-Çalışmalarınızda genel olarak işlediğiniz bir temanız var mı? Kendinize has sitilinizden bahsedebilir misiniz?

-Genelde grafiti dediğim gibi duvar yazısı demek kelime manası ile çıkış noktası da budur genelde şehrin duvarlarına ismimi yazarak devam ederim ve genelde boş bulduğum duvarlara ismimi yazarım. Bu esasında artık zaten yaptığım işte tanınan bilinen birisiyim az çok İnsanları biliyor artık bu saatten sonra amacım kendimi tanıtmak değil doğrusu bu işin kültüründe doğasında bu var. Şöyle ki grafitici şehre adını yazar 'Ben buradayım!' der yaşatmak için aslında bir yerde yapıyorum bu özü bir yandan da daha resimsel çalışmalarım oluyor resimsel çalışmalarım da daha çok az önce söylediğim gibi daha çok böyle hayat ve yaşam ve ölüm arasında anlatmak istediğim dertlerim var öyle söyleyeyim onları anlatmaya çalışıyorum. Onun dışında da genelde eğer bir portre bir figür çizeceksem de kendine aynı ortak değerleri taşıyan benim için kahraman olan kişilerin resimleri çiziyorum yani.

Görsel 2.16. Muhammed Emin Türkmen, “The End”, 2017, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/BSjCighBDOI/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

-Savaşı ve şiddeti eleştiren grafiti çalışmalarınız oldu mu?

-Savaşı ve şiddeti eleştiren çalışmalarım oldu. Savaştan ziyade dediğim gibi doğrusu savaşı eleştiren değil zalimi eleştiren çalışmalarım oldu. Şöyle ki savaşı eleştirmenin bir manası yok az önce söylediğim gibi savaş her türlü olacak dünyada iyiler ve kötüler olduğu müddetçe savaşta olacak mesela bizim hangi tarafta olduğumuz lakin bu tarz çalışmalarım protest çalışmalarım oldu. Suriye’de yaptığım çalışmam var çalışmamın adı ‘Burada ki çiçekleri siz kopardınız’ esasen orada ora da çok tarafsız o da çok esasen soyut sadece çocukların tarafından bakılmış bir çalışma var. Orada ne iyi tarafından baktım olaya ne kötü tarafından baktım, sadece oradaki çocuklar tarafından baktım ve oradaki çocukları çiçek olarak gördüm. Orada esasen iki tarafa da mesaj verdim; evet bir kısım hakkını savunuyor, bir kısım batılı savunuyor belki ama ortada ölen çocuklar var ve neticede buradaki çocukların buradaki çiçekleri soldurdunuz siz yaptınız bunun sağı solu yok önü arkası yok. Buradaki ölen çocuklarımların müsebbibi sizsiniz. Herkes kendisine bir pay çıkarsın istedim yani yaptıkları bazen iyi insanlar da iyi taraf da bazen aşırıya

kaçabiliyor iyi ideolojiye sahip olan insanlarda aşırıya kaçabilir yanlış düşebiliyor kötü olan zaten kötülüğünü yapıyor. Çocuklar umursamadım hareket ediyor herkes kendine pay çıkarsın böyle bir çalışma yapmıştım. yani 'buradaki çiçekleri siz koparttınız diye bir çalışma yapmıştık bir şey kopartan bir el yapmıştım Suriye'de A'zez, de yapmıştık O çalışmayı da.

Görsel 2.17. Muhammed Emin Türkmen, “Buradaki Çiçekleri Siz Kopardınız”, 2017, Suriye, Azez.

(<https://www.instagram.com/p/BZILUYvBog0/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

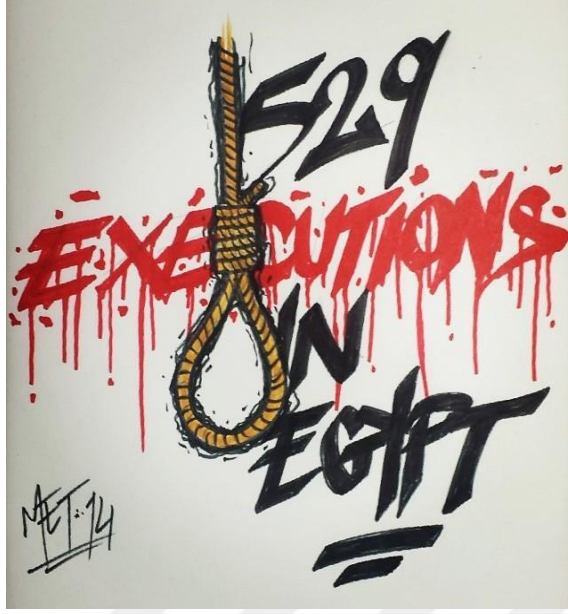
-Savaş çalışmalarımızın olumlu yönde etkileri olduğuna inanıyor musun?

-Ben şöyle olumlu yönde etki ettiğini ben artık inanmıyorum. İnsanlar inanmak isterdim ama inanamıyorum. Bunların çözümü olduğuna ben sadece şunu görüyorum. Ben tarafımı belli ediyorum yaptığım çalışmalarda duruşma belli ediyorum insanlara ne fikrim olduğunu söylemeye çalışıyorum fikrimi anlatmaya çalışıyorum. Benimle aynı fikirde olan insanlar zaten bunu görüp daha çok cesaretleniyorlar. ‘Aaa bizim gibi düşünen birisi varmış, bu sanatla uğraşan bizim gibi insanlar da varmış, bizle aynı değeri taşıyan insanlar da varmış’. Dedirtiyor belki fakat yanlış yapan eleştirdiğim insanlara mesela; ben o duvarda Ahmet eleştirirken Ahmet'in bakıp kendine ders çıkarttığını zannetmiyorum. Ahmet yine yapacağını yapıyor yani bana o adam haklı lan ben kötü bir

şey yapıyorum ya deyip Kendine çeki düzen verdiğini sanmıyorum. Ben sadece orada benim gibi düşünen insanları motive ederek onları yılmamasını sağlıyorum gibi geliyor bana. Şöyle ki evet mücadeleye devam etmeliyiz, biz bu duruşumuzu korumalıyız, hayata bu açıdan bakmaya devam etmeliyiz, hayır biz kaybetmedik, biz buradayız... Motivasyonunu vermek esasen bir yerde bana öyle geliyor. Bu da olumlu bir şey midir? olumlu bir şeydir doğrusu. En azından kendin gibi düşünen insanlara olumlu bir mesaj vermiş oluyorum doğrusu. Örneğin; ölümü anlatan bir çalışma yaptığım zaman ölümden korkan bir insan veya da ölümü görmek istemeyen göz ardı etmek isteyen bir insan bu çalışmayı görmek istemez. Lakin ölümün elbet bir gün yakasına yapışacağını bilen ve buna göre yaşayan bir insan hatta belki durup durup bakıp aklına gelmesini isteyen bir insan bu çalışmayı takdir eder. İşin doğrusu bu tamamen esasen kişiye göre değişiyor fakat ben benimle aynı fikirde olan aynı benle aynı derdi paylaşan insanların çalışmalarına bakıp motive olduğunu düşünüyorum. Bu da olumlu bir şey midir? Bence olumlu bir şeydir.

- Dünya üzerindeki mazlumlara yapılan zûlmü eleştiren çalışmalarınız oldu mu veya yapmayı düşünüyor musunuz?

- Doğrusu birçok çalışma yaptım. Mısır'la alakalı bir çalışma yaptım. O idam edilen 529 insan için bir çalışma yapmıştım. Suriye, Gazze ile alakalı Mavi Marmara olayı ile alakalı yaptığım oldu. Şöyle ki bir okulun duvarında Mavi Marmara'yı resmeden oradaki amacı hissiyatı anlatan bir çalışma yapmıştım. Maalesef zaten bütün savaşlar coğrafyamızda döndüğü için Ortadoğu'nun klasik hali. Gazze ile alakalı çalışma yaptım o duvarların nasıl insanlara hapsettiğini ve tüm dünyanın dışarıda bulunmasını izlediğini esasen bir nevi kapalı hayvanat bahçesindeki hayvanlar gibiler dışarıdan insanlar izliyor içerde hiçbir yere gidemeyen insanlar onun içerisinde yaşıyor. Utanmasalar dışarıdan fındık fıstık atacaklar içeriye doğrusu içeride öyle bir durum var maalesef ve bu yüzyılın ayıbı insanoğlunun kara lekesidir.

Görsel 2.18. Muhammed Emin Türkmen, “Egypt”, 2014, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/19ATyiEfuX/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

- Protest grafiti için neler söyleyebilirsiniz?

-Protest grafiti; grafitinin ruhunu taşıyan bir iştir, işin içerisinde bir isyan vardır. Bu isyan genelde toplumu yönetenlere. Genelde toplumsal problemlere yapılan isyanlardır. Bu isyan toplumsal olaylara yapılan isyanlardır. Grafiti ile protesto edilen konular genelde toplumsal olaylar olur ve grafitinin ruhunu taşır. Protest grafiti olmaması gerektiği yerde şöyle ki esasen grafitinin içinde protest bu ruh var. Yani aslında evet eleştiri şey başkaldırır işin doğrusu kural çiğnemektir bu. Grafiti yapmak işin doğrusu güzel olmasının yanı olmaması gerektiği yerde olmasıdır grafitinin olayı budur ve bir aykırılık her zaman söz konusudur. O yüzden ben protest illegal grafiti içinde legal grafiti içinde her daim olması gerektiğini düşünüyorum. Yani olmalı ama kesinlikle toplumun o yapılan işler kesinlikle toplumun değerleri ile ters düşmeyecek onlara saygısızlık yapmayacak işler olmalı yani bir kesim toplumu yok saymamalısın sanatını icra ederken öyle bir iş yapmalısın ki herkes ondan kendisine pay çıkartmalı. Doğrusu evet yani eğer bir şeyi eleştiriyorsan toplumun değerlerinden ön planda tutarak bununla alakalı bir ünlü bir sanatçı vardı bunu çok güzeldi konuşmaydı unuttum şimdi ismini de o adam diyordu ; ‘Yıllarca toplumu hiçe sayarak toplum için bir şey yapamazsın. Toplum hiçe sayarak toplum için bir şey yaptığın zaman toplumu karşına alırsın başka hiçbir şey yapmazsın doğrusu’. O yüzden toplumu hiçe saymadan anlatmak istediğin derdin neyse bunu tatlı

bir dille yeri gelir belki sert dille ama hakaret etmeden her zaman bunu söylerim. Bizim kültürümüzde yok böyle şeyler çünkü bir insanın sevmeyebilirsin aynı temiz duygular hissetmeye bilirsin ama o insana hakaret etme özgürlüğünü vermez, sevmezsin uzak durursun eleştirsin lakin hakaret başka bir şey bizim günümüzde gençler bunu karıştırıyorlar. Hakaret etmek özgürlük değildir kesinlikle, birisinin annesine sövmek tamam belli ki senin annene sövüldüğü zaman sen rahatsız olmuyorsun ki birisinin annesine sövüyorsun ama o insana bunu yaptığın zaman o insanın annesi çok değerli ise karşıdaki insanın böyle çok daha farklı bir tepki verir yani bu sefer şiddeti sen çağırmış olursun. Aslında bu insan şiddet yanlısı değildir sen ona o hakareti yaparak o insanı şiddeti yöneltirsin. Çünkü o adamın sana aynı şekilde karşılık vermez. Çünkü o senin annene küfür etmez çünkü bilir yani anneler kutsaldır der senin annene küfür etmez başka bir yönteme başvurur şiddete döner yani o yüzden hakaret etmek özgürlük ya da bir anlatım biçimi değildir. Zekâ barındırmaz yani o yüzden toplumun değerlerini hiçe saymadan yapacak yapsınlar bu tarz işleri.

- Size göre; Grafitiyi “Sanat mı vandalizm mi?” tartışmaları çevresinde nasıl değerlendiriyorsunuz?

-Bu aslında grafiticilerin çokta umurunda olduğu bir şey değil; sanat mı, vandalizm mi? Yani kimse bana sanatçı desin diye grafitiye başlamadım ben... Başlangıçta Türkiye'de herkes bana satanist diyordu ama bugün adımız sanatçıya çıktı. Tabi ben böyle bir kaygıyla yapmadım. Bana göre hiçbir önemi yok ama şöyle bir gerçek var, bana göre; grafiti bir çiçek gibi, bir gül gibi... Yani bunun legal (yasal olan) kısmı; gül, illegal(yasal olmayan) kısmı gülün dikenli kısmıdır. Yani aslında bir bütün olarak baktığım zaman grafiti; ‘gülü seven dikenine katlanır’ diyorum. Sen bugün sokaktaki o rengârenk örtüleri gördüğünde mutlu oluyorsun ama grafitinin bile böyle bir yanı var; ben asla grafitinin illegal yanının yok olmasını istemem. İllegal grafiti her daim olsun derim... Çünkü bu işin ruhunu o taşıyor. Yoksa bizim ressamdan farkımız kalmaz. Aramızda tek fark olur; ressam sanatını tuvale, ben ise duvara yapmış olurum... ‘Vandalizm midir?’ deyince; yeri geldiği zaman vandalizm olur, yeri geldiği zaman sanat olur. Vandalizm nedir? Vandalizm; bir yere zarar verme arzusudur, zarar verme arzusu ile yapılan eylemdir. Yani bir yere zarar vermek istersin, zarar verirsin. Ama ben Türkiye’deki grafiticilerin çoğunun bir yere zarar vermek amacıyla grafik yaptığını düşünmüyorum. Çoğu grafitici duvara

zarar verdiğini düşünmüyor, duvara renk kattığını düşünüyorum. Vandalizm yurtdışında var mı? Ülkemizde de vardır illaki ama çok az bunlar yurt dışında da da çok fazla var. zarar vermek için grafiti yapan Yani oraya kirletmek pisletmek için hissetmek için yapan insanlar var ama sadece karalama yapmayı Yeri geliyor Belki biz de yaptık Ama genelde Türkiye'deki grafiticiler bu ağır duygularla bu işlerle iş yapmazlar bulunduğu ortamı Aslında güzelleştirmek oraya renk katmak yapabileceğim çalışma insanlara sunmak ister. Haliyle vandalizm diyemem ama vandalizm yanı var mıdır? Vardır nasıl söyleyeyim sana yani silah polisin belinde duruyorsa. Ya da şöyle örnek vereyim; bir bıçak bir düşünün yani bıçak dediğin şey her yerde vardır. Bunu nasıl kullandığına bağlı Yani bu bir anda suç aleti de olabilir. Evde kullandığımız herhangi bir ekmeği keserken kullandığı bir araç da olabilir. O yüzden grafitide öyle nasıl kullandığına bağlı yani hani direkt bir şey demek yanlış.

- Kamusal alanlarda sokağa özgürce iş yapabiliyor musunuz?

-Günümüzde yapabiliyoruz lakin eskiden sıkıntılıydı. Ben 98-99 yıllarında grafitiye başladığım zaman, Türkiye'de bir 80'li yıllardan kalma bir duvar yazısı fulyası vardı. Siyasi yazılar dev sol dev sağ, Tek yol devrim, tek yol İslam falan filan hani bu tarz sloganların olduğu bir dönemde(Ki o dönemde polislerin hepsi yaşlıydı ve o zamandan kalan polislerdi.)duvar yazıları denince akla gelen örgüt ya da siyasi bir propaganda oluyordu. Biz ne zaman polise yakalansak teröristler olarak anılıyorduk. Ben mahkemede terörle mücadele olarak yargılandığımı biliyorum. Mahkeme bitene kadar bize hangi örgüttensiniz diye soruluyordu. Yaşımız daha 14-15 iken hangi boyaları kimin bize aldığı soruluyordu. Bize, bizi kimin finanse ettiği, bu yazıları yazdırdığı soruluyordu. Hâlbuki öyle bir şey de yoktu ama maalesef o dönemde ki polislerin aklına hep duvar yazısı deyince o tarz yazılar geldiği için hep bir önyargıya maruz kalıyorduk. Yazdığımızı da okuyamıyorlardı, haliyle karışık yazılar olduğu için soruyorlardı; bu hangi örgüt vesaire... Yani öyle bir süreçten geçtik. Halk satanist diye biliyordu bizi, anlam veremedikleri her şeye satanist diyorlardı. Polis de terörist diyordu, yani o dönem hiçbir taraftan sevilmeyen insandık. Çok zordu sokakta grafiti yapmak. Seni seven, seni anlayan hiç kimse yoktu. Şimdi yavaş yavaş gençler grafitinin ne olduğunu biliyor. Artık insanlar resmin ne olduğunu, grafitinin ne olduğunu biliyor. Artık gece bir kepenk boyanıyorsa, ertesi gün komşusu diyor ki 'bizim kepengi ne zaman boyayacaksınız? Artık böyle bir durum söz

konusu oldu. Bizim kötü niyetli insanlar olmadığımızı zamanla anladılar yani. Herhâlde ondan dolayı şu anda çok rahatız, hatta Avrupa'dan da daha rahatsız bu konuda. Avrupa'da cezası çok ağır grafitinin. İlk para cezası, ikincisi zorunlu kamu hizmeti(ücretsiz),sonrası hapis... İki, üç sene Almanya'da benim bildiğim hapis yatan grafiticiler var. Türkiye'de daha grafitiden hapis yatan yok, olmadı...

- Türkiye'de şu an ki grafiti ne durumu, geleceğe dair yorumlarınız nelerdir?

-Türkiye'de ki grafiti maalesef Avrupa'nın, batının gerisinde. Bunun sebeplerinden biri maddi şartlardır. Maalesef ülkemizde boyalar pahalı ve bir genç kolay kolay grafiti yapamıyor. Ayda bir belki bir öğrenci grafiti yaparak kendini geliştirebilir. Grafitide ne kadar çok boyarsan o kadar çok gelişirsin. Türkiye'deki bir çocuk ayda bir grafiti yaparken, Avrupa'daki çocuk haftada iki grafiti yapıyor. Yani Türkiye'deki çocuk on tane grafiti yaptığında, Avrupa'daki çocuk yaklaşık yirmi tane grafiti yapmış oluyor. Haliyle onlar çok daha hızlı gelişiyorlar. Bizde böyle bir imkân yok maalesef. Bu nedenden dolayı sürekli gerisinden gidiyoruz ama Türkiye'de de artık Avrupa standartlarında da iyi iş çıkartan grafiticiler var. Yani bu konuda hepten hakkını yiyemem ülkenin, başarılı sanatçılar da var.

- Türkiye'de şu an ki grafiti ne durumu, geleceğe dair yorumlarınız nelerdir?

-Pop kültürü aslında Amerika'da ezilen toplumun içinden çıkmış bir kültürdür. Esasen; sokakta var olmaya çalışan gençliği, sanatıyla, resmiyle, şarkısıyla, müziğiyle, dansıyla bir araya toplayan bir kültür haline gelmiştir. Genelde o dönemde alt tabakayı anlatan, alt tabakanın dertlerinden bahseden bir isyan kültürüydü. Ama bunu görsel ve işitsel anlamda topluma veriyordu. Bu da aslında şiddete meyilli gençlerin şiddetten vazgeçip, şiddetini sözlerine yahut çizimlerine yansıtması, derdini bu şekilde anlatması için bir araçtı. Yani Hip-Hop kültürü böyle kültürdü; ezilmiş gençlerin, toplumda kendisine yer bulamayan gençliğin topluma seslenmek için araç olarak kullandığı bir kültürdü. Break dans zaten bu Hip-Hop müziğinin getirdiği, koreografik hareketleri içerir. Açıkçası dans hakkında çok bilgim yok, çok hakim değilim ama break dansı biliyorum, break dansın kültürünü de biliyorum. Break dansa temel hareketler temel figürler var; genelde B-Boylar, Break danslar bu tip figürler üzerinde kendi tarzlarını oluşturarak ilerlerler. Burada bir anlatım

var mı? İlla ki anlatım yapan sanatçılar, break dansçılar vardır. Ama çok hakim olduğum bir konu değil maalesef.

Görsel 2.19. Muhammed Emin Türkmen, “Umuda Yolculuk (Journey to Hope) ”, 2019, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/B9RULqal56i/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

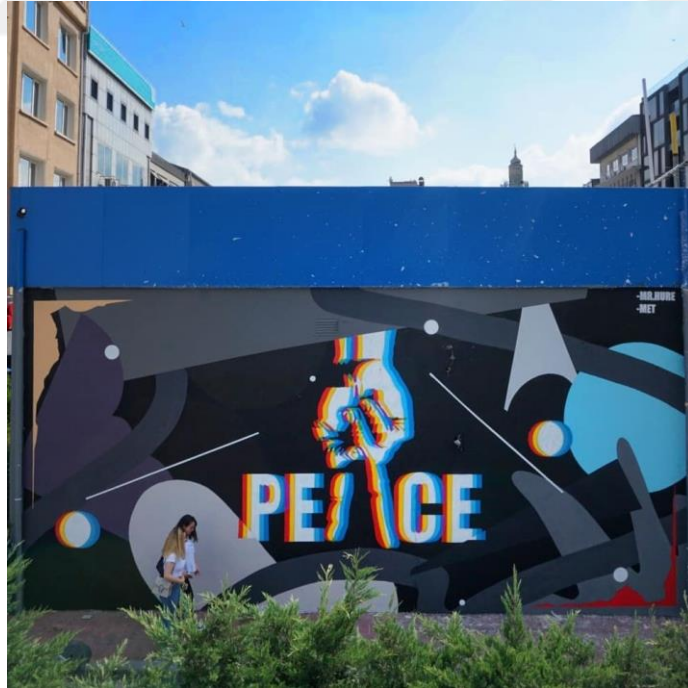
Görsel 2.20. Muhammed Emin Türkmen, “Çanakkale”, 2017, Çanakkale.

(<https://www.instagram.com/p/B92LW70F33k/> Tarihi: 11.01.2019)

Görsel 2.21. Muhammed Emin Türkmen, “Suspus”, 2018, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/Bgb2DhCDues/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

Görsel 2.22. Muhammed Emin Türkmen, Mrhure, “Peace ”, 2018, İstanbul.

(<https://www.instagram.com/p/BlV2GfGhwCn/> Erişim Tarihi: 11.01.2019)

SONUÇ

Protest sanat bağlamında grafitinin araştırıldığı bu çalışmada grafiti sanatçıları ile yapılan röportajlar çalışmanın temeli oluşturmaktadır. Bu röportajlarda, savaşın grafiti çalışmalarına etkileri ve mazlum insanlara yapılan zulümlerin grafitiye yansımaları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda grafiti sanatçıların kamusal alanlarda özgürce düşüncelerini yansıtıp yansıtmadıklarının nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tarihsel, kültürel, ekonomik ve sosyal koşullar grafiti sanatçısının yaşadığı dönemde etkili olan temel unsurlardır. Bu etkilerin izleri grafiti sanatçıların eserlerinde de esasen bütün çıplaklığı ile görülmektedir. Nitekim bu etkiler Jean Michel Basquiat'ın sanatına da yansımıştır (Peker, 2018: 264).

Bu çalışma ile grafiti sanatçıların, her türlü düşüncenin, söylemin ya da eylemin karşısında olma tavrı ve üslubu barındıran grafitiler icra ederek protest olduğu kanısına varılmıştır. Buna ek olarak, grafiti sanatçıların halkın özgürce ifade edemediği konuları tüm Dünya'ya duyurmak için grafitiyi bir iletişim aracı olarak kullandıkları da görülmektedir. Nitekim Baranseli (2017: 267), pek çok kesim tarafından vandalizm olarak görülen grafitinin toplumsal eleştiri mesajlarını çok daha güçlü bir şekilde ilettiğine dikkat çekmektedir. Ülkemizde grafiti, mevcut duruma eleştirel yaklaşım olanağı sağladığından ifade özgürlüğünün önemli bir aracı olarak görülmektedir. (Balkır ve Kuru, 2016: 1645). Dolayısı ile genel perspektiften bakıldığında; sanatçıların grafiti sanatının özellikleri ve işlevleri noktasında bir fikir birliği oluşturmaya başladıkları görülmektedir. Bu da grafiti sanatının, diğer sanatsal faaliyetler içerisinde kendisine yer bulmasını ve daha da gelişmesini sağlayacağını göstermektedir.

Toplum üzerinde gerçekleşen şiddet, adaletsizlik, zulüm gibi durumların protest sanatçıları üzerindeki etkisinin, ortaya koydukları grafiti çalışmalarına bakıldığında yüksek olduğu görülmektedir. Öyle ki protest grafiti sanatçıları gerçekleşen olayın büyüklüğüne ve tarafsızlığına göre eser vermekte sakınca görmemektedir. Örneğin; savaş ve çocuk istismarı gibi tartışmaya kapalı konularda daha etkili ve cesur çalışmalar ortaya çıkarmaktadırlar. Nitekim Meriç (2017)'e göre; grafiti, her ne kadar marjinal gibi görünse de bir direniş aracı olarak kullanıldığını ve söz söylemede etkili bir strateji olarak kullanılan simgesel bir direnişi bünyesinde barındırdığını savunmaktadır (Meriç, Ö, 2016). Grafiti sanatçısı, toplum tarafından kabul gören olayları özgürce icra

edebilmektedir. Ayrıca bu çalışmayı topluma açık olan hemen her yerde uygulamakta bir sakınca görmemektedirler. Her yere grafiti sanatı uygulamayı uygun bulmayan birkaç tane istisna grafiti sanatçısı vardır. Bu gibi durumlarda grafiti sanatçısı protest olabilmekte ve protest eserler üretebilmektedir. Grafiti sanatçısının, protest eserler ortaya çıkarması belirli riskleri aldığının göstergesi olarak görülmektedir. Bu nedenle protest sanat yapmak tamamen sanatçının kendi tercihinin kalmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki eğer belirli riskleri ve tepkilere göğüs germe cesaretine sahip ise genellikle protest grafiti ortaya koymaktan korkmadıkları da açıkça görülmektedir.

Türkiye’de protest sanatın gelişmesinde, birçok etken ön plana çıkmaktadır. Bunların başında; toplumun protest sanatçılara bakışı, devletin protest sanatçılara karşı tutumu ve protest sanatçıların sosyolojik ve psikolojik durumu gelmektedir. Protest grafiti sanatçılarının, protest olup olmama kararını verirken karşılaştıkları durumların etkisinde kaldığı görülmüştür. Bir grafiti sanatçısının, protest olma kararını verirken toplumun kendisini kabul edip etmemesi ve devletin sağladığı özgürlüklerin kapsamı gibi konuları netleştirmesi gerekmektedir. Grafiti sanatçıların, protest olma kararını almalarında kişilik özelliklerinin etkisi büyüktür. Örneğin; maceraperest ve cesur kişiliğe sahip grafiti sanatçıların daha protest bir tutum sergilediği görülmektedir.

Türkiye’de grafiti sanatçıların başarılı olması sokakta özgür eserler üretebilmesi ile doğru orantılı görülebilir. Grafitiyi özgürlük bağlamında kesin çizgiler ile ayırmak doğru olmaz. Grafiti sanatçıları sokakta özgürce iş yapmak istemektedirler, ancak grafitinin tamamen legal olmasından yana olmadıkları, bu işin doğasına aykırı olacağı görüşündedirler. Ancak her sanatçı kendisini aynı oranda özgür hissetmemektedir. Bu bağlamda; grafiti sanatçıları ile yapılan görüşmeler neticesinde bir kısmının sokakta özgürce eserler yapabilirken diğer bir kısmının da yapamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte kamuya açık alanlarda, özellikle devlet mülkü sayılabilecek noktalarda izinsiz grafiti yapmanın yasak olmasına rağmen grafiti sanatçıları bu mekânlarda grafiti çalışması yapmış olduğu görülmüştür. Grafiti sanatçıları insanlara protest mesajlarını ulaştırabilmek için daha çok kamusal alanları tercih etmektedirler. Grafiti doğası gereği aykırılık barındırdığından başlı başına protest bir duruş sergiler bunu grafiti sanatçıların röportajlarında görmekteyiz. Bu nedenle genel çerçeveden bakacak olursak yapmış oldukları işler protest niteliğinde eserlerdir. Böylelikle grafiti sanatçıların grafiti sanatı doğası gereği protest olduğu kanısına varılmıştır.

Grafiti sanatçıları ile yapılan röportaj sonuçlarına göre, protest söylemlerin duvara yazılması ile birilerinin dikkati çekilip, yanlış farkına varılıyorsa ve bu illegal protest de olsa başarı olarak görülmektedir. Bir başka deyişle; grafiti sanatçıları doğru yerde ve doğru zamanda kullanılan illegal söylem içeren grafitilerin toplumda karşılık bulmasını bir başarı olarak görmektedirler. Diğer bir protest söylem olarak, savaş karşıtı protest grafitiler örneğin; İsrail'in Kudüs'te uyguladığı şiddeti eleştiren grafitilerde çocukların hiçbir zaman düşman olamayacağı ve çocukların masumiyeti üzerinden bir mesaj ile toplumda hassasiyet oluşturmak hedeflenmiştir. Suriye'de MET tarafından yapılan "Buradaki çiçekleri siz kopardınız" adlı çalışmada çocukların masumiyeti üzerinden bir protest söylem geliştirilmiştir. Yine Spook tarafından yapılan "Home: çocukların gözünden Mescid-i Aksa" adlı çalışmada Kudüs'te doğan çocukların masumiyetine dikkat çekilmiştir. Savaş karşıtı çalışmalarda genel de savaş eden devletlere taraf olmamak için çocuklar üzerinden savaşın kötülüğüne dikkat çekilip, barışın sağlanması hedeflenmiştir. Türkiye'deki grafiti sanatçılarının, özellikle savaş konusunda oldukça hassas olduğunu söylemek mümkündür. Kudüs'teki savaşa ve şiddete dikkat çekmek amacıyla gerçekleştirilen "Bir çocuğun gözünden Kudüs" isimli grafiti çalışması bunu destekler niteliktedir. Günümüzdeki grafiti sanatçılarının sayısını değerlendirdiğimizde, özellikle son yıllarda oldukça arttığını söylemek mümkündür. Grafiti sanatının bu denli gelişmesinde şüphesiz hemen hemen toplumun tamamının ve devletin grafitiyi illegal bir faaliyet olarak değil, bir sanat dalı olarak kabul etmiş olmasıdır. Protest sanat bağlamında grafitiyi ele aldığımız bu araştırmada grafiti sanatının ülkemizde de sistemli bir büyüme kaydettiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmanın ulaştığı diğer bir sonuç ise; grafiti sanatçısının duvara yaptığı protest grafitinin herkes tarafından beğenilerek desteklenmeyi beklemediği, aksine kendi gibi düşünenlere moral ve destek olmak için yaptığıdır. Yani burada protest söylem ile amacın toplumun çoğunluğunun desteğini almak olmadığı, kendi gibi düşünenlere ben de sizin gibi düşünüyorum, yalnız değilsiniz mesajı verilmek istenmiştir.

Grafiti sanatçıları genelde, protest grafiti yaparken çalışmasını toplumun kültürel ve manevi değerlerine ve kişilere hakaret etmeden icra etmeye çalıştıkları da görülmektedir. Grafiti sanatçıları, protest grafitiler ile toplumun her kesiminin desteğini ve beğenisini kazanmayı beklemese de her kesimin çalışmalarından bir pay almasını umarak iş yapmaktadırlar.

Görüldüğü gibi ortaya çıktığı ilk zamanlardan günümüze kadar grafiti sanatı kendisini tekrara düşürmemiş, kesintiye uğramadan oldukça gelişim göstermiştir. İlk ortaya çıktığı zaman, toplum tarafından vandal olarak algılanırken, günümüzde insanlar tarafından saygı gören, sevilen ve desteklenen bir sanat dalı haline gelmiştir. İlerleyen süreçte, gelişen ve dönüşen Dünya'ya paralel olarak, grafiti sanatının da daha da gelişeceği ve kendi içerisinde dönüşümler yaşayacağı görülmektedir. Üstelik bu gelişim ve dönüşüm sürecinde, toplumların sosyo-ekonomik, eğitim ve kültürel seviyeleri de artacağı için, hem toplumlar hem de devletler tarafından daha da destekleneceği, saygı göreceği aşîkârdır. Neden dersiniz? Her insan özünde aslında bir asilik barındırır ve her insan aslında asiliği az veya çok sever.

KAYNAKÇA

- Ambrose, G. ve Harris, P. (2010). *Görsel Grafik Tasarım Sözlüğü* (1.Baskı). (Çev.: Bilge Barhana). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Ambrose, G. ve Harris, P. (2012). *Grafik Tasarım Temelleri* (1.Baskı). (Çev.: Mehmet Emin Uslu), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Ambrose, G. ve Harris, P. (2012). *Tipografinin Temelleri* (1.Baskı). (Çev.: Bengisu Bayrak). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Antmen, A. (2009). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Antmen, A. (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Arslan, R. (2010). *Çağdaş Sanat Manifestoları*, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Artun, A. (2011). *Sanat Manifestoları - Avangard Sanat ve Direniş*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ayverdi, İ. (2005). “Protesto”.*Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Cilt:3). Kubbealtı Lugatı.
- Balkır, N. Kuru, A.Ş. (2016). “Sokak Sanati Ve Grafitinin Pedagojik Bir Yöntem Olarak İşlerliği”. *idil*, 5, doi: 10.7816/idil-05-26-04.
- Banksy (2006). *Wall and Piece*. London: Century.
- Baranseli, E. S. (2017). “Bir Protesto Aracı Olarak Sanat, Yeni Medya Etkisi ve Banksy Örneği”. *Inonu University Journal of Arts and Design*, 7, 264-280. doi: 10.16950/iujad.343113.
- Barrett, T. (2016). *Neden Bu Sanat?* İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Bedel, H. Kuzu, M. vb. (1994: 349).“Protesto”.*Yeni Rehber Ansiklopedisi* (Cilt:16). İstanbul: İhlas Holding A.Ş.
- Blume, R. (1985). *Grafiti. Söylem ve Edebiyat*. T.A. Van Dijk (Ed.), Amsterdam / Philadelphia (s. 120-150) içinde. John Benjamins Yayınevi.

- Bürger, P. (2004). *Avangard Kuramı*. (Çev.: Ali Artun, Erol Özbek), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Columbus, N. (2011). *Art In The Streets*. United States: The Museum Of Contemporary Art.
- Curtis, G. (2017). *Mağara Ressamları*. (Çev.: Hilal Dikmen), İstanbul: Redingot.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu Ve Yorumlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- E. Felisbret, L. Felisbret, Prigoff, J. (2009). *Grafiti*. New York, California Üniversitesi: Abrams.
- Ellsworth-Jones, W.(2015). *Banksy Duvarın Ardındaki Adam*. (Çev.: Esra Ermert), İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Eroğlu, Ö. (2007: 384). *Sanatın Tarihi*. İstanbul: Kolaj Kitaplığı.
- Farthing, F. (2012). *Sanatın Tüm Öyküsü*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Gastman, R. Deitch, J. Rose, A. (2011). *Art in the Streets*, MOCA Store: New York.
- Haring, K. (23 Ocak 2020). The Art Story Modern Art Insight. Erişim adresi: <https://www.theartstory.org/artist/haring-keith/>
- Harrison, C. Wood, P. (2016). *Sanat ve Kuram*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Herbert, J.G. (2005). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. (Çev.: Emine Onaran İnciroğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Herbert, R. (2018). *Sanat ve Toplum*. (Çev.: Elif Köksal), İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Hollingsworth, M. (2009). *Dünya Sanat Tarihi*. (Çev.: Banu Ergüder, Rengin Küçükertoğan), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Hughes, M. L. (2009). “*Street Art & Grafiti Art: Developing an Understanding*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ernst G. Welch School of Art and Design, College of Arts and Sciences, Georgia State University.

James, M. J. (2017). *Protesto*. (Çev.: Aslı Önal), Ayrıntı Yayınları.

Jiri, D. (12 Mayıs 2019). *Anahtar Heykel*. Erişim adresi:

http://www.artatsite.com/Prague/details/Jiri_David_Klicova_Socha_Key_Sculpture_Franz_Kafka_Square_socharstvi_Umeni_statues_sculptures_kunst_Art_at_Site_Praque.html.

Kolektif, (2011). “Grafiti”. *Redhouse Sanat Terimleri ve Kavramları Sözlüğü*. İstanbul: Sev Yayıncılık.

Kolektif, (2014). *Duvarların Dili Grafiti ve Sokak Sanatı*, İstanbul: Suna ve İnan Kırac Vakfı, Pera Müzesi.

Lynton, N. (2004). *Modern Sanatın Öyküsü*. (Çev.: Prof. Dr. Cevat Çapan, Prof. Dr. Sadi Öziş). İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.

Lynton, N. (1991). *Modern Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Meriç, Ö. (2016). “Duvardaki Şen Direniş: Graffiti Başka Bir Dünya Tahayyülü Sunabilir mi? *Intermedia International e-Journal*, 4. doi: 10.21645/intermedia.2017.29.

Mimaroğlu, İ. (2016). *New York Kapı Dışı Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Nelson, G. (1994). *Buppies, B-Boys, Baps and Bohos*. NewYork: HarperCollins.

Nur Altınyıldız Artun, Ali Artun : (2018), *Dada Kılavuz*, İstanbul: İletişim Yayıncılık

Olberg, S. (2013). *Political Graffiti on the West Bank Wall in Israel/Palestine*. N.Y.: Edwin Mellen Press. Lewiston.

Oral, B. (2019). “Banksy’nin sotheby’s galerisi’nde gerçekleştirdiği performansın bir olgu olarak sanat tarihi sürecindeki yeri”. *Sanat Tarihi Dergisi*, 1, 193-205. doi: 10.29135/std.512925.

Özen, B. Eken, G. (2017). *Sokak Sanatının Gizli Sanatçısı, Banksy*. *Art-Sanat Dergisi*, (8), 499-519. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuarts/issue/47866/604488>.

Peker, B. (2018). *Sanatta Yaratıcı Ego Ve Başkaldırı Açısından Jean- Michel Basquiat'ın Post grafiti Resimleri Üzerine Bir İnceleme*, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Selvi, Y. Koca, B. (2016). *Banksy'yi Anlamak*. Art-e Sanat Dergisi 9 (18). Erişim Tarihi: 23.01.2020.

Sevin, V. (2014). *Assur Resim Sanatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sözen, M. Tanyeli, U. (1992). "Graffito". *Sanat ve Kavram Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sözen, M. Tanyeli, U. (1992). "Kolaaj". *Sanat ve Kavram Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sözen, M. Tanyeli, U. (1992). "Mozaik". *Sanat ve Kavram Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sözen, M. Tanyeli, U. (1992). "Şablon". *Sanat ve Kavram Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Turani, A. (2010). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Williamson, S. (1989), *Resistance Art in South Africa*. Cape Town: David Philip Publishers.

Yılmaz, M. (2013). *Modernizmden Postmodernizme*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1.1. Pablo Picasso, ‘Guernica’, 1913: <https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/guernica-1937> [Erişim Tarihi: 01.5.2019]

Görsel 1.2. Marcel Duchamp, “Pisuar /Çeşme”:
<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/rmutt-rose-ya-da-marcel-duchamp-2d4fcb14b77a>
[Erişim Tarihi: 01.12.2019]

Görsel 1.3. Marcel Duchamp, “LHOOQ”: <https://www.wikiart.org/en/marcel-duchamp/l-h-o-o-q-mona-lisa-with-moustache-1919> [Erişim Tarihi: 14.01.2020]

Görsel 1.4. Joseph Beuys, Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni,
<https://thevision.com/design/arte-povera/> [Erişim Tarihi: 05.01.2020]

Görsel 1.5. Joseph Beuys, Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni,
http://www.dilekkutzli.com/beuys_t.html [Erişim Tarihi: 1.01.2020]

Görsel 1.6. Joseph Beuys, “Amerika’yı Seviyorum Amerika da Beni”
http://www.dilekkutzli.com/beuys_t.html [Erişim Tarihi: 1.01.2020]

Görsel 1.7. Jiri David, Anahtar Heykel:
http://www.artatsite.com/Prague/details/Jiri_David_Klicova_Socha_Key_Sculpture_Franz_Kafka_Square_socharstvi_Umeni_statues_sculptures_kunst_Art_at_Site_Praque.html [Erişim Tarihi: 01.10.2019]

Görsel 1.8. Jiri David, Anahtar Heykel,
http://www.artatsite.com/Prague/details/Jiri_David_Klicova_Socha_Key_Sculpture_Franz_Kafka_Square_socharstvi_Umeni_statues_sculptures_kunst_Art_at_Site_Praque.html [Erişim Tarihi: 01.10.2019]

Görsel 2.1. Balıkesir-Dursunbey ilçesinde 8 bin yıllık olduğu düşünülen “Şaman” figürleri. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-arkeolojik-bulgulara-gore-anadoluda-samanlar-onbin-yildir-dans-ediyor-22279/> [Erişim Tarihi: 1.01.2019]

Görsel 2.2. Oklanmış At. <https://evrenatlasi.com/2019/06/ilk-insanlarda-yerlesik-duzen-ciftcilik-zanaat-ve-catalhoyuk/> [Erişim Tarihi: 02.01.2019]

Görsel 2.3. Geyik. <https://www.muyinteresante.es/ciencia/fotos/pinturas-cuevas-altamira/4> [Erişim Tarihi: 03.01.2019]

Görsel 2.4. Bizon. <https://www.frammentiarte.it/category/dalla-preistoria/> [Erişim Tarihi: 02.01.2019]

Görsel 2.5. Cornbread. <https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s> [Erişim Tarihi: 03.01.2019]

Görsel 2.6. Cornbread ve Cool Earl : (<https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s>) [Erişim Tarihi: 1.010.2019]

Görsel 2.7. Demetrius, “Taki 183” : (<https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s>) [Erişim Tarihi: 1.010.2019]

Görsel 2.8. Demetrius, “ 21 Temmuz 1971 tarihli New York Times haberi” , : <https://www.sprayplanet.com/blogs/news/a-history-of-graffiti-the-60s-and-70s>) [Erişim Tarihi: 1.010.2019]

Görsel 2.9. Keith Haring, 1982, Houston Bowery Duvarı : (<https://m.theartstory.org/artist/haring-keith/>) [Erişim Tarihi: 2.010.2019]

Görsel 2.10. Keith Haring, 1985, Metro Çizimi, (<https://m.theartstory.org/artist/haring-keith/>) [Erişim Tarihi: 2.010.2019]

Görsel 2.11. Banksy, “ Kırık Cam Teorisi” : <https://www.flickr.com/photos/areyarey/173942428>) [Erişim Tarihi: 2.010.2019]

Görsel 2.12. Banksy “Lav Silahlı Mona Lisa” : <https://www.theartstory.org/artist/banksy/artworks/>) [Erişim Tarihi: 2.010.2019]

Görsel 2.13. Banksy “Kız ve Asker”, <https://www.theartstory.org/artist/banksy/artworks/>) [Erişim Tarihi: 2.010.2019]

Görsel 2.14. Çöpteki aşk : (<https://www.theartstory.org/artist/banksy/artworks/>) [Erişim Tarihi: 2.010.2019]

Görsel 3.1. Turbo/S2K “1990'lardan spreyl boyalar. <http://tuncdindas.com/> [Erişim Tarihi: 05.01.2019]

Görsel 3.2. S2K: https://www.instagram.com/p/Bm_IR5eH8yW/ [Erişim Tarihi: 05.01.2019]

Görsel 3.3. S2K,Turbo. https://www.instagram.com/p/BAxh48usjD_ / [Erişim Tarihi: 05.01.2019]

Görsel 3.4. İstanbul. <https://www.instagram.com/tuncdindas/> [Erişim Tarihi: 05.01.2019]

Görsel 3.5. İstanbul Berlin. <https://www.instagram.com/p/BTMaGo2Dddt/> [Erişim Tarihi: 05.01.2019]

Görsel 3.6. SHOT 2 KIL. <https://www.instagram.com/p/BaJ66YiAdDU/> [Erişim Tarihi: 06.01.2019]

Görsel 3.7. Turbo. <https://www.instagram.com/p/Bmiwz4vnbUB/> [Erişim Tarihi: 05.01.2019]

Görsel 3.8. Turbo. <https://www.uplifers.com/turkiyenin-ilk-graffiti-efsanesi-turbo-ile-graffiti-sanati-ve-hiphop-kulturu-uzerine/> [Erişim Tarihi: 06.01.2019]

Görsel 3.9. Home/Ev : <https://www.instagram.com/p/BcXtxMfB1ru> [Erişim Tarihi: 06.01.2019]

Görsel 3.10. Silahla şaka olmaz! <https://www.instagram.com/p/0aGgkkFmZ-/> [Erişim Tarihi: 10.01.2019]

Görsel 3.11. Mescid-i Aksa. <https://www.instagram.com/p/BccuWndn1oU/> [Erişim Tarihi: 10.01.2019]

Görsel 3.12. Herkes Sussa Biz Susmak. <https://www.instagram.com/p/B652LudJ1Iv/> [Erişim Tarihi: 10.01.2019]

Görsel 3.13. Malcom X. <http://www.meturkmen.com/tag/meturkmen/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.14. Muhammed Ali. <https://www.instagram.com/p/BcUrvG4h2As/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.15. Ömer Halis Demir. <https://www.instagram.com/p/BWiTqCJhFLf/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.16. The End. <https://www.instagram.com/p/BSjCighBDOI/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.17. Buradaki Çiçekleri Siz Kopardınız. <https://www.instagram.com/p/BZILUYvBog0/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.18. Egypt. <https://www.instagram.com/p/l9ATyiEfuX/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.19. Umuda Yolculuk : <https://www.instagram.com/p/B9RULqal56i/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.20. Çanakkale. <https://www.instagram.com/p/B92LW70F33k/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Resim 3.21. Suspis. <https://www.instagram.com/p/Bgb2DhCDues/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

Görsel 3.22. Peace. <https://www.instagram.com/p/BIV2GfGhwCn/> [Erişim Tarihi: 11.01.2019]

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhammet BALIK
Doğum Yeri ve Tarihi	OF– 06.01.1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	2016 Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi - Grafik
Y. Lisans Öğrenimi	2020 Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü - Resim Ana Sanat Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Sanatsal Faaliyetleri	2017: Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “15 Temmuz Baskı-Resim” Sergisi Etkinliği 2017: Atatürk Üniversitesi 60. Yıl Etkinlikleri – Hacettepe Üniversitesi GSF Grafik Bölümü ve Atatürk Üniversitesi TMYO Tasarım Bölümü “Çalıştay ve Atölye Etkinliği” 2016 Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “Mezuniyet” Sergisi 2016: Grafist 20, 20. İstanbul Grafik Tasarım Günleri “Sınırları Geçerken...” Afiş Yarışması – Sergileme Ödülü 2015 Sonia Delaunay"Sonja Delaunay 130" Uluslararası Afiş Sergisi 2012 Erzurum Atatürk Üniversitesi Oltu Meslek Yüksekokulu “Mezuniyet” Sergisi
İletişim	
e-posta adresi	muhammetbalekoglu@gmail.com